

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ»

Διπλωματική εργασία

Δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη Σκιάθο

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
ΝΤΥΚΕΝ ΜΑΡΙ-ΝΟΕΛ,
Καθηγήτρια στις Στατιστικές
και Οικονομετρικές
Μεθόδους Χωρικής
Ανάλυσης, ΤΜΧΠΠΑ, Π.Θ.

Βόλος, 2021

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω, ρητά, ότι η συγκεκριμένη Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία με τίτλο «Δυνατότητες ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού στη Σκιάθο» εκπονήθηκε εξ' ολοκλήρου από εμένα την ίδια και αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις. Στα σημεία που έχω βασιστεί σε ιδέες ή κείμενα άλλων προσώπων, έχω προσπαθήσει να το προσδιορίσω σαφώς και πλήρως μέσα από τη χρήση αναφορών και παραπομπών ακολουθώντας τον υφιστάμενο κώδικα δεοντολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ως προς την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων και το αδίκημα της λογοκλοπής (www.uth.gr/ethics).

Η δηλούσα

Μιτζέλου Αικατερίνη

Περίληψη

Η ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (ΕΕΜΤ) αποτελεί στόχο πολλών τοπικών φορέων, ιδιαίτερα στο νησιωτικό χώρο, προκειμένου να αναδειχθεί η περιοχή τους ως σημαντικός και ελκυστικός τουριστικός προορισμός. Οι ΕΕΜΤ μπορούν να εμπλουτίσουν το υπάρχον τουριστικό προϊόν, να διευρύνουν την τουριστική περίοδο, να προσελκύσουν νέες αγορές τουριστών, να κάνουν τους προορισμούς πιο ανταγωνιστικούς και κυρίως περισσότερο βιώσιμους. Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει πρώτον αν η Σκιάθος διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα ώστε να αναπτύξει διάφορες ΕΕΜΤ και δεύτερον αν μπορεί να αποτελέσει προορισμό διακοπών πέραν της καλοκαιρινής περιόδου. Προκειμένου να επιτευχθούν οι κύριοι στόχοι της εργασίας ακολουθήθηκαν τα έξι βήματα: καταγραφή των υποδομών, των εγκαταστάσεων και του υφιστάμενου φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος του νησιού, συλλογή και χρήση δευτερογενών δεδομένων και διεξαγωγή πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας, βασισμένης σε συνεντεύξεις με αντιπροσώπους των ενδιαφερόμενων μερών του τοπικού τουριστικού τομέα. Από τα παραπάνω προέκυψε ότι η ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού είναι για το νησί όχι μόνο επιθυμητή αλλά επιβεβλημένη. Σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης παρουσιάζουν: ο θαλάσσιος, ο πεζοπορικός, ο πολιτιστικός, ο ορεινός ποδηλατικός, ο συνεδριακός και ο θρησκευτικός τουρισμός (ιδιαίτερα ο προσκυνηματικός). Η ανάπτυξη αυτών των μορφών τουρισμού βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο εξαιτίας της έλλειψης στρατηγικού σχεδίου μάρκετινγκ, της απουσίας συγκροτημένης πολιτικής σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα και δυσκολιών στη συνεργασία μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Κατά συνέπεια, χωρίς το σχεδιασμό και την εφαρμογή μιας ουσιαστικής στρατηγικής προώθησης των ΕΕΜΤ, το νησί μπορεί να διευρύνει ελάχιστα την τουριστική του περίοδο, ειδικά αν ληφθεί υπόψη η ελλιπής/ανεπαρκής αεροπορική και ακτοπολική σύνδεση κατά τη μη ή την ενδιάμεση τουριστική περίοδο.

Λέξεις κλειδιά

Τουρισμός, τουρισμός ειδικού ενδιαφέροντος, εναλλακτικός τουρισμός, νησί, Σκιάθος, μαζικός τουρισμός, ποιοτική έρευνα

“Development opportunities of special interest and alternative tourism in the island of Skiathos”**Abstract**

Special interest tourism (SIT) and alternative tourism (AT) is a goal of many local actors, especially in islands, in order to highlight their area as an important and attractive tourist destination. These specific forms of tourism can enrich the existing tourism product, expand the tourism season, attract new tourism markets, make destinations more competitive and above all more sustainable. The purpose of this study is to identify: firstly, whether Skiathos has the necessary qualifications to develop various forms of SIT and AT and secondly, whether this island could be a holiday destination beyond the summer season. In order to achieve the main objectives of the research, three steps were followed: (a) registration of the infrastructures, facilities, natural and cultural assets of the island, (b) collection and treatment of secondary data and (c) conduct of primary qualitative research based on interviews with stakeholders of the local tourism sector. Resulting from the above, it is concluded that a SIT/AT development is not only desirable for the island but absolutely necessary. Skiathos has great potential to develop marine, hiking, cultural, mountain bike, MICE and religious (mainly pilgrimage) tourism. The development of these forms of tourism is currently at an early stage due to the lack of a strategic marketing plan and the cooperation/consultation among the stakeholders as well as the lack of a coherent policy regarding this issue. Consequently, without the planning and implementation of an effective promotion strategy as regards SIT and AT, the island is not able to significantly extend its tourism season, especially if taking into consideration the air and sea connection inadequacy during the non or intermediate tourism season.

Key words

Tourism, special interest tourism, alternative tourism, island, Skiathos, mass tourism, qualitative research

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
1. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΕΕΜΤ)	13
1.1. Εννοιολογική προσέγγιση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού	13
1.2. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του προϊόντος των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού	15
1.3. Τα κύρια χαρακτηριστικά του ειδικού και εναλλακτικού τουρίστα	18
1.4. Μορφές ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού	19
2. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ & ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	23
2.1. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιωτικών προορισμών	23
2.2. Ο ρόλος των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην ανάπτυξη των νησιωτικών προορισμών	24
2.3. Καλές πρακτικές ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών σε νησιωτικούς προορισμούς	26
2.3.1. Διεθνής εμπειρία.....	26
2.3.2. Ελληνική εμπειρία	30
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΣΚΙΑΘΟΥ	36
3.1. Γενικά χαρακτηριστικά της Σκιάθου	36
3.2. Υποδομές	38
3.2.1. Υποδομές πρόσβασης στο νησί	38
3.2.2. Οδικό δίκτυο	40
3.2.3. Υπηρεσίες υγείας	42
3.2.4. Δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης	43
3.2.5. Τουριστικές υποδομές	44
3.3. Καταγραφή και αξιολόγηση των προσφερόμενων τουριστικών πόρων.....	47
3.3.1. Φυσικοί πόροι	47
3.3.2. Πολιτιστικοί πόροι	54
3.4. Τουριστική ζήτηση	72

3.4.1. Προφίλ και χαρακτηριστικά τουριστών	72
3.4.2. Αεροπορικές αφίξεις	73
3.4.3. Ακτοπλοϊκές αφίξεις	75
3.5. Αποτίμηση της υφιστάμενης τουριστικής κατάστασης στη Σκιάθο	76
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	78
4.1. Σκοπός της εμπειρικής έρευνας & ερευνητικοί στόχοι	78
4.2. Επιλογή μεθόδου έρευνας	78
4.3. Επιλογή μεθόδου συλλογής δεδομένων	79
4.4. Επιλογή ομάδας στόχου – ερωτηθέντων	81
4.5. Διαδικασία διεξαγωγής συνεντεύξεων	82
4.6. Εμπόδια και περιορισμοί έρευνας	83
5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	85
5.1. Η Σκιάθος ως τουριστικός προορισμός	85
5.2. Αντιλήψεις για το τουριστικό πρότυπο των ΕΕΜΤ	91
5.3. Προσπάθειες ανάπτυξης ΕΕΜΤ στη Σκιάθο	93
5.4. Η ύπαρξη και ο ρόλος των συνεργασιών.....	98
5.5. Δυνατότητες ανάπτυξης ΕΕΜΤ στη Σκιάθο	100
5.6. Σύνοψη των κύριων αποτελεσμάτων της έρευνας	105
5.6.1. Ανάλυση SWOT	109
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	116
6.1. Συμπεράσματα	116
6.2. Προτάσεις ανάπτυξης και διαχείρισης ΕΕΜΤ.....	120
6.3. Προτάσεις μελλοντικής έρευνας.....	125
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	127
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	138

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ορολογίες αναφερόμενες στο "νέο τύπο τουρισμού"	14
Πίνακας 2: Παράδειγμα πλέγματος δραστηριοτήτων	16
Πίνακας 3: Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα πρότυπα του Μαζικού τουρισμού και των Ειδικών & Εναλλακτικών μορφών τουρισμού	17
Πίνακας 4: Οι απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στη Σκιάθο	38
Πίνακας 5: Ξενοδοχειακό δυναμικό Σκιάθου κατά την περίοδο 2016-2019	45
Πίνακας 6: Δραστηριότητας και προσφερόμενες υπηρεσίες αναψυχής	46
Πίνακας 7: Κίνηση επιβατών στον ΚΑΣΚ ανά χώρα προέλευσης Ιανουάριος – Δεκέμβριος 2019	74
Πίνακας 8: Αφίξεις στον αερολιμένα Σκιάθου κατά την περίοδο 2015-2019	75
Πίνακας 9: Αφίξεις στο λιμάνι της Σκιάθου κατά τα έτη 2015-2019	76
Πίνακας 10: SWOT Analysis Σκιάθου (θεματικός άξονας: Ανάπτυξη ΕΕΜΤ)	115-116

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Κίνηση επιβατών στον ΚΑΣΚ ανά χώρα προέλευσης Ιανουάριος – Δεκέμβριος 2019	74
Διάγραμμα 2: Αεροπορικές αφίξεις επιβατών κατά το διάστημα 2015-2019	76
Διάγραμμα 3: Αποβιβασθέντες επιβάτες στο λιμάνι της Σκιάθου κατά την τουριστική περίοδο 2015-2019	77
Διάγραμμα 4: Προτεινόμενο πλέγμα δραστηριοτήτων ΕΕΜΤ για τη Σκιάθο	122

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Το παλιό λιμάνι και ένα τμήμα του οικισμού της Σκιάθου	36
Εικόνα 2: Σχεδιάγραμμα χωροθέτησης του λιμένα Σκιάθου	39
Εικόνα 3: Ο τουριστικός λιμένας της Σκιάθου.....	39
Εικόνα 4: Το οδικό και συγκοινωνιακό δίκτυο της Σκιάθου	41
Εικόνα 5: Χάρτης με τις πιο γνωστές παραλίες της Σκιάθου	50
Εικόνα 6: Παραλία Λαλάρια, Σκιάθος	51
Εικόνα 7: Λιμνοθάλασσα Αγίου Γεωργίου	52
Εικόνα 8: Υδροβιότοπος Κουκουναριών	53
Εικόνα 9: Ρέματα, γεφύρια, δάση μικροί καταρράκτες και λιβάδια στην ενδοχώρα του νησιού.....	54
Εικόνα 10: Μπούρτζι. Το σήμα κατατεθέν της Σκιάθου	55
Εικόνα 11: Το αναψυκτήριο στο Μπούρτζι	56
Εικόνα 12: Ο τάφος του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και μια από τις πολλές ανάγλυφες στήλες που υπάρχουν στο Κοιμητήριο	58
Εικόνα 13: Η ανάδειξη του Κοιμητηρίου της Σκιάθου. Πινακίδες πληροφόρησης του επισκέπτη έξω από το Κοιμητήριο	58
Εικόνα 14: Τα καντηλάκια ή (σταυροί). Μικρά μνημεία λαϊκής ευσέβειας	65
Εικόνα 15: Ο εορτασμός του Πάσχα στη Σκιάθο	66
Εικόνα 16: Ο αγωνιστικός χώρος SPC στην παραλία των Κουκουναριών	69
Εικόνα 17: Τα ναυάγια στον ύφαλο «Λευτέρη»	71
Εικόνα 18: Δύο από τα τοπικά προϊόντα της Σκιάθου: ο «Αλυπιακός οίνος» και τα παραδοσιακά αμυγδαλωτά	72

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

ΑΤΜ	Αυτόματη Ταμειολογιστική Μηχανική
ΔΕΥΑΣ	Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης – Αποχέτευσης Σκιάθου
Δ.Υ.	Δίκτυο Ύδρευσης
Ε/Γ-Ο/Γ	Επιβατηγά/Οχηματαγωγά
ΕΕΜΤ	Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού
ΕΚΑΒ	Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Ι.Μ.	Ιερά Μονή
ΙΝΣΕΤΕ	Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων
ΚΑΣΚ	Κρατικός Αερολιμένας Σκιάθου
ΚΥΣ	Κέντρο Υγείας Σκιάθου
ΜΝΠΠΣ	Μουσείο Ναυτικής & Πολιτιστικής Παράδοσης Σκιάθου
ΜΤ	Μαζικός Τουρισμός
ΞΕΕ	Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
ΥΠΑ	Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας
ΦΕΚ	Φύλλα Εφημερίδας της Κυβέρνησης
ΧΥΤΑ	Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων
3S/4S	Sea-Sun-Sand/Sex
ASCE	Association of Significant Cemeteries in Europe
ERA	European Ramblers Association
ISAF	International Sailing Federation
LQT	Leading Quality Trails
MICE TOURISM	Meetings, Incentives, Conferencing, Exhibitions Tourism
SPC	Skiathos Palace Cup
STR	Skiathos Trail Run
WTO	World Tourism Organization

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας, κα Ντυκέν Μαρί Νοέλ, Καθηγήτρια στις «Στατιστικές και Οικονομικές μεθόδους Χωρικής Ανάλυσης» του ΤΜΧΠΠΑ, για την καθοδήγηση, τις πολύτιμες συμβουλές της καθώς και για την άριστη συνεργασία που είχαμε όλο αυτό το διάστημα.

Ακόμη, ευχαριστώ ιδιαίτερα τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής: τον κ. Μεταξά Θεόδωρο, Αναπληρωτή Καθηγητή «Οικονομικής Ανάπτυξης» του ΤΟΕ και τον κ. Καραχάλη Νικόλαο-Γεώργιο, Δρ. «Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης» και Εξωτερικό Διδάσκοντα του ΤΜΧΠΠΑ, για τους νέους ορίζοντες που μου άνοιξαν μέσα από τις διαλέξεις τους, σε όλη τη διάρκεια των εξαμήνων του μεταπτυχιακού προγράμματος. Πιο συγκεκριμένα, ευχαριστώ τον πρώτο, για τις πολύτιμες γνώσεις που μου πρόσφερε όσον αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας (γενικότερα) και το σωστό τρόπο συγγραφής των ακαδημαϊκών ερευνητικών εργασιών και το δεύτερο, για την άμεση ανταπόκρισή του, όταν προέκυπτε οποιαδήποτε απορία ή προβληματισμός με αφορμή κάποια εργασία, στα πλαίσια των μαθημάτων.

Επιπλέον, ένα ευχαριστώ στη βιβλιοθηκονόμο του ΤΜΧΠΠΑ, Εύη Κολοβού, για την εξυπηρέτηση και την προθυμία της να βοηθήσει στην εύρεση βιβλιογραφίας -ακόμη και από απόσταση- καθώς και στη γραμματέα του ΣΑΤΠ Σωτηρία Κατσαφάδου για τη διάθεσή της να απαντά σε οποιοδήποτε απορία, ανά πάσα στιγμή.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά όλα εκείνα τα άτομα από τη Σκιάθο που δέχτηκαν, με μεγάλη προθυμία, να συμμετάσχουν στην έρευνά μου και να μοιραστούν μαζί μου τις σκέψεις, τις απόψεις, τις ιδέες και τις εμπειρίες τους σε θέματα που αφορούν την τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους φίλους μου -τόσο τους παλιούς όσο και εκείνους που απέκτησα μέσω της φοίτησής μου στο εν λόγω μεταπτυχιακό πρόγραμμα- για στήριξη και τη συνεχή ενθάρρυνσή που μου παρείχαν, σε εύκολες και δύσκολες στιγμές.

M.K.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (ΕΕΜΤ) αποτελούν μέρος της τουριστικής στρατηγικής πολλών τόπων, μεταξύ αυτών και των νησιωτικών. Τα νησιά λόγω των περιορισμών που τους δημιουργούν τα εγγενή χαρακτηριστικά τους διαθέτουν ελάχιστες δυνατότητες ανάπτυξης, πέρα από αυτή που τους προσφέρει ο τουρισμός, ενώ την ίδια στιγμή είναι και έρμια της εποχικότητάς του. Η ανάπτυξη ΕΕΜΤ μπορεί να δημιουργήσει νέα τουριστικά προϊόντα, να εμπλουτίσει το υπάρχον τουριστικό προϊόν, να διευρύνει την τουριστική περίοδο, να προσελκύσει νέες αγορές τουριστών με ειδικά ενδιαφέροντα, να κάνει τους προορισμούς πιο ανταγωνιστικούς αλλά και πιο βιώσιμους. Για να επιτευχθεί όμως μια τέτοιου είδους ανάπτυξη σε μια περιοχή απαιτούνται κάποιες προϋποθέσεις, όπως: η ύπαρξη ειδικού κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση και η ανάπτυξη μιας αντίστοιχης υποδομής από την πλευρά των προορισμών, η οποία θα εξυπηρετεί τις ανάγκες των τουριστών κάθε ειδικής ή εναλλακτικής μορφής τουρισμού. Τελευταία αλλά εξίσου σημαντική προϋπόθεση, είναι η ύπαρξη φυσικών και πολιτισμικών πόρων, οι οποίοι θα θεμελιώσουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού.

Σε αυτό το πλαίσιο, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί αν μπορούν να αναπτυχθούν ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού σε έναν νησιωτικό προορισμό μαζικού τουρισμού και άρρηκτα συνδεδεμένου με την κλασική μορφή τουρισμού, η οποία συνδέεται με τον ήλιο και τις παραλίες, όπως είναι η περίπτωση της Σκιάθου. Το μέχρι σήμερα μοντέλο ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων στη Σκιάθο είναι αρκετά αντιπροσωπευτικό του μοντέλου που ακολούθησαν επί δεκαετίες τα περισσότερα νησιά της χώρας. Κατά συνέπεια, η συγκεκριμένη έρευνα σκοπεύει να εξετάσει: (α) αν η Σκιάθος μπορεί να ανταπεξέλθει στις νέες τάσεις της τουριστικής ζήτησης, δηλαδή στην προσέλκυση ατόμων με ειδικά ενδιαφέροντα, (β) αν πληροί τα κριτήρια εκείνα που συνθέτουν την προφορά για τις βασικές κατηγορίες τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος (υπηρεσίες, υποδομές, θέλγητρα, πόροι, ενδιαφέροντα) και τέλος (γ) αν και σε ποιο βαθμό μπορεί να αποτελέσει προορισμό διακοπών έκτος της θερινής περιόδου, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα μοντέλο τοπικής ανάπτυξης περισσότερο αποτελεσματικό σε κοινωνικούς και οικονομικούς όρους.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο ερευνητικός στόχος της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενείς πηγές δεδομένων ενώ πραγματοποιήθηκε και δια ζώσης ποιοτική έρευνα, βασισμένη σε προσωπικές συνεντεύξεις με άτομα που δραστηριοποιούνται είτε άμεσα είτε έμμεσα

στον τουριστικό τομέα. Μέσω αυτών εξετάζονται οι αντιλήψεις και οι απόψεις τους σχετικά με την υπάρχουσα τουριστική ανάπτυξη στο νησί και τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν σε αυτό.

Το θέμα της παρούσας εργασίας επιλέχθηκε λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος της ερευνήτριας τόσο για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και το σχεδιασμό τους όσο και τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν τα νησιά ως τόποι. Η μελέτη περίπτωσης (Σκιάθος) επιλέχθηκε γιατί θεωρήθηκε δελεαστικό να διερευνηθεί η εφαρμογή των ΕΕΜΤ σε μια νησιωτική περιοχή με μαζικό τουρισμό (όχι βέβαια στον βαθμό της Μυκόνου, της Σαντορίνης ή της Πάρου) και κυρίαρχο τουριστικό προϊόν τα 3S.

Η πρωτοτυπία της εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει κάποια έρευνα, η οποία να εξετάζει ως κύριο θέμα τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο συγκεκριμένο προορισμό. Η προστιθέμενη αξία της έχει να κάνει με τη διαπίστωση ότι η επιστημονική βιβλιογραφία και αρθρογραφία δεν έχει ασχοληθεί σε ικανοποιητικό βαθμό με την ανάπτυξη του τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος σε νησιωτικές περιοχές και ιδιαιτέρως μαζικού τουρισμού. Αντίθετα, η έμφαση έχει δοθεί στις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στα νησιά και στην αναζήτηση λύσεων σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα (βιώσιμος τουρισμός). Η εξήγηση που μπορεί να δοθεί αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα είναι ότι τα νησιά θεωρούνται κυρίως καλοκαιρινοί προορισμοί, επομένως ελκύουν τουρίστες που έχουν ως κυρίαρχα κίνητρα τη ξεκούραση και τη διασκέδαση (παθητικές διακοπές).

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα στην ακαδημαϊκή κοινότητα (αφού συμπληρώνουν -με κάποιο τρόπο- το κενό που προαναφέρθηκε), στην τοπική κοινωνία της Σκιάθου και σε όσους ασχολούνται με τον τουριστικό σχεδιασμό του νησιού αλλά και κάθε νησιού με παρεμφερή χαρακτηριστικά.

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο τμήματα και αποτελείται συνολικά από έξι κεφάλαια. Το πρώτο τμήμα αφορά τη θεωρητική προσέγγιση του θέματος μέσα από την επεξεργασία βιβλιογραφικών πηγών και επιστημονικής αρθρογραφίας, ενώ το δεύτερο εστιάζει στην εμπειρική έρευνα και τα αποτελέσματα της.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού μέσω της εννοιολογικής τους προσέγγισης, της παρουσίασης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, όπως

και των χαρακτηριστικών των ατόμων που τις προτιμούν. Επιπλέον, το ίδιο κεφάλαιο περιλαμβάνει και τη συνοπτική ανάλυση κάποιων ενδεικτικών παραδειγμάτων ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού.

Το δεύτερο κεφάλαιο συσχετίζει την ανάπτυξη του εν λόγω τουριστικού προτύπου με την νησιωτική (τουριστική) ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στις ιδιαιτερότητες των νησιωτικών περιοχών και στο ρόλο που διαδραματίζει η ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη βιωσιμότητά τους. Το κεφάλαιο κλείνει με την παράθεση μερικών καλών πρακτικών ανάπτυξης και διαχείρισης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού από νησιωτικούς προορισμούς στο διεθνή και ελληνικό χώρο.

Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται η υφιστάμενη τουριστική κατάσταση στη Σκιάθο καθώς και οι φυσικοί, πολιτισμικοί και ανθρωπογενείς της πόροι, οι οποίοι θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού στο νησί. Επιπλέον, γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης της τουριστικής ζήτησης μέσα από δευτερογενείς πηγές.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ώστε να επιτευχθεί ο ερευνητικός στόχος της εργασίας. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει την διενέργεια προσωπικών συνεντεύξεων με άτομα που κατέχουν καίριες στο τουριστικό και διοικητικό τομέα του νησιού.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται, αναλύονται και σχολιάζονται τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας. Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνεται και η ανάλυση SWOT της περιοχής. Μέσω αυτής απεικονίζεται η κατάσταση της Σκιάθου, ως προς την ικανότητά της, να αναπτύξει ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Η εργασία ολοκληρώνεται στο έκτο κεφάλαιο όπου διατυπώνονται τα συμπεράσματα που διεξήχθησαν από τη συνολική, πρωτογενή και δευτερογενή, ερευνητική διαδικασία και απαντούν στα ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της. Στη συνέχεια ακολουθεί η παρουσίαση μερικών προτάσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην επίτευξη της ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο νησί αλλά και στη διεξαγωγή μελλοντικών επιστημονικών ερευνών σχετικών με το θέμα της παρούσας εργασίας.

1. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ & ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ & ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΕΕΜΤ)

Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στις αναπτυγμένες χώρες οδήγησαν στην εμφάνιση του μαζικού τουρισμού (Lickorish & Jenkins, 2004), δηλαδή στη μετακίνηση μεγάλου αριθμού τουριστών προς παρόμοιους προορισμούς σε παρόμοιες χρονικές περιόδους με βασικό κίνητρο την ξεκούραση και την αναψυχή (Altobeli, Kirstges, 2008). Ο ΜΤ (Μαζικός Τουρισμός) υπήρξε επιδίωξη πολλών περιοχών, καθώς προσφερόταν για βέβαιη και ταχεία ανάπτυξη. Ωστόσο, η έλλειψη ελέγχου και προγραμματισμού στη διαμόρφωση του προτύπου, σε συνδυασμό με τη μακροχρόνια και πλήρη υιοθέτησή του, προκάλεσαν σε αρκετές περιοχές ποικίλα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, ζητήματα όπως η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η ανάγκη επαναπροσδιορισμού των προσφερόμενων υπηρεσιών, ο κορεσμός στη ζήτηση των τουριστικών προορισμών και του προϊόντος γενικότερα, απασχόλησαν ακαδημαϊκούς και εμπλεκόμενους στον τομέα του τουρισμού, οι οποίοι αναζήτησαν τρόπους για μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001:80-81, Κοκκώσης κ.ά., 2011:105). Μια ανάπτυξη, δηλαδή, η οποία θα λαμβάνει υπόψη της τις παροντικές αλλά και τις μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, κατανοώντας παράλληλα τις ανάγκες των επισκεπτών, της τουριστικής βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινοτήτων φιλοξενίας (WTO, 2001 in Liu, 2003).

Το ίδιο διάστημα, παρατηρήθηκε ότι το ενδιαφέρον των τουριστών είχε αρχίσει να μετατοπίζεται από το πρότυπο του καθιερωμένου, τυποποιημένου και αυστηρά οργανωμένου ΜΤ σε άλλα είδη διακοπών πιο εξειδικευμένα και μοναδικά (Agarwal et al., 2018:1). Προτεραιότητα του σύγχρονου τουρίστα, πλέον, δεν είναι να ηρεμήσει και να ξεκουραστεί αλλά να βιώσει την «εμπειρία του τόπου» (Κοκκώσης κ.ά., 2011:37) μέσα από δραστηριότητες που τον ενδιαφέρουν πραγματικά. Ο συνδυασμός των παραπάνω συγκυριών διαμόρφωσε το πρότυπο των ΕΕΜΤ (Ειδικών & Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού).

Το συγκεκριμένο είδος τουρισμού εξαιτίας της ευρύτητας του περιεχομένου του δεν είναι εύκολο να οριστεί με ακρίβεια (Macleod, 2005:123). Η περιγραφή αυτής της πιο «υπεύθυνης» και εξειδικευμένης μορφής τουρισμού οδήγησε στη διατύπωση πολλών όρων και ορισμών (Derrett, 2001:2).

Πίνακας 1 Ορολογίες αναφερόμενες στο "νέο τύπο τουρισμού"

Special interest	Sustainable	Cultural	Environmental	Ethical	Green
Alternative	Endemic	Eco	Low Impact	Responsible	Niche
Localized	Appropriate	Ego	New	Respectful	Soft

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ο Dernoι (1981) χαρακτηρίζει εναλλακτικό τον τουρισμό κατά τον οποίο ο τουρίστας-πελάτης χρησιμοποιεί ως κατάλυμα το σπίτι του οικοδεσπότη ενώ επωφελείται και από άλλες υπηρεσίες και παροχές που προσφέρονται εκεί. Ο Jones (1992) υποστηρίζει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός είναι ένα ταξίδι περιπλάνησης το οποίο πραγματοποιείται από μικρό αριθμό ατόμων προς απομονωμένους προορισμούς του Τρίτου Κόσμου.

Ο τουρισμός ειδικού ενδιαφέροντος συμβαίνει, όταν το κίνητρο και η λήψη αποφάσεων του ταξιδιώτη καθορίζονται, πρωτίστως, από ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάποια δραστηριότητα ή κάποιο προορισμό. Οι τουρίστες αυτής της κατηγορίας κινητοποιούνται από την επιθυμία να επιδοθούν είτε σε ένα υπάρχον ενδιαφέρον ή να αναπτύξουν ένα νέο ενδιαφέρον σε μια νέα ή οικεία τοποθεσία (Swarbrook & Horner, 1999 in Trauer, 2006). Με τον όρο *ενδιαφέρον* ορίζεται οποιοδήποτε θέμα ή δραστηριότητα προκαλεί την αίσθηση περιέργειας, ανησυχίας ή δέσμευσης σε ένα άτομο και μπορεί να ακολουθηθεί ως χόμπι. Το *χόμπι* αναφέρεται σε οποιαδήποτε δραστηριότητα ασκείται τακτικά στον ελεύθερο χρόνο ενός ατόμου για ευχαρίστηση ή χαλάρωση (Confederation of Tourism & Hospitality, 2011:176).

Αν και οι έννοιες του *τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος* και του *εναλλακτικού τουρισμού* στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία ταυτίζονται, στην ελληνική διαχωρίζονται. Ο ειδικός τουρισμός αποτελεί ένα γενικό όρο και σχετίζεται με μια πληθώρα επιμέρους μορφών τουρισμού, οι οποίες διαμορφώθηκαν από τα κοινά ενδιαφέροντα των ανθρώπων που τις προτιμούν (π.χ. φεστιβαλικός

τουρισμός, σκοτεινός τουρισμός κ.ά.) (Λαγός, 2005:62). Ο εναλλακτικός τουρισμός - υποκατηγορία του προηγούμενου- αναφέρεται σε μια ποικιλία μορφών τουρισμού, οι οποίες συνδέονται, κυρίως, με την προστασία της τοπικής κουλτούρας, του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και την αναζήτηση νέων αξιών και τρόπων ζωής (π.χ. οικοτουρισμός, αγροτουρισμός) (Λαγός, 2005:62).

Η Ροον (1994), αναφερόμενη στις ΕΕΜΤ, ισχυρίζεται ότι ο «*νέος τουρισμός*» είναι ο *τουρισμός του μέλλοντος*» και θα αντικαταστήσει το μαζικό πρότυπο τουρισμού των περασμένων δεκαετιών. Βασίζεται στην πρόοδο της τεχνολογίας, δίνει έμφαση στις ιδιαίτερες προτιμήσεις των καταναλωτών, προσφέρει περισσότερο αυθεντικές εμπειρίες και ευκαιρίες για την αύξηση της βιωσιμότητας του προϊόντος ενώ ενδείκνυται για την ανάπτυξη εύάλωτων προορισμών.

Κοινός παρονομαστής των παραπάνω εννοιών είναι ότι οι ΕΕΜΤ προσφέρονται για αυθεντικές τουριστικές εμπειρίες και πραγματοποιούνται για ένα συγκεκριμένο λόγο ή σκοπό, άρα υποκινούνται από κάποιο ειδικό κίνητρο. Ως ειδικό κίνητρο νοείται κάθε προσωπικό ενδιαφέρον/χόμπι, δραστηριότητα ή ανάγκη, τα οποία ο τουρίστας επιθυμεί να ικανοποιήσει κατά την παραμονή του στον προορισμό.

1.2 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΤΩΝ ΕΕΜΤ

Οι ΕΕΜΤ διαφοροποιούνται από τον ΜΤ ως προς τον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού, ως προς το είδος των καταλυμάτων, τις επιπτώσεις τους στον προορισμό, τα κίνητρα και τον τύπο των τουριστών.

Η εστίαση σε εξειδικευμένες αγορές, η προσφορά εξατομικευμένων τουριστικών προϊόντων και τα συγκεκριμένα κίνητρα των τουριστών αποτελούν τον πυρήνα του προϊόντος των ΕΕΜΤ. Τα ειδικά κίνητρα προσφέρουν μεγαλύτερη αυτονομία και ελευθερία τόσο στον τρόπο οργάνωσης όσο και στη διαδικασία του ταξιδιού (διάρκεια, τόπος διαμονής, επιλογή καταλύματος, ποικιλία δραστηριοτήτων, ουσιαστικότερη γνωριμία με την περιοχή κτλ.). Έτσι, ο τουρίστας έχει τη δυνατότητα να εμπλακεί και να σχεδιάσει είτε άμεσα είτε έμμεσα το τουριστικό προϊόν που επιθυμεί. Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει το επόμενο χαρακτηριστικό των ΕΕΜΤ: η αναζήτηση ποιοτικότερων-αυθεντικότερων ταξιδιωτικών εμπειριών.

Οι ΕΕΜΤ προσφέρουν στον τουρίστα ένα εύρος χρονικών και χωρικών επιλογών. Μπορούν να διεξαχθούν ανεξαρτήτως εποχής ενώ οι προορισμοί ενδιαφέροντος δεν περιορίζονται

στις παράκτιες περιοχές και στους ορεινούς όγκους αλλά διευρύνονται σε αγροτικές ζώνες, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, παραδοσιακούς οικισμούς, αστικά κέντρα, περιοχές με θεματικά πάρκα ή μουσεία, μικρά απομονωμένα νησιωτικά συμπλέγματα, αγροτικούς οικισμούς και απομονωμένες περιοχές.

Η ανάπτυξη των ΕΕΜΤ δεν απαιτεί τη δημιουργία υποδομών μεγάλης κλίμακας. Αντίθετα, η ανάπτυξή τους προσαρμόζεται καλύτερα σε υποδομές μικρής ή μεσαίας κλίμακας. Το πρότυπο των ΕΕΜΤ δίνει, επίσης, ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση τοπικότητας και περιβάλλοντος. Η ανάδειξη και αξιοποίηση της τοπικής ταυτότητας και του περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου) αποτελούν βασικά στοιχεία της προσφοράς των ΕΕΜΤ.

Όταν υπάρχει επάρκεια διαθέσιμων πόρων, οι ΕΕΜΤ μπορούν να αναπτυχθούν βάσει ενός συγκροτημένου σχεδίου, του *πλέγματος*. Ενός δικτύου, δηλαδή, αποτελούμενου από υποδομές, υπηρεσίες και δραστηριότητες το οποίο απευθύνεται σε τουρίστες οι οποίοι αναζητούν σε μια ομάδα ΕΕΜΤ διαφορετικά μεν προϊόντα αλλά με ομοειδή, συχνά, κίνητρα.

Πίνακας 2 Παράδειγμα πλέγματος δραστηριοτήτων

ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ	ΠΛΕΓΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΕΜΤ
Πολιτισμός, εκπαίδευση, ιστορία	Πολιτισμικός, Οικοτουρισμός, Αγροτουρισμός, Εκπαιδευτικός

Πηγή: Κοκκώσης κ.ά., 2011

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του προτύπου των ΕΕΜΤ είναι ότι σχεδιάζονται με βάση την αρχή της βιωσιμότητας, σκοπός της οποίας είναι η ισορροπία ανάμεσα στο περιβάλλον, την κοινωνία, τον πολιτισμό και την οικονομία. Τέλος, οι ΕΕΜΤ επειδή προωθούν τα στοιχεία της βιωματικής εμπειρίας και της συμμετοχής σε δραστηριότητες τείνουν να χαρακτηρίζονται ως «ενεργητικές» και κατά συνέπεια να διαχωρίζονται από τη παθητικότητα του ΜΤ (Κοκκώσης κ.ά, 2011:110-116). Ο πίνακας που ακολουθεί καταγράφει και αντιπαραθέτει τα χαρακτηριστικά των ΕΕΜΤ και του ΜΤ.

Πίνακας 3 Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα πρότυπα του Μαζικού τουρισμού και των Ειδικών & Εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΜΤ & ΕΕΜΤ		
ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΜΤ	ΕΕΜΤ
<i>Υποδομές</i>		
Χωρικός σχεδιασμός	Υψηλής πυκνότητας Περιορισμένος	Χαμηλής πυκνότητας Διασκορπισμένος
Κλίμακα	Μεγάλη κλίμακα	Μικρή (τοπική) κλίμακα
Επιπτώσεις	Φορτικές (τροποποιούν το τοπικό τοπίο)	Διακριτικές (συγχωνεύονται με το τοπικό τοπίο)
Ιδιοκτησία/κυριότητα	Μη τοπική Μεγάλες επιχειρήσεις	Τοπική Μικρές επιχειρήσεις
<i>Θέλητρα/αξιοθέατα</i>		
Έμφαση	Εμπορευματοποίηση πολιτιστικών/φυσικών πόρων	Διατήρηση/προστασία πολιτιστικών/φυσικών πόρων
Χαρακτήρας	Γενικός, επινοημένος	Τοπικός, αυθεντικός
Προσανατολισμός	Μόνο για τουρίστες	Για τουρίστες και ντόπιους
<i>Αγορά</i>		
Ένταση	Υψηλή ένταση	Χαμηλή ένταση
Συχνότητα	Εποχικότητα	Όλο το χρόνο
Τμηματοποίηση	Μαζικός τουρίστας	Τουρίστας με ειδικά ενδιαφέροντα
Προέλευση	Λίγες κυρίαρχες αγορές	Διαφορετικές προελεύσεις
<i>Οικονομικές επιπτώσεις</i>		
Κατάσταση/τοποθέτηση	Κυρίαρχος τομέας	Συμπληρωματικός/δευτερεύων τομέας
Συνδέσεις	Μη τοπικές	Τοπικές
Διαρροές	Εκπατρισμός κέρδους, υψηλό επίπεδο εισαγωγής	Χαμηλό επίπεδο εισαγωγής
Πολλαπλασιαστής	Μικρός πολλαπλασιαστής	Μεγάλος πολλαπλασιαστής
<i>Κανονισμοί/Ρυθμίσεις</i>		
Έλεγχος	Κυρίως μη τοπικός	Κυρίως τοπικός
Ποσότητα	Ελάχιστη	Εκτεταμένη
Βάση	Αυτορρυθμιζόμενες δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς	Έμφαση στο δημόσιο τομέα
Προτεραιότητα	Ανάπτυξη και κατόπιν σχεδιασμός	Σχεδιασμός και κατόπιν ανάπτυξη
Κίνητρα	Οικονομικά	Οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά
Χρονικό πλαίσιο	Βραχυπρόθεσμο	Μακροπρόθεσμο
Ανάπτυξη και ανώτατο όριο τουριστών	Δεν υπάρχει	Επιβάλλονται ανώτατα όρια που αναγνωρίζουν τη φέρουσα ικανότητα του προορισμού

Πηγή: Weaver D.(1993). Ιδία επεξεργασία

Συσχετίζοντας τα χαρακτηριστικά των ΕΕΜΤ με τις δυσμενείς επιπτώσεις του ΜΤ γίνεται αντιληπτό γιατί το συγκεκριμένο τουριστικό πρότυπο επιδιώκεται και προωθείται από πολλές

τουριστικές και μη περιοχές. Συμπερασματικά, οι ΕΕΜΤ παρουσιάζουν τα ακόλουθα θετικά χαρακτηριστικά:

- Εξυπηρετούν τις ανάγκες και τις επιθυμίες ειδικών ομάδων και κατηγοριών τουριστών.
- Διαφυλάσσουν την εμπειρία του ταξιδιού
- Οι υποδομές που χρειάζονται για την ανάπτυξή τους είναι μικρής ή μεσαίας κλίμακας. Επομένως, προλαμβάνουν την περιβαλλοντική υποβάθμιση (Cohen, 1987) του τόπου ενώ ταυτόχρονα αποτελούν τρόπο αποφυγής σημαντικών δημόσιων δαπανών (Dernoi, 1981)
- Προλαμβάνουν τις κοινωνικές εντάσεις και διατηρούν τις τοπικές παραδόσεις (Dernoi, 1981)
- Λόγω του βιώσιμου σχεδιασμού τους οι ΕΕΜΤ έχουν λιγότερες ή ελάχιστες αρνητικές επιπτώσεις στις περιοχές προορισμού και στους πληθυσμούς τους χωρίς όμως να μειώνουν τα θετικά οικονομικά αποτελέσματα (Butler, 1989).
- Το χρονικό και χωρικό εύρος διεξαγωγής των ΕΕΜΤ μπορεί να οδηγήσει στην άμβλυνση της εποχικότητας και στην τουριστική ανάπτυξη περιοχών που δεν έχουν να επιδείξουν φυσικά ή/και πολιτισμικά αξιοθέατα (Κοκκώσης κ.ά., 2011) ή δεν μπορούν να υποστηρίξουν μεγάλες αλλαγές λόγω περιβαλλοντικών ή κοινωνικών περιορισμών.
- Η ανάπτυξη των ΕΕΜΤ επιτρέπει σε κατοίκους απομονωμένων περιοχών της υπαίθρου να συμπληρώσουν το εισόδημά τους.
- Μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά του ΜΤ αυξάνοντας τα αξιοθέατα και την αυθεντικότητα του τόπου (Butler, 1989)

1.3 ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ/ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΑ

Κατά τα τελευταία έτη, ο ειδικός / εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί όλο και περισσότερο αντικείμενο έρευνας και ειδικότερα εμπειρικών ερευνών. Ένα από τα θέματα που εξετάζονται στις εν λόγω έρευνες, είναι η ανάδειξη του «προφίλ» των τουριστών που επιλέγουν συγκεκριμένες μορφές ειδικού ή εναλλακτικού τουρισμού (Mundet, Ribera, 2001, Sánchez-Cañizares & López-Guzmán, 2012). Από τις έρευνες αυτές, προκύπτει ότι οι ειδικοί ενδιαφέροντος ή εναλλακτικοί τουρίστες είναι συνήθως άτομα με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, μεγαλύτερο διαθέσιμο εισόδημα συγκριτικά με αυτό του μαζικού τουρίστα, μεγαλύτερη ταξιδιωτική εμπειρία και αυξημένη περιβαλλοντική συνείδηση. Συνεπώς, θεωρούνται απαιτητικοί καταναλωτές. Έχουν υψηλές προσδοκίες για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που θα λάβουν (Poon, 1994) αλλά όχι απαραίτητα για τις παροχές φιλοξενίας (Brotherton, Himmetoğlu, 1997). Αποφεύγουν συνειδητά τα μαζικού

τύπου προϊόντα και θέρετρα, όπως και τις δραστηριότητες και τα αξιοθέατα με επιφανειακή γοητεία. Αντίθετα, έλκονται από τη φύση, τον πολιτισμό, την ιστορία και οτιδήποτε είναι αυθεντικό. Επίσης, χειρίζονται με άνεση τις νέες τεχνολογίες, δυνατότητα που τους προσφέρει μεγαλύτερη ανεξαρτησία (Poop, 1994). Είναι ενεργητικοί, περιπετειώδεις και δεν επιθυμούν να ακολουθούν τη μάζα (Brotherton, Himmetoğlu, 1997). Ταξιδεύουν αυθόρμητα και δεν διστάζουν να αλλάξουν τα σχέδιά τους προκειμένου να εκμεταλλευτούν τις δοθείσες ευκαιρίες. Τέλος, επιδιώκουν την επαφή με τους ντόπιους και τις συνήθειές τους (Cohen, 1987) και αρέσκονται να θεωρούν τις διακοπές ειδικού ενδιαφέροντος ως προέκταση των δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου με τις οποίες ασχολούνται και στον τόπο κατοικίας τους (Brotherton, Himmetoğlu, 1997).

1.4 ΜΟΡΦΕΣ ΕΙΔΙΚΟΥ & ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Όσο αυξάνονται τα εξειδικευμένα ενδιαφέροντα, οι ιδιαίτερες επιθυμίες και οι εκάστοτε απαιτήσεις του τουρίστα, τόσο μεγαλώνει και ο κατάλογος των ΕΕΜΤ (Κοκκώσης κ.ά, 2011). Αυτές μπορούν να ταξινομηθούν ανάλογα με τα κίνητρα του τουρίστα, τις δραστηριότητες που επιθυμεί να πραγματοποιήσει, τις αξίες του, τα χαρακτηριστικά της αγοράς-στόχου, τον προορισμό ή τον τρόπο μεταφοράς (Confederation Tourism & Hospitality, 2011:25). Κάθε κατηγορία μπορεί να διαιρεθεί σε μικρότερες και πιο εξειδικευμένες. Η σύνδεση ή η αλληλοεπικάλυψή τους είναι πιθανή.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΜΟΡΦΩΝ ΕΕΜΤ

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτουρισμός είναι μια από τις κατηγορίες του τουρισμού υπαίθρου. Πραγματοποιείται σε μη αστικές περιοχές από άτομα των οποίων η κύρια ασχολία είναι ο πρωτογενής ή δευτερογενής τομέας της οικονομίας (Iakovidou, 1997). Οι τουρίστες λαμβάνουν υπηρεσίες υποδοχής, φιλοξενίας ή/και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Οι υπηρεσίες αυτές συνδυάζονται με την προσφορά δραστηριοτήτων σχετικών με την αγροτική παραγωγή αλλά και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου (ΦΕΚ/Α/4582/11.12.2018). Ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής του τουρίστα στις αγροτικές δραστηριότητες, τη φύση της επαφής του με αυτές αλλά και την αυθεντικότητα της εμπειρίας, οι Phillip et. al. (2010) διακρίνουν τον αγροτουρισμό σε πέντε τύπους:

- *Μη συμμετοχή του τουρίστα στις αγροτικές δραστηριότητες:* το κατάλυμα είτε βρίσκεται εκτός αγροκτήματος είτε είναι πρώην αγροκία που έχει μετατραπεί σε τουριστικό κατάλυμα. Το τουριστικό προϊόν περιορίζεται στη θέαση της αγροτικής κληρονομιάς (π.χ. θεματικά μουσεία, επίδειξη κουρέματος προβάτων κτλ). Ο τουρίστας δεν συμμετέχει στις αγροτικές δραστηριότητες.
- *Παθητική επαφή τουρίστα στις αγροτικές δραστηριότητες:* το κατάλυμα βρίσκεται μέσα στο αγρόκτημα (αγροκίες τύπου 'bed & breakfast'), αλλά δεν δίνεται η δυνατότητα στον τουρίστα να συμμετάσχει στις αγροτικές διαδικασίες. Ο τουρισμός και η γεωργία σε αυτή την περίπτωση λειτουργούν ανεξάρτητα και το μόνο κοινό στοιχείο είναι το αγρόκτημα.
- *Έμμεση επαφή του τουρίστα με τις αγροτικές δραστηριότητες:* παρέχεται στον τουρίστα η ευκαιρία να δοκιμάσει και να αγοράσει τα προϊόντα του αγροκτήματος, αλλά δεν έχει καμιά άλλη εμπλοκή με τις αγροτικές διαδικασίες.
- *Άμεση επαφή του τουρίστα με σκηνοθετημένες αγροτικές δραστηριότητες:* οι αγροτικές δραστηριότητες έχουν δημιουργηθεί για να εξυπηρετήσουν τουριστικές ανάγκες. Οι τουρίστες έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής στις αγροτικές δραστηριότητες (π.χ. άρμεγμα αγελάδων, εκτροφή και φροντίδα ζώων, επιδείξεις με τσοπανόσκυλα κτλ.) που έχουν σχεδιαστεί ειδικά γι' αυτούς.
- *Άμεση και αυθεντική επαφή του τουρίστα με αγροτικές δραστηριότητες:* οι τουρίστες συμμετέχουν σε πραγματικές συνθήκες αγροτικής δραστηριότητας, συμβάλλοντας στην αγροτική οικονομία με αντάλλαγμα την παροχή στέγασης και εστίασης. Συχνά έχουν τη δυνατότητα επιλογής της αγροτικής ασχολίας.

Σε κάθε περίπτωση στα κίνητρα του τουρίστα συγκαταλέγονται η υψηλής ποιότητας ζωή, η ηρεμία και η εγγύτητα με τη φύση. Οι τουρίστες που επιλέγουν αυτή τη μορφή διακοπών είναι συνήθως οικογένειες με μικρά παιδιά, έχουν ανώτερη μόρφωση, κερδίζουν πάνω από το μέσο εισόδημα και είναι κάτοικοι πόλεων (Fleischer, Pizam, 1997). Ο αγροτουρισμός μπορεί να συνδυαστεί κάλλιστα με: τον γαστρονομικό, τον εκπαιδευτικό ή επιστημονικό τουρισμό, τον οινοτουρισμό και τον οικοτουρισμό.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Ο πληθυσμός των αναπτυγμένων χωρών γερνάει με γρήγορους ρυθμούς, συνεπώς οι ηλικιωμένοι αντιπροσωπεύουν ένα μεγάλο τμήμα της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας

(Tiago et. al., 2016). Η βιβλιογραφία δεν έχει καταφέρει να προσδιορίσει με ακρίβεια ποια είναι τα ηλικιακά όρια ώστε να θεωρηθεί ένας άνθρωπος ηλικιωμένος (55 ή 60 έτη), γι' αυτό το λόγο τους κατατάσσει σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με το στάδιο ζωής τους:

α) στους *Empty nesters*: Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 55-64 ετών που εξακολουθούν να εργάζονται. Κάποιοι από αυτούς έχουν παιδιά τα οποία όμως έχουν φύγει από σπίτι και δεν εξαρτώνται πλέον από αυτούς. Στην ίδια ομάδα περιλαμβάνονται και άτομα της ίδιας μεν ηλικίας αλλά χωρίς παιδιά. Το βασικό χαρακτηριστικό όλων είναι ότι δεν έχουν πολλές οικονομικές οφειλές και διαθέτουν επαρκή κεφάλαια για να χρηματοδοτήσουν τις ανάγκες τους. Ταξιδεύουν συχνά αλλά για σύντομα χρονικά διαστήματα.

β) στους *Young seniors*: Ο όρος αναφέρεται σε άτομα ηλικίας 65-79 ετών τα οποία έχουν συνταξιοδοτηθεί, διαθέτουν άπλετο χρόνο για αξιοποίηση και εξυπηρετούν τις ανάγκες τους μέσω αποταμιεύσεων. Χαρακτηριστικό της ομάδας είναι η ευαισθητοποίησή της σε θέματα υγείας. Αν δεν αντιμετωπίζουν σοβαρά θέματα υγείας τους αρέσει να ταξιδεύουν επενδύοντας στην ποιότητα.

και γ) στους *Seniors*: Πρόκειται για τα ηλικιωμένους άνω των 80 ετών. Συνήθως, επειδή σε αυτή την ηλικιακή φάση η υγεία είναι περισσότερο επιβαρυνμένη, υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση για ιατρική φροντίδα και οίκους ευγηρίας. Η ομάδα αυτή ταξιδεύει λιγότερο σε σχέση με τις άλλες δύο (ή πολύ λίγο) και όταν το κάνει προτιμά εγχώριους προορισμούς (Möller et al., 2007).

Πρόκειται για μια ετερογενή αγορά, η οποία μπορεί να δεχθεί περαιτέρω τμηματοποίηση καθώς η εμπειρία της γήρανσης, του τρόπου ζωής και των προτιμήσεων των ηλικιωμένων τουριστών διαφοροποιούνται ανάλογα με τον πολιτισμό, τις συμπεριφορές, τις ικανότητες, την υγεία και την ευημερία (Confederation of Tourism & Hospitality, 2011:194). Η συγκεκριμένη κατηγορία τουριστών είναι ιδιαίτερος προσοδοφόρα. Ως συνταξιούχοι διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και -κατά μέσο όρο- μεγαλύτερο εισόδημα σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό, τουλάχιστον στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες. Ταξιδεύουν συχνότερα, για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα (συγκριτικά με άλλες ομάδες τουριστών), σε μακρύτερες αποστάσεις και προτιμούν για τις εξορμήσεις τους τις μη τουριστικές περιόδους (Tiago et. al., 2016). Το υψηλό επίπεδο ανέσεων, η ασφάλεια και η προσβασιμότητα θεωρούνται σημαντικοί παράγοντες στη λήψη των αποφάσεών τους, γι' αυτό επιλέγουν οργανωμένα πακέτα διακοπών (Vojvodic, 2015, Alen et. al. 2012). Η αναζήτηση καινοτομιών (Jang et. al.2009), το εύκρατο κλίμα (Tiago et. al.,

2016), οι πολιτιστικές δραστηριότητες-εκδηλώσεις (Lieux et. al. 1994), η νοσταλγία-αναμνήσεις, η επίσκεψη σε συγγενείς/φίλους, η γνωριμία με άλλους ανθρώπους, η ανταλλαγή εμπειριών σε θέματα ειδικού ενδιαφέροντος, ο αυτοσεβασμός, η απόλαυση της ζωής και ο εμπλουτισμός γνώσεων (Cleaver et. al., 1999) είναι μερικά από τα κίνητρά τους. Μεταξύ των ενδιαφερόντων τους είναι η ήπια φυσική άσκηση, οι επισκέψεις σε ναούς, μοναστήρια, πολιτιστικά μνημεία και η απόλαυση υπηρεσιών ευεξίας. Ο τουρισμός τρίτης ηλικίας συνήθως συνδυάζεται και με άλλες ΕΕΜΤ όπως: τον τουρισμό μακράς διάρκειας διαμονής (βασίζεται στην αγορά ή ενοικίαση δευτερογενούς κατοικίας), το τουρισμό παραχείμασης (διαμονή στον προορισμό καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα), τον ιαματικό τουρισμό, τον τουρισμό υγείας-ευεξίας (ΙΚΠΙ, 2019).

2. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ & ΕΕΜΤ

2.1 ΤΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Ο όρος *νησί* προσδιορίζει μια έκταση γης, μικρότερη σε μέγεθος από μια ήπειρο, η οποία περιβάλλεται από νερό. Πέρα από τις μικρές διαφοροποιήσεις που μπορεί να παρουσιάζουν τα νησιά μεταξύ τους ως προς την έκταση, την κλίμακα διαχωρισμού ή το επίπεδο απομόνωσης (Schofield and George, 1997, Briguglio, 2009), διαθέτουν ορισμένα εγγενή και κοινά χαρακτηριστικά τα οποία συνθέτουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους. Τα χαρακτηριστικά αυτά (υδάτινος φραγμός, απόσταση από την ηπειρωτική χώρα, (σχετική) απομόνωση, σχετικά μικρή έκταση, ανεπάρκεια ή απουσία πόρων, ευπάθεια και γεωγραφική διασπορά) συνοψίζονται με τον όρο *νησιωτικότητα* και ευθύνονται για το βαθμό και τον τρόπο ανάπτυξης των συγκεκριμένων περιοχών (Σπιλάνης, Κίζος, Καράμπελα, 2015). Οι προαναφερθείσες ιδιαιτερότητες οδηγούν σε μια αλληλουχία προβλημάτων οι οποίες εμποδίζουν την αυτονομία και την αυτάρκεια των νησιών. Ενδεικτικά, αναφέρονται τα εξής προβλήματα:

- Σχέσεις εξάρτησης από γειτονικές ηπειρωτικές περιοχές ή άλλα μεγαλύτερα νησιά
- Μετανάστευση νησιωτών προς αναζήτηση εργασίας ή καλύτερου βιοτικού επιπέδου
- Δυσκολίες μετακίνησης, πρόσβασης, τροφοδοσίας και επικοινωνίας
- Δυσκολίες ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας λόγω της περιορισμένης ποικιλίας και ποσότητας πόρων.
- Ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες
- Συγκρούσεις στην κατανομή-χρήση γης λόγω της περιορισμένης έκτασης κ.ά. (Royale, 1989, ESPON, 2013).

Αν και από τα παραπάνω προκύπτει ότι η νησιωτικότητα ως έννοια έχει αρνητικό πρόσημο, στην πραγματικότητα αυτό δεν ισχύει απόλυτα. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα μειονεκτικά χαρακτηριστικά των νησιών αποτελούσαν ανέκαθεν και μέρος της γοητείας τους (Sharpley, 2012, Σπιλάνης, κ.ά, 2015). Η δυσκολία της πρόσβασης και η αίσθηση της διαφορετικότητας του περιβάλλοντος τα καθιστούν τόπους ρομαντικούς, περιπετειώδεις και ιδανικούς για αποδράσεις από την καθημερινότητα (Royal, 1989, Twining-Ward & Baum, 1998, Sharpley, 2012). Η Royale (1989) αναφέρει, επίσης, παραδείγματα νησιών που η απομόνωση θεωρήθηκε πλεονέκτημα (Alcatraz) ή αποτέλεσε την αφορμή για την παραγωγή κέρδους (νησιά-φορολογικοί παράδεισοι).

Ο Baldacchino (2006), τέλος, επισημαίνει ότι τα νησιά χρησιμοποιούνται από τους επιστήμονες ως εργαστήρια για τις έρευνες τους καθώς αυτά μπορούν να λειτουργήσουν ως «κλειστά, διαχειρίσιμα συστήματα, αντιπροσωπευτικά συγκεκριμένων συνθηκών και περιβαλλόντων, εντός των οποίων μπορούν να διερευνηθούν και να δοκιμαστούν έννοιες, μετασχηματισμοί και προβλήματα που σχετίζονται με τον ευρύτερο κόσμο» (Sharpley, 2012).

Τα νησιά θεωρούνται ιδιαίτερες περιπτώσεις τόπων και δεν μπορούν να ανταγωνιστούν με ίσους όρους τις ηπειρωτικές περιοχές (Royale, 1989, Coccossis, 2001). Συνεπώς, οι δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης σε αυτά τα μέρη θεωρούνται περιορισμένες και έτσι η στροφή στον τουριστικό τομέα είναι αναπόφευκτη (Wilkinson, 1989). Ο τουρισμός, λοιπόν χρησιμοποιείται από τα νησιά ως μέσο για να διευρύνουν τις οικονομίες τους και να ξεπεράσουν τα μειονεκτήματα της μικρής τους κλίμακας (Sheldon, 2005).

2.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΕΜΤ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, τα νησιά που επιλέγουν να αναπτύξουν κάποια ή κάποιες ΕΕΜΤ μπορούν να χωριστούν σε δυο κατηγορίες: σε αυτά που αδυνατούν να αναπτύξουν ένα συμβατικό μεγάλης κλίμακας μοντέλο τουρισμού, εξαιτίας της έλλειψης βασικών πόρων (π.χ. καλό κλίμα, αμμώδεις παραλίες, ομαλές ακτές κλπ.) (Weaver, 1991) και σε αυτά που έχουν ήδη αναπτύξει τουριστική δραστηριότητα, βασισμένη στα «3S»¹, αλλά συνειδητοποιούν ή φοβούνται ότι ένα τέτοιο τουριστικό μοντέλο δεν είναι βιώσιμο.

Η δεύτερη κατηγορία νησιών επιδιώκει την ενσωμάτωση ΕΕΜΤ στην τουριστική της ατζέντα, παράλληλα με το ΜΤ, ευελπιστώντας ότι με αυτόν τον τρόπο θα μειωθούν οι μαζικές τουριστικές ροές και κατά συνέπεια οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού. Επίσης, η ανάπτυξη ΕΕΜΤ θεωρείται ως ιδανική ευκαιρία, από ορισμένα νησιά, ώστε να απαγκιστρωθούν από συγκεκριμένες και μη παραγωγικές τουριστικές αγορές και να προσελκύσουν νέες με υψηλότερη αγοραστική δύναμη (Bull, Weed, 1999). Άλλοι λόγοι για τους οποίους καθιερωμένοι νησιωτικοί προορισμοί στρέφονται στην ανάπτυξη ΕΕΜΤ είναι για να ανταγωνιστούν άλλους ανεξερεύνητους, αυθεντικότερους ή φθηνότερους προορισμούς με παρόμοια χαρακτηριστικά (Cameron, Gatewood, 2008, Metaxas, 2009) αλλά και για να παρατείνουν τη διάρκεια της τουριστικής τους περιόδου (Sheldon, 2005, Camilleri, 2019). Συνοψίζοντας, όλα τα παραπάνω

---

¹ Τα «3S» αναφέρονται στο γνωστό πρότυπο Sun, Sand & Sea (=Ηλιος, Άμμος, Θάλασσα)

συμβαίνουν με σκοπό την ανασυγκρότηση - αναζωογόνηση της εικόνας των προορισμών, της ανάγκης τους να ανταπεξέλθουν στα νέα δεδομένα της τουριστικής ζήτησης και τέλος στην επιθυμία τους να διατηρήσουν την ελκυστικότητα τους για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (Alonso, 2009).

Η μετάβαση από τον τουρισμό των «3S» στις EEMT μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της αναβάθμισης των υποδομών, της διεύρυνσης της τουριστικής αγοράς και της διαφοροποίησης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Με τον όρο διαφοροποίηση εννοείται η προσφορά νέων δραστηριοτήτων και εμπειριών πέρα από το φάσμα των «3S» (Bull, Weed, 1999). Οι νέες αυτές δραστηριότητες και εμπειρίες μπορούν να προκύψουν μέσω του επανασχεδιασμού της προσφοράς των υφιστάμενων τουριστικών αξιοθέατων, μέσω των αναξιοποίητων φυσικών και πολιτιστικών πόρων (Baum, Hagen, 1999) αλλά και με την ενθάρρυνση επιχειρηματικών προσπαθειών ικανών να παρέχουν υπηρεσίες και εμπειρίες βασισμένες στα παραπάνω (Σβορώνου και Συμβουλίδου 2009).

Ένα ζήτημα, ωστόσο, που θέτει η βιβλιογραφία είναι εάν και κατά πόσο οι EEMT μπορούν να συνδυαστούν με το συμβατικό, μαζικού τύπου, τουρισμό σε μια νησιωτική περιοχή. Οι Σβορώνου και Συμβουλίδου (2009) αναφέρουν ότι η ανάπτυξη των EEMT δεν ενδείκνυται για προορισμούς που παρουσιάζουν έντονα χαρακτηριστικά τουριστικής μαζικότητας και αυτό γιατί οι καθιερωμένοι προορισμοί MT (όπως είναι π.χ. κάποια νησιά ή παράκτιες τοποθεσίες σε ηπειρωτικές περιοχές) έχουν διαμορφώσει μια ταυτότητα που δύσκολα αντιστρέφεται. Επιπλέον, συχνά χαρακτηρίζονται από υποβάθμιση του περιβάλλοντος και υπέρβαση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας, στοιχεία δηλαδή που δεν αρμόζουν με το είδος του τουρισμού και της εμπειρίας που αναζητεί το κοινό των EEMT. Επίσης, η οικονομική εξάρτηση αυτών των προορισμών από το MT δεν επιτρέπει τη συνολική αντιστροφή του υπάρχοντος τουριστικού μοντέλου. Για τους λόγους αυτούς προτείνεται οι προορισμοί MT να προσπαθήσουν να αποκαταστήσουν την ποιότητα των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντός τους και να διαφοροποιήσουν -κάπως- το τουριστικό τους προϊόν με την προσφορά συγκεκριμένων εμπειριών EEMT. Οι Spilanis and Vayanni (2003) υποστηρίζουν ότι ο MT μπορεί να συνυπάρξει ευκολότερα με τις ειδικές μορφές τουρισμού παρά με τις εναλλακτικές καθώς η ενδοχώρα στα νησιά δεν προσφέρεται για την ανάπτυξη πολύ διαφορετικών τουριστικών προτύπων. Και αυτοί, βέβαια, θεωρούν ότι λόγω της υψηλής τουριστικής πίεσης που δέχονται κάποια νησιά η πράσινη

δραστηριότητα θα πρέπει να είναι το κύριο μέλημα αυτών των περιοχών όπως και η αξιοποίηση των τοπικών χαρακτηριστικών για την ανάπτυξη μορφών ειδικού ενδιαφέροντος. Αυτό σημαίνει, ότι τα νησιά που είναι ήδη αναπτυγμένα ως τουριστικοί προορισμοί πρέπει να υιοθετήσουν αναπτυξιακές στρατηγικές δίνοντας έμφαση στην ενθάρρυνση του ελέγχου της τουριστικής δραστηριότητας και στην ταυτόχρονη αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών και του περιβάλλοντός τους.

2.3 ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΕΜΤ ΑΠΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ

Παρακάτω, παρατίθενται κάποια παραδείγματα νησιών τα οποία επέλεξαν να προσφέρουν στους επισκέπτες τους διαφορετικές εμπειρίες τουρισμού, πέρα από τα «3S», με σκοπό να διατηρήσουν τη βιωσιμότητά τους ως προορισμοί. Όπως θα γίνει αντιληπτό, οι συγκεκριμένες περιπτώσεις νησιών δεν αρκέστηκαν στους πόρους που διέθεταν για να αναπτύξουν το νέο είδος τουρισμού αλλά με αφορμή την ύπαρξή τους δημιούργησαν θεματικές δραστηριότητες που κρατούν τους τουρίστες σε εγρήγορση σε όλη τη διάρκεια των διακοπών τους εμπλέκοντάς τους παράλληλα στη ζωή του τόπου.

2.3.1. ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Dominica (Καραϊβική)

Η Dominica βρίσκεται στο αρχιπέλαγος των Μικρών Αντίλλων στην ανατολική Καραϊβική μεταξύ των γαλλικών νησιών της Γουαδελούπης στα βόρεια και της Μαρτινίκα στα νότια. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 αποφάσισε ότι έπρεπε να διαφοροποιήσει την οικονομία της, που στηριζόταν στην καλλιέργεια μπανάνας και να ασχοληθεί με τον τουρισμό που ήταν πιο προσοδοφόρα δραστηριότητα. Διάφοροι όμως γεωγραφικοί, γεωμορφολογικοί, κλιματολογικοί και κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες την έκαναν να συνειδητοποιήσει από νωρίς ότι δεν μπορεί να υποστηρίξει ένα τουρισμό μεγάλης κλίμακας καθώς τα «3S» δεν ήταν το δυνατό της σημείο. Έτσι, στις αρχές της επόμενης δεκαετίας αποφάσισε να μετατρέψει τα μειονεκτήματά της σε προτερήματα και να προχωρήσει, συνειδητά, σε μια τουριστική πολιτική βασισμένη στον οικοτουρισμό (Weaver, 1991) και μάλιστα στην πιο «σκληροπυρηνική» του μορφή (Weaver, 1995).

Μέχρι σήμερα ακολουθεί την ίδια τουριστική προσέγγιση έχοντας ανανεώσει όμως το προϊόν της με τη συμπερίληψη του πολιτιστικού τουρισμού. Στην ιστοσελίδα

<https://discoverdominica.com> η Dominica προωθείται ως «ανέγγιχτος σμαραγδένιος παράδεισος» ή το «Νησί της Φύσης» και υπόσχεται μοναδικές εμπειρίες που κόβουν την ανάσα του επισκέπτη είτε αυτός πηγαίνει εκεί για πρώτη είτε για πολλοστή φορά. Το νησί έχει αξιοποιήσει όλους τους φυσικούς του πόρους (βουνά, λίμνες, καταρράκτες, δάση) δημιουργώντας γύρω από αυτούς ένα δίκτυο ποικίλων δραστηριοτήτων (ορνιθοπαρατήρηση, φαλινοπαρατήρηση, παρατήρηση θαλάσσιων χελωνών, πεζοπορίες, θαλάσσια αθλήματα, ψάρεμα, περίπατοι στο εθνικό πάρκο, spa σε καταρράκτες ή φυσικά θερμαινόμενες λίμνες, επισκέψεις σε ιστορικά μνημεία, γνωριμία με την κουλτούρα του τόπου κ.ά.).

Μάλτα

Η Μάλτα είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα νησιωτικού προορισμού που στράφηκε στις EEMT προκειμένου να αντιμετωπίσει τις αρνητικές συνέπειες που προκλήθηκαν στην περιοχή από την ταχεία ανάπτυξη του χαμηλού κόστους μαζικού τουρισμού (π.χ. μεγάλος όγκος τουριστών, περιβαλλοντική υποβάθμιση, εποχικές διακυμάνσεις, εξάρτηση από μια συγκεκριμένη αγορά και ανταγωνισμός με άλλες περιοχές της Μεσογείου που προσέφεραν το ίδιο τουριστικό προϊόν).

Ο Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού της Μάλτας αντιλαμβανόμενος ότι η κατάσταση αυτή μείωνε την ελκυστικότητα της περιοχής και παράλληλα απειλούσε τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά της, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, αποφάσισε να αλλάξει την τουριστική της πολιτική και να σχεδιάσει μια μακροπρόθεσμη στρατηγική που θα έλυνε ή τουλάχιστον θα ελάττωνε τα προαναφερθέντα προβλήματα. Μεταξύ των στόχων της Μάλτας ήταν η απόκατάσταση της φήμης της ως ποιοτικού προορισμού, η διαφοροποίηση του υφιστάμενου τουριστικού προϊόντος της («3S»), η προσφορά υψηλής ποιότητας νέων προϊόντων, η αναβάθμιση των εγκαταστάσεων της, η μείωση της εξάρτησής της από το MT και η προσέλκυση εξειδικευμένων και πιο «ποιοτικών» αγορών. Έτσι, λαμβάνοντας υπόψη τους τοπικούς της πόρους, τα ενδιαφέροντα των τουριστών που την επισκέπτονταν, το είδος των τουριστών που ήθελε να προσεγγίσει και το όραμά της σχετικά με το μέλλον του τουρισμού στην περιοχή (π.χ. επέκταση της κύριας τουριστικής περιόδου ή/και μεγαλύτερα έσοδα) δημιούργησε μια σειρά καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών, ανέπτυξε ειδικές συνεργασίες με τοπικούς φορείς και εκσυγχρονίσε το τουριστικό της προφίλ για να συμβαδίσει με τις νέες τάσεις της τουριστικής ζήτησης. Επιπλέον, φρόντισε να αλλάξει και την προωθητική της πολιτική, προβάλλοντας

λιγότερο τις παραλίες και τη νυχτερινή ζωή της και δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στους άλλους τουριστικούς της πόρους. Από τις παραπάνω ενέργειες προέκυψαν οι εξής EEMT:

Πολιτιστικός τουρισμός: Το πολιτιστικό απόθεμα της Μάλτας ήταν ανέκαθεν γνωστό (πλούσια ιστορία, αρχαιολογικοί χώροι, εκκλησίες, τέχνη κ.ά.). Στα πλαίσια όμως της ανάπτυξης ενός τουρισμού στοχευμένου σε αυτό το θέμα, η Μάλτα ενίσχυσε την υπάρχουσα πολιτιστική της προσφορά α) δίνοντας την ευκαιρία στο κοινό να επισκεφτεί για πρώτη φορά χώρους εξέχουσας σημασίας που παλαιότερα η πρόσβαση σε αυτούς απαγορευόταν, β) σχεδιάζοντας ιστορικές αναπαραστάσεις, γ) συμπεριλαμβάνοντας τοποθεσίες στο νησί που δεν άνηκαν ως τότε στην τουριστική διαδρομή, ενθαρρύνοντας έτσι τους επισκέπτες να γνωρίσουν την κρυμμένη πολιτιστική κληρονομιά (ήθη-εθίμα) των αγροτικών περιοχών της ενδοχώρας, δ) αξιοποιώντας στοιχεία πολιτισμού στα οποία δεν είχε δοθεί προηγουμένως μεγάλη βαρύτητα (π.χ. λαϊκή παράδοση) και ε) οργανώνοντας ειδικά γεγονότα υψηλής και λαϊκής κουλτούρας (*International Arts Festival, Jazz Festival, Isle of MTV, Καρναβάλι* κ.ά.).

Τουρισμός MICE (Meetings, Incentives, Conferencing, Exhibitions Tourism): Η αναβάθμιση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων και η προϋπόθεση ανέγερσης νέων ξενοδοχείων μόνο αν ήταν πέντε ή τεσσάρων αστέρων, αφησε στη Μάλτα πολλά περιθώρια ανάπτυξης για τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού.

Αθλητικός τουρισμός: Η ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού στη Μάλτα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο μεσογειακό της κλίμα. Η Μάλτα εκμεταλλεζόμενη αυτό το προσόν στόχευσε στις αγορές των κρύων χωρών της Ευρώπης και συγκεκριμένα σε απλούς τουρίστες, μεμονωμένους επαγγελματίες αθλητές και αθλητικές ομάδες, προσφέροντάς τους -εκτός από αθλητικές εγκαταστάσεις- ιδανικές καιρικές συνθήκες για προετοιμασία και προπόνηση, κυρίως κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

Η μεγάλη ζήτηση για αθλητικές δραστηριότητες από αλλοδαπούς τουρίστες ήταν ένα ισχυρό κίνητρο ώστε να δημιουργηθεί μια σειρά από εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που θα πραγματοποιούσαν αυτή την επιθυμία. Έτσι, τα περισσότερα ξενοδοχεία της Μάλτας προκειμένου να ανταποκριθούν σε αυτό το είδος ζήτησης εξοπλίστηκαν με πολυάριθμα γηπέδα και αθλητικές εγκαταστάσεις. Πολλά από αυτά τα ξενοδοχεία, μάλιστα, έχουν συνάψει σχέσεις συνεργασίας με το μεγαλύτερο αθλητικό κέντρο της Βαλέτας. Το *Marsa Sports Club* περιλαμβάνει πισίνες και μια ποικιλία γηπέδων, κατάλληλων για τη διεξαγωγή δημοφιλών αθλημάτων όπως: γκόλφ, τένις,

σκουός, κρίκετ κ.ά. Τόσο οι ξενοδοχειακές μονάδες όσο και τα αθλητικά κέντρα παρέχουν ευκαιρίες εκμάθησης διάφορων αθλημάτων από επαγγελματίες εκπαιδευτές σε τουρίστες-αθλητές που είναι άπειροι ή αρχάριοι.

Το μεσογειακό κλίμα της Μάλτας προσφέρεται για ιστιοπλοΐα, windsurfing, yachting (αγωνιστικό ή αναψυχής) και καταδύσεις καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι καταδύσεις αποτελούν ένα από τα δυνατά χαρτιά του αθλητικού τουρισμού στην περιοχή καθώς τα νερά της Μάλτας φημίζονται για τη διαύγεια και τη άριστη θερμοκρασία τους. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Ο βυθός της προσελκύει το ενδιαφέρον των δυτών λόγω του πλούτου της θαλάσσιας ζωής και των φυσικών και πολιτιστικών αξιοθέατων του (ύφαλοι, σπηλιές, αρχαιολογικά κατάλοιπα, ναυάγια). Σε όλη τη Μάλτα, όπως και στα γειτονικά νησιά, υπάρχει αφθονία καταδυτικών κέντρων είτε ανεξάρτητων είτε εντός των ξενοδοχείων. Όλα, παρέχουν ιατρική υποστήριξη, παράδοση μαθημάτων για όλα τα επίπεδα δυτών και δυνατότητα παροχής πιστοποίησης καταδυτικής επάρκειας. Στα πλαίσια του βιώσιμου αθλητικού-καταδυτικού τουρισμού, τα περισσότερα καταδυτικά κέντρα στη Μάλτα και στα γύρω νησιά είναι μέλη της *Local Professional Dive Schools Association*. Η οργάνωση θεωρεί πρωταρχική την ευημερία και την ασφάλεια των δυτών ενώ ταυτόχρονα διασφαλίζει ότι οι τοποθεσίες είναι προσβάσιμες και ότι οι δύτες έχουν την επίγνωση της ανάγκης της προστασίας της αρχαιολογικής και φυσικής κληρονομιάς της Μάλτας.

Άλλη μια πτυχή του αθλητικού τουρισμού στη Μάλτα αποτελούν οι διεθνείς ειδικές αθλητικές διοργανώσεις (*Παγκόσμιο κύπελλο ποδοσφαίρου, Jeux Sans Frontiers, World Paralympics* κ.ά.) οι οποίες αποφέρουν στην περιοχή μεγάλα οικονομικά οφέλη για τον προορισμό καθώς συμμετέχοντες και θεατές συχνά συνοδεύονται από τις οικογένειές τους.

Άλλες μορφές τουρισμού που αναπτύχθηκαν με το πέρασμα του χρόνου στη Μάλτα είναι ο *πεζοπορικός*, ο *γαμήλιος*, ο *εκπαιδευτικός* (εκμάθηση/εξάσκηση αγγλικής γλώσσας), ο *αναρριχητικός* και ο *τουρισμός υγείας και ευεξίας*. Η τελευταία κατηγορία αφορά ολοκληρωμένες ιατρικές υπηρεσίες που περιλαμβάνουν από απλές διαγνωστικές εξετάσεις και θεραπείες έως σοβαρές χειρουργικές επεμβάσεις. Οι υπηρεσίες ευεξίας προσφέρονται από εξειδικευμένα ιδιωτικά κέντρα καθώς και από τα περισσότερα 5* ξενοδοχεία του νησιού. Στη Μάλτα, τέλος, δημιουργήθηκαν τα πρώτα all-inclusive θεραπευτικά υπνοδομεία στον κόσμο (www.visitmalta.com, Bull & Weed, 1999, Marckwick, 1999).

2.3.2. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Αν και πολλά από τα πιο γνωστά ελληνικά νησιά ακολουθούν -κατά κύριο λόγο- το πρότυπο των «3S», ορισμένα από αυτά προσπαθούν να αναπτύξουν ένα σχετικά διαφοροποιημένο μοντέλο, είτε ως κύρια μορφή τουρισμού είτε ως συμπληρωματική, βασισμένο στις ιδιαιτερότητες του τόπου και στους τοπικούς πόρους. Στο πλαίσιο αυτό, δύο νησιά παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον: Η Κάλυμνος που κατάφερε να αξιοποιήσει ένα χαρακτηριστικό της, το οποίο θεωρούνταν από τους ίδιους τους κατοίκους της ως μειονέκτημα και η Άνδρος η οποία αποκατάστησε τα υπάρχοντα μονοπάτια και κατά συνέπεια αξιοποίησε ένα ουσιαστικό στοιχείο της πολιτιστικής της κληρονομιάς.

Κάλυμνος

Κάποτε, τα απόκρημνα και επιβλητικά βράχια της Καλύμνου θεωρούνταν από τους ντόπιους ως κατάρα. Σήμερα, η άποψη αυτή έχει αναθεωρηθεί καθώς αυτά συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού.

Τα τελευταία χρόνια η Κάλυμνος έχει καθιερωθεί ως ένας από τους καλύτερους και πληρέστερους αναρριχητικούς προορισμούς στον κόσμο καθώς προσφέρει υψηλού επιπέδου εμπειρίες στους συμμετέχοντες. Οι λόγοι που την ανέδειξαν σε κορυφαίο αναρριχητικό προορισμό είναι: η άριστη ποιότητα βράχων, οι ήπιες κλιματολογικές συνθήκες, τα καλά οργανωμένα πεδία, η εύκολη πρόσβαση σε αυτά, οι διαδρομές αρνητικής κλίσης και το απαράμιλλης ποιότητας και φυσικής ομορφιάς ανάγλυφο. Χάρη στα παραπάνω στοιχεία το νησί έχει καταφέρει να ανταγωνιστεί επάξια άλλους ανάλογους διεθνείς προορισμούς όπως είναι π.χ. η Ταϊλάνδη, της οποίας οι βράχοι είναι μεν αξιόλογοι αλλά αιχμηροί.²

Η καταλληλότητα του νησιού για αναρρίχηση διαπιστώθηκε τυχαία το 1997 από έναν Ιταλό αναρριχητή, ο οποίος εγκαινίασε 40 διαδρομές και χάραξε το δρόμο της ανάπτυξης του αναρριχητικού τουρισμού στο νησί. Έκτοτε, με τη συνδρομή των τοπικών φορέων και κάποιων αναρριχητών οι διαδρομές αυτές, αναπτύχθηκαν περαιτέρω. Πλέον, οι διαδρομές στο σύνολό τους ξεπερνούν τις 1500 (διαδρομές μιας σχοινιάς ή πολλών σχοινιών), τα οργανωμένα πεδία τα 80, ενώ κάθε χρόνο ανοίγονται περίπου 100-150 νέες διαδρομές ώστε να τροφοδοτείται το ενδιαφέρον των επαναλαμβανόμενων τουριστών-αναρριχητών και να ανανεώνεται το προσφερόμενο

---

² <http://www.kalymnos-guide.gr/node/82?language=el>

τουριστικό προϊόν. Στις διαδρομές μπορούν να συμμετέχουν άτομα όλων των ηλικιών καθώς υπάρχουν πίστες διαβαθμισμένης δυσκολίας.

Οι ιδανικές περίοδοι για αναρριχητικό τουρισμό στο νησί είναι οι μήνες της άνοιξης και του φθινοπώρου. Το καλοκαίρι, ο τουρισμός αυτού του είδους μειώνεται αφού η ζέστη δεν θεωρείται σύμμαχος των αθλητών. Ο αναρριχητικός τουρισμός φαίνεται να συμβάλει αρκετά στην τοπική ανάπτυξη. Χωρίς να υπάρχουν επίσημα στοιχεία, εκτιμάται ότι κάθε χρόνο καταφθάνουν στο νησί περίπου 10.000-15.000 αναρριχητές από όλο τον κόσμο (Επτακοίλη, 2019) και παραμένουν σε αυτό για 5-10 ημέρες ενώ συχνά συνοδεύονται από φίλους (Τρικοίλη, 2017). Το συγκεκριμένο είδος τουρισμού φαίνεται να έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην τοπική ανάπτυξη αφού χωριά που μέχρι πριν από είκοσι χρόνια στερούνταν βασικών τουριστικών υποδομών, πλέον διαθέτουν ξενοδοχεία, καταστήματα με εξοπλισμό αναρρίχησης και φυσικοθεραπευτήριο. Παράλληλα, για να διατηρηθεί ένα επίπεδο ποιότητας στην προσφορά των τουριστικών υπηρεσιών ανοίγουν πολλές θέσεις εργασίας (Κιτσικόπουλος, 2018).

Τέλος, κάθε χρόνο από το 2000 διοργανώνεται το τριήμερο φεστιβάλ Kalymnos Climbing Festival. Το συγκεκριμένο φεστιβάλ είναι το πρώτο στο είδος του που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα και σήμερα προσελκύει πλήθος παθητικών και ενεργών συμμετεχόντων μεταξύ των οποίων παγκοσμίου φήμης αθλητές αλλά και ερασιτέχνες αναρριχητές.³ Στα πλαίσια του φεστιβάλ διεξάγονται δραστηριότητες που σχετίζεται άμεσα με το άθλημα όπως: αναρριχητικοί μαραθώνιοι όλων των επιπέδων, παρουσιάσεις και προβολές, διαγωνισμοί, ελεύθερη αναρρίχηση, κρουαζιέρες και πάρτι με μουσική και χορό. Το τέλος της διοργάνωσης σηματοδοτείται με την απονομή βραβείων.

Η επιτυχία του φεστιβάλ αλλά και του αναρριχητικού τουρισμού στην Κάλυμνο οφείλεται στη συνεργασία των ενδιαφερόμενων μερών, στην εμπλοκή του ντόπιου πληθυσμού στη διοργάνωση και στην αρωγή της Εθελοντικής Ομάδας Διάσωσης.⁴

Άνδρος

Η Άνδρος διαθέτει ένα πλούσιο δίκτυο πεζοπορικών διαδρομών που σε αρκετά σημεία είναι λιθόστρωτο. Το δίκτυο υπήρχε ανέκαθεν και συνέδεε τους οικισμούς μεταξύ τους αλλά και

³ <https://climbingfestival.kalymnos-isl.gr>

⁴ <https://www.rodiki.gr/article/423004/xekinaei-thn-paraskeyh-to-diethnes-festibal-anarrixhshs-ths-kalymnoy>

τους οικισμούς με τους τόπους λατρείας και τα λιμάνια του νησιού. Η παρουσία όμως αυτοκινήτων στο νησί, μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, οδήγησε στον περιορισμό της χρήσης του δικτύου και στην διακοπή ή αντικατάσταση του -σε ορισμένα σημεία- από αμαξωτούς δρόμους. Σήμερα, υπολογίζεται ότι το δίκτυο στο σύνολό του ξεπερνά τα 300 χλμ. σε μήκος. Από αυτά μόνο τα 180 χλμ. περίπου (32 διαδρομές) χαρακτηρίζονται ως προσβάσιμα.⁵

Η Άνδρος θεωρείται ιδανικός προορισμός για πεζοπορία γιατί προσφέρει στους συμμετέχοντες πολλές εναλλαγές τοπίων και εικόνων. Κατά τη διάρκεια των πεζοπορικών τους διαδρομών οι συμμετέχοντες περνούν από παλαιά γεφύρια, μνημεία παραδοσιακής αγροτικής αρχιτεκτονικής (π.χ. ξερολιθιές, αναβαθμίδες, λιοτρίβια, αλώνια), ανεμόμυλους, νερόμυλους, ξωκλήσια, κοιλάδες, μικρά ποτάμια και καταρράκτες, ενώ μπορούν να απολαύσουν τη χλωρίδα της περιοχής και τη θέα από τα υψηλά σημεία.⁶

Η πρώτη προσπάθεια ανάπτυξης πεζοπορικού τουρισμού στο νησί έγινε το 1997. Η Νομαρχία Κυκλάδων σε συνεργασία με την *Αναπτυξιακή Εταιρεία Άνδρου* ανέλαβε και υλοποίησε τον καθαρισμό και την σήμανση 12 πεζοπορικών διαδρομών συνολικού μήκους 85 χιλιομέτρων. Το 2009 ιδρύθηκε το *Ερευνητικό Κέντρο Άνδρου* (αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία) με σκοπό την διενέργεια ερευνών και δράσεων -δημιουργικών και ψυχαγωγικών- σχετικών με το περιβάλλον, τον πολιτισμό και τη βιώσιμη ανάπτυξη του νησιού. Στα πλαίσια αυτής της ιδέας, το 2010 ξεκίνησε η δράση *Άνδρου διαδρομές (Andros Routes)* από ντόπιους, κατοίκους και φίλους του νησιού. Αποστολή της είναι η καταγραφή, συντήρηση και ανάδειξη των παλιών πεζοπορικών διαδρομών του νησιού, η καταγραφή της προφορικής ιστορίας του καθώς και ο συντονισμός και η οργάνωση ποικίλων περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων. Βασική επιδίωξη ήταν η εμπλοκή των ντόπιων στην προσπάθεια ανάπτυξης πεζοπορικού τουρισμού και η δημιουργία συνέργειών μεταξύ κατοίκων, τοπικών φορέων, ερευνητών, επισκεπτών/τουριστών και επιχειρηματιών του τουρισμού.

Η Άνδρος καθιερώθηκε ως κορυφαίος πεζοπορικός προορισμός το 2015 όταν η διαδρομή *Andros Route* (συνεχόμενη διαδρομή μήκους 100 χλμ. που διασχίζει το νησί από το βορρά ως το νότο) έλαβε τη διακεκριμένη ευρωπαϊκή πιστοποίηση *Leading Quality Trails-Best of Europe (LQT)* από την Πανευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Πεζοπορικών Συλλόγων (*Europeans Ramblers*

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=ZnL73TVNwuE>

⁶ <https://andros-guide.gr>

Association (ERA)). Το LQT είναι ένα σύστημα, βασισμένο σε αυστηρά κριτήρια, που αξιολογεί και πιστοποιεί πεζοπορικές διαδρομές σε όλη την Ευρώπη, με σκοπό την διασφάλιση υψηλού επιπέδου εμπειριών.⁷ Το σύστημα αυτό θεωρείται χρήσιμο για περιοχές που είτε είναι στο ξεκίνημα της ανάπτυξης πεζοπορικών δικτύων είτε έχουν ήδη αναπτύξει τέτοιου είδους δίκτυα και επιθυμούν να τα «συνδέσουν» με τον τουρισμό.

Η διαδρομή *Andros Route* περιλαμβάνει 10 στάδια κάθε ένα από τα οποία αντιστοιχεί σε μια ημέρα πεζοπορίας. Το επίπεδο δυσκολίας των διαδρομών κυμαίνεται από μέτριο έως δύσκολο ενώ η κάθε διαδρομή ανάλογα με το μήκος της μπορεί να διαρκέσει από 2,5 έως και 6 ώρες. Εκτός όμως, από την *Andros Route* προσφέρονται, ακόμα, άλλες 20 περίπου ημερήσιες και κυκλικές διαδρομές που εκτείνονται σε όλη την ενδοχώρα του νησιού.⁸

Η καθιέρωση της Άνδρου ως πεζοπορικού προορισμού δεν οφείλεται μόνο στην ασφάλεια που της προσέφερε η προαναφερθείσα πιστοποίηση αλλά και στην συνεργασία της *Andros Routes* με τον *SNP*, το μεγαλύτερο ταξιδιωτικό οργανισμό στην Ολλανδία που ειδικεύεται στην διοργάνωση ταξιδιών φύσης. Μεγάλη σημασία έχει το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος οργανισμός συμμετέχει στην έκδοση του *OP PAD*, του μεγαλύτερου περιοδικού πεζοπορίας στην Ολλανδία. Η διαφήμιση του πεζοπορικού τουρισμού και από τις δύο εταιρείες έδωσε την δυνατότητα σε πάνω από 90.000 πελάτες και αναγνώστες να γνωρίσουν την Άνδρο και τα μονοπάτια της.

Με τη σύμπραξη της συγκεκριμένης εταιρείας, από το 2015 άρχισαν να προωθούνται τα «ταξίδια εθελοντικής εργασίας καθαρισμού μονοπατιών». Τα ταξίδια αυτά διεξάγονται δύο φορές το χρόνο (στην αρχή της άνοιξης και στο τέλος του φθινοπώρου), διαρκούν 7 ημέρες και μπορούν να συμμετάσχουν έως 12 άτομα. Οι τουρίστες που τα επιλέγουν είναι συνήθως μέσης ή τρίτης ηλικίας.

Άλλος ένας τρόπος με τον οποίο προωθείται η πεζοπορικός τουρισμός στο νησί ενώ παράλληλα ενισχύεται και η οικονομία του είναι το *Andros On Foot Festival*, το οποίο διεξάγεται τα τελευταία δυο χρόνια και διαρκεί 16 ημέρες.⁹ Σύμφωνα με τον απολογισμό του 2019 στο φεστιβάλ συμμετείχαν 1100 άτομα ενώ στις δράσεις εγγράφηκαν πάνω από 500. Οι

⁷ <https://www.era-ewv-ferp.org/lqt/>

⁸ <https://www.androsroutes.gr/el/andros-route/>

⁹ www.andronfootfestival.gr

συμμετέχοντες ήταν σε μεγαλύτερο ποσοστό Έλληνες ωστόσο σημαντική ήταν η παρουσία όχι μόνο Ευρωπαίων αλλά και Ισραηλινών, Καναδών και Αυστραλών τουριστών.¹⁰

Ανεξάρτητα από την αφορμή της επίσκεψής τους (εθελοντισμός, φεστιβάλ, μεμονωμένοι περιπατητές) οι πεζοπόροι-τουρίστες μπορούν να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες τους με διάφορες βιωματικές ψυχαγωγικές δράσεις που προσφέρονται από τοπικούς συλλόγους ή επιχειρήσεις (ξεναγήσεις, προβολές, οργάνωση μαθημάτων γαστρονομίας/γευσιγνωσίας, κ.ά.).¹¹

Τα οφέλη από το φεστιβάλ και τα ταξίδια εθελοντικής εργασίας είναι πολλά. Οι εθελοντές τουρίστες μένουν αρκετές μέρες στην περιοχή με συνέπεια να συνεισφέρουν με τα έξοδα τους στα έσοδα της τοπικής κοινωνίας, ενθαρρύνοντας τοπικούς παραγωγούς και καταστήματα να μένουν ανοιχτά για περισσότερο καιρό. Οι φιλικές σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα σε πεζοπόρους-τουρίστες και ντόπιους οδηγούν σε ένα συναισθηματικό δέσιμο με τον τόπο και αυτό με τη σειρά του στην επιθυμία επανάληψης της επίσκεψης. Τέλος, η διαδικασία της διάνοιξης, συντήρησης και σήμανσης των μονοπατιών είναι ιδιαίτερα απαιτητική και χρονοβόρα με αποτέλεσμα να μην αρκεί η βοήθεια των Ελλήνων εθελοντών και η συνδρομή των αλλοδαπών να θεωρείται εξαιρετικά σημαντική.¹² Τέλος και σε αυτή την περίπτωση η συμβολή τοπικής κοινωνίας και εμπλοκή των ενδιαφερόμενων μερών (ξεναγήσεις, προσφορά γευμάτων, παροχή πούλμαν για μετακινήσεις εθελοντών) είναι αυτά που οδήγησαν στην επιτυχία του εγχειρήματος.

Το συμπέρασμα από τα προαναφερθέντα ελληνικά παραδείγματα είναι ότι το εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού επιτεύχθηκε στοχεύοντας, από την πλευρά των προορισμών, σε αγορές τουριστών οι οποίες είχαν πολύ συγκεκριμένα κίνητρα. Απαραίτητη, φυσικά, προϋπόθεση-και πάλι- είναι ο εμπλουτισμός του προσφερόμενου προϊόντος με ποικιλία σχετικών δράσεων, όχι μόνο για να προσελκύσει ομάδες τουριστών με ειδικά ενδιαφέροντα αλλά και να ανατροφοδοτήσει το ενδιαφέρον των επαναλαμβανόμενων επισκεπτών καθ' όλη ή κατά το μεγαλύτερο μέρος της διάρκειας των διακοπών τους. Και στις δύο περιπτώσεις η ενίσχυση της θεματικής εμπειρίας ολοκληρώνεται με την ύπαρξη ανάλογων θεματικών φεστιβάλ και ειδικών γεγονότων.

---

¹⁰ https://www.androsroutes.gr/el/2019_2nd-andros-on-foot-festival/

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=VmprjcanT5g>

¹² www.androsfootfestival.gr και <https://www.youtube.com/watch?v=VmprjcanT5g>

Στην περίπτωση που ένας τόπος δεν επιθυμεί να εμβαθύνει σε κάποια/κάποιες ειδική,-ές/εναλλακτική,-ές μορφές τουρισμού που σχετίζονται άμεσα με κάποιους από τους πόρους του, μπορεί να επενδύσει στον εθελοντικό τουρισμό που έχει πιο ελεύθερο περιεχόμενο. Τέλος, η αρχή των πάντων για την επίτευξη ενός εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού φαίνεται να είναι η συνεργασία και όχι μόνο σε επίπεδο τοπικής κλίμακας. Με την υλοποίηση των παραπάνω πρωτοβουλιών είναι πιθανή -για τα νησιά- όχι μόνο η παράταση της τουριστικής περιόδου αλλά και η δημιουργία μιας νέας τουριστικής περιόδου κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου ή της άνοιξης.

3. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

3.1. ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΚΙΑΘΟΥ

Η Σκιάθος βρίσκεται στο βορειοδυτικό Αιγαίο και έχει έκταση 48,8 τ.χλμ περίπου. Είναι το δυτικότερο νησί της χωρικής ενότητας των Βορείων Σποράδων (Σκόπελος, Αλόνησος, Σκύρος) και το πιο κοντινό στην ηπειρωτική χώρα. Συνορεύει ανατολικά με τη χερσόνησο του Πηλίου στη Μαγνησία (2,4 ναυτικά μίλια), δυτικά με τη Σκόπελο (6 ναυτικά μίλια) και βορειοανατολικά με την Εύβοια (16 ναυτικά μίλια). Ο πληθυσμός του νησιού ανέρχεται στους 6.088 κατοίκους και η πυκνότητά του κυμαίνεται στα 122 άτομα/τ.χλμ. (ΕΛΣΤΑΤ, απογραφή 2011). Διοικητικά ο Δήμος Σκιάθου εντάσσεται στην Περιφερειακή Ενότητα Βορείων Σποράδων, η οποία με τη σειρά της υπάγεται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.

Η πόλη της Σκιάθου ή «το Χωριό (κατά τους ντόπιους)» είναι ο μοναδικός οικισμός του νησιού, όπου και διαμένει το μεγαλύτερο μέρος (81%) του μόνιμου πληθυσμού (ΙΝΣΕΤΕ, 2019). Είναι χτισμένος στο νοτιοανατολικό άκρο του νησιού πάνω σε έναν απάνεμο κόλπο που χωρίζεται σε δυο μέρη από τη νησίδα Μπούρτζι. Στην είσοδο του κόλπου υπάρχουν αρκετά ακατοίκητα νησάκια με κυριότερα: τον Μικρό Τσουγκριά (85 στρέμματα), τον Μεγάλο Τσουγκριά (1225 στρέμματα), τον Μαραγκό (85 στρέμματα), την Άρκο (450 στρέμματα) και το Ασπρονήσι (190 στρέμματα). Ο οικισμός θεωρείται σχετικά πρόσφατος αφού χτίστηκε μεταξύ του 1829 και 1830. Το χωριό έχει μικρή έκταση και δεν θεωρείται τόσο γραφικό όσο οι οικισμοί των άλλων γειτονικών νησιών, γεγονός που οφείλεται στην βιαστική ανοικοδόμηση του μετά τον ολοκληρωτικό, σχεδόν, βομβαρδισμό του από τους Γερμανούς στα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Εικόνα 1 Το παλιό λιμάνι και ένα τμήμα του οικισμού της Σκιάθου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Το δομημένο περιβάλλον του οικισμού αποτελεί ένα αμάλγαμα νησιωτικής και πηλιορείτικης λαϊκής αρχιτεκτονικής εμπλουτισμένης με νεοκλασικά στοιχεία. Τα σπίτια είναι μικρά, πέτρινα, ως επί το πλείστον διώροφα με κεραμοσκεπές και αμφιθεατρικά χτισμένα, ενώ το μόνο το μόνο υλικό που χρησιμοποιείται για το βάψιμο των εξωτερικών τοίχων είναι ο ασβέστης. Οι δρόμοι είναι χτισμένοι και αυτοί από πέτρινες πλάκες οι οποίες έχουν τοποθετηθεί κατακόρυφα μέσα στη γη σε σχήμα ψαροκόκαλου για να διευκολύνουν την απομάκρυνση τού βρόχινου νερού και να είναι πιο στέρεα η κατασκευή τους. Είναι επίσης στενοί με άναρχη δόμηση και όλοι τους οδηγούν σε κάποια εκκλησία, πλατεία ή βρύση. Οι παραδοσιακοί λιθόστρωτοι δρόμοι του νησιού, τα καλντερίμια, προσφάτως χαρακτηρίστηκαν ως διατηρητέα μνημεία (ΦΕΚ 93 ΑΑΠ/26-05-2016) καθώς αποτελούν τα τελευταία δείγματα της τοπικής παραδοσιακής οδομηχανικής του 19^{ου} αιώνα όπως και της ντόπιας λαϊκής αρχιτεκτονικής.¹³

Η οικιστική ανάπτυξη του νησιού περιορίζεται στο νότιο τμήμα του και συγκεκριμένα εκτείνεται κατά μήκος του οδικού άξονα που συνδέει τις δυτικές με τις ανατολικές ακτές του. Οι μικροί οικισμοί (θέρετρα) που έχουν δημιουργηθεί κατά μήκος αυτού του άξονα κατοικούνται κυρίως την τουριστική περίοδο.

Η Σκιάθος αποτελεί το πρώτο νησί των Βορείων Σποράδων που αναπτύχθηκε τουριστικά τη δεκαετία του '70 χάρη στις φυσικές ομορφιές του. Το νησί, σήμερα, συνεχίζει να είναι δημοφιλές για τους φυσικούς του πόρους (φύση, παραλίες) αλλά και για την έντονη νυχτερινή διασκέδαση που προσφέρει. Σύμφωνα με το ΙΝΣΕΤΕ (2019), ο τουρισμός στο νησί έχει αναπτυχθεί με βάση το μοντέλο «3S» και γι' αυτό το λόγο ως προορισμός βιώνει έντονο εποχιακό μοτίβο. Η τουριστική περίοδος διαρκεί περίπου πέντε μήνες (Μάιος-Σεπτέμβριο) και κορυφώνεται τον Αύγουστο.

Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ (2011), οι απασχολούμενοι ξεπερνάνε το 77% του πληθυσμού σε ηλικία απασχόλησης. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτού του πληθυσμού απασχολείται στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα σε δραστηριότητες με άμεση ή έμμεση σχέση με τον τουρισμό (Πίνακας 4) ενώ ελάχιστοι δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα με αποτέλεσμα το νησί να είναι υποχρεωμένο να εισάγει σε σημαντικό βαθμό αγροτικά προϊόντα, ειδικά κατά την τουριστική περίοδο. Ο μεγάλος αριθμός καταλυμάτων, μονάδων εστίασης και

---

¹³ https://www.taxydromos.gr/m/m_article.php?id=234069

αναψυχής, που απλώνονται σε όλο το νησί, αποτελεί απόδειξη ότι η οικονομία της περιοχής στηρίζεται στον τουρισμό.¹⁴

Πίνακας 4 Οι απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στη Σκιάθο

ΚΛΑΔΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	%
Γεωργία – Δασοκομία – Αλιεία	74	2,9
Κατασκευές	223	8,7
Χονδρικό & Λιανικό εμπόριο – Επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	445	17,4
Μεταφορά & Αποθήκευση	144	5,6
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος & Υπηρεσιών εστίασης	904	35,4
Διοικητικές & υποστηρικτικές δραστηριότητες	91	3,6
Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	190	7,4
Εκπαίδευση	87	3,4
Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	55	2,2
Λοιποί κλάδοι	338	13,2
ΣΥΝΟΛΟ	2.551	100,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (Απογραφή 2011), Ιδία επεξεργασία

3.2. ΥΠΟΔΟΜΕΣ

3.2.1. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙ

Ως γνωστό, η ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις δυνατότητες εύκολης και γρήγορης πρόσβασης. Το λιμάνι της Σκιάθου εξυπηρετεί τη διακίνηση του επιβατικού κοινού και την μεταφορά εμπορευμάτων. Η νησίδα Μπούρτζι το χωρίζει σε δύο μικρότερους λιμένες: στο Βόρειο ή Κύριο και στο Νότιο ή Παλαιό, κάθε ένας από τους οποίους εξυπηρετεί διαφορετικούς σκοπούς. Ο πρώτος εξυπηρετεί Ε/Γ-Ο/Γ πλοία, θαλαμηγούς, σκάφη αναψυχής, επαγγελματικά πλοία αναψυχής, ερασιτεχνικές λέμβους και μικρά σκάφη. Το ίδιο λιμάνι προσφέρεται για ανεφοδιασμό καυσίμων και παράδοση αποβλήτων. Το παλαιό λιμάνι προορίζεται για την πρόσδεση επιβατηγών τουριστικών πλοίων που εκτελούν ημερήσιες περιηγητικές εκδρομές, για την πρόσδεση μεγάλου μήκους θαλαμηγών και σκαφών αναψυχής

¹⁴ <http://www.destinationskiathos.com/el/to-nisi-ths-skiathou>

καθώς και για την παραβολή μικρών επιβατηγών τουριστικών σκαφών, λέμβων μεταφοράς τουριστών καταπλεόντων κρουαζιερόπλοιων και παραβολής και πρόσδεσης επαγγελματικών αλιευτικών σκαφών.¹⁵

Εικόνα 2 Σχεδιάγραμμα χωροθέτησης λιμένα Σκιάθου

Πηγή: <http://skiathosport.gr/>

Η Σκιάθος δεν διαθέτει οργανωμένη μαρίνα αλλά τουριστικό λιμένα, ο οποίος καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος του κεντρικού λιμανιού. Η διαχείρισή του ανήκει στις αρμοδιότητες του Λιμενικού Ταμείου του νησιού. Η διαφορά μεταξύ των παραπάνω είναι ότι στους τουριστικούς λιμένες τα εισερχόμενα σκάφη αναψυχής δεν απαιτείται να προβούν σε προκράτηση θέσης. Αντιθέτως, έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αυτόν με την προϋπόθεση, όμως, ότι υπάρχουν κενές θέσεις (Λιμενικό Ταμείο Σκιάθου).

Εικόνα 3 Ο τουριστικός λιμένας της Σκιάθου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

¹⁵ <http://skiathosport.gr/kentriko-limani-skiathou/>

Οι υπηρεσίες που ο τουριστικός λιμένας παρέχει στους ιστιοπλόους και τα σκάφη τους είναι: νερό, ρεύμα 220V, δυνατότητα εφοδιασμού καυσίμων (τα οποία μεταφέρονται στην αποβάθρα με μικρές δεξαμενές) και πάρκινγκ. Επιπλέον υπηρεσίες όπως ΑΤΜ, σταθμός λεωφορείων, super markets, πλυντήρια ρούχων, εστιατόρια κτλ. δεν περιλαμβάνονται στις παροχές του τουριστικού λιμένα καθώς βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής από αυτόν (Δημοτικό Λιμεναρχείο Σκιάθου).

Λόγω της θέσης του το νησί είναι εύκολα προσβάσιμο τόσο από τη βόρεια όσο και από τη νότια Ελλάδα. Η Σκιάθος συνδέεται ακτοπλοϊκά με τα λιμάνια: του Βόλου, του Αγίου Κωνσταντίνου (Φθιώτιδα), της Θεσσαλονίκης, του Μαντουδίου (Εύβοια), της χώρας Σκοπέλου, της Γλώσσας (Σκόπελου) και της Αλοννήσου με Ε/Γ-Ο/Γ πλοία, καταμαράν ή υδροπτέρυγα (δεελφίνια). Η ακτοπλοϊκή σύνδεση με τους παραπάνω προορισμούς (με εξαίρεση το Βόλο) δεν είναι σταθερή όλο το χρόνο και η συχνότητα των δρομολογίων μεταβάλλεται ανά περίοδο.

Μια εναλλακτική επιλογή της ακτοπλοϊκής συγκοινωνίας είναι η αεροπορική. Η Σκιάθος διαθέτει αερολιμένα από το 1972. Ο Κρατικός Αερολιμένας Σκιάθου (ΚΑΣΚ), «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης», βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά του νησιού σε απόσταση περίπου δύο χιλιομέτρων από το λιμάνι και η πρόσβαση σε αυτόν γίνεται μόνο με ταξί ή ιδιωτικό όχημα. Έχει έκταση 353 στρέμματα και οι εγκαταστάσεις του περιλαμβάνουν: ένα αεροδιάδρομο, ένα επιβατικό σταθμό, δύο θέσεις στάθμευσης αεροσκαφών και ένα πυροσβεστικό σταθμό. Το αεροδρόμιο μπορεί να φιλοξενήσει μόνο μεσαίου τύπου αεροσκάφη (B737-757, A320-321) (Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας). Ο ΚΑΣΚ εξυπηρετεί όλο το νησιωτικό σύμπλεγμα καθώς λειτουργεί ως διαμετακομιστικό κέντρο τουριστών που έχουν ως προορισμό τα άλλα νησιά των Σποράδων ή/και κάποιες περιοχές του νοτιοανατολικού Πηλίου (Κουτσοβασίλη, 2015). Πτήσεις εκτελούνται τόσο από και προς το εσωτερικό όσο και από και προς το εξωτερικό (charter).

3.2.2 ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ – ΤΟΠΙΚΗ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Το συνολικό μήκος των δρόμων και των μονοπατιών της Σκιάθου υπολογίζεται στα 243 χλμ. Από αυτά, 19 χλμ. ανήκουν στο επαρχιακό δίκτυο και 18 χλμ. στις τοπικές οδούς (Παπαδημητρίου Κ., 2018). Η κύρια οδική αρτηρία του νησιού βρίσκεται στο νότιο τμήμα του και έχει μήκος 14χλμ. Είναι ασφαλτοστρωμένη και συνδέει την πόλη της Σκιάθου με τις Κουκουναριές και το αεροδρόμιο. Ένα δευτερεύον οδικό δίκτυο συνδέει τους ορεινούς και ημιορεινούς οικισμούς και περιοχές με τους παραλιακούς οικισμούς και την πόλη της Σκιάθου

(Σαμαρά, 2016). Το οδικό δίκτυο του βόρειου τμήματος και του μεγαλύτερου μέρους της ενδοχώρας είναι χωμάτινο.¹⁶ Σε γενικές γραμμές το δίκτυο του νησιού θεωρείται περιορισμένων δυνατοτήτων αφού κάποιοι δρόμοι είναι αρκετά στενοί με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ανταποκριθούν σε μεγάλο αριθμό διερχόμενων οχημάτων.

Το συγκοινωνιακό δίκτυο εξυπηρετείται από τα λεωφορεία της Δημοτικής Επιχείρησης Συγκοινωνιών του νησιού και αποτελείται από τρεις γραμμές οι οποίες έχουν ως αφετηρία την πόλη της Σκιάθου:

- Κόκκινη γραμμή: πόλη Σκιάθου-Κουκουναριές. Περιλαμβάνει 24 στάσεις. Τα δρομολόγια εκτελούνται από τις 07:00 το πρωί και σταματούν στις 21:00 το βράδυ.
- Πράσινη γραμμή: πόλη της Σκιάθου-Μονή Ευαγγελίστριας
- Μπλε γραμμή: πόλη Σκιάθου-Ξάνεμος

Εικόνα 4 Το οδικό και το συγκοινωνιακό δίκτυο της Σκιάθου

Πηγή: www.skiaithos.gr

Σύμφωνα με τη γνώμη κάποιων μόνιμων κατοίκων ο αριθμός των διαθέσιμων λεωφορείων, την καλοκαιρινή περίοδο, είναι ανεπαρκής και δυσανάλογος ως προς το πλήθος των τουριστών που επισκέπτεται το νησί. Τους μήνες αιχμής (Ιούλιος-Αύγουστος) παρατηρείται μεγάλος συνωστισμός στις τοπικές συγκοινωνίες, γεγονός που προκαλεί καθυστερήσεις στα δρομολόγια και τη δυσαρέσκεια τουριστών και ντόπιων. Τοπικές ιστοσελίδες, μάλιστα,

¹⁶ <http://www.destinationskiathos.com/el/to-nisi-ths-skiathou>

συστήνουν στους τουρίστες να αποφεύγουν τις μετακινήσεις προς την πόλη τις απογευματινές ώρες (17.00-19.00) καθώς θεωρούνται ώρες αιχμής.¹⁷ Η δημοτική συγκοινωνία συμπληρώνεται από την ύπαρξη θαλάσσιων και χερσαίων ταξί. Τα τελευταία λειτουργούν όλο το 24ωρο.

3.2.3 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΓΕΙΑΣ

Η προσφορά υπηρεσιών υγείας αποτελεί όλο και μεγαλύτερη προϋπόθεση για την ανάπτυξη και ακόμα περισσότερο διατήρηση της τουριστικής κίνησης. Η κάλυψη των ιατρικών αναγκών των μόνιμων κατοίκων του νησιού και των εποχικών τουριστών γίνεται μέσω κάποιων ιδιωτών γιατρών που δραστηριοποιούνται στο νησί, ενός ιδιωτικού Πολυιατρείου και του Κέντρου Υγείας.

Το ΚΥΣ (Κέντρο Υγείας Σκιάθου) ιδρύθηκε το 1986. Είναι ένα ιατρικό κέντρο που μπορεί να χειριστεί μόνο απλά, καθημερινά, ελαφρά περιστατικά και να παρέχει βασικές Α΄ Βοήθειες. Τα σοβαρότερα περιστατικά παραπέμπονται στο Νοσοκομείο Βόλου ή της Αθήνας. Μεταξύ των δυσκολιών που αντιμετωπίζει το ΚΥΣ είναι κενά στη στελέχωση στον τομέα της πρόληψης, βάρδιες που συχνά δεν μπορούν να καλυφθούν (αν και σε αυτό το θέμα έχει βοηθήσει πολύ η παρουσία του ΕΚΑΒ), η έλλειψη γιατρών ειδικοτήτων (υπάρχει μόνο ένας μόνιμος παθολόγος και ένας μόνιμος παιδίατρος), ενώ χρόνιο αίτημα αποτελεί η χορήγηση ενός μικρού και ευέλικτου ασθενοφόρου, κατάλληλου για τη χωροταξία του νησιού (μαρτυρία μέλους του ιατρικού προσωπικού του ΚΥΣ).

Τα κυριότερα περιστατικά που καλείται να αντιμετωπίσει το ιατρικό προσωπικό του ΚΥΣ, τη θερινή τουριστική περίοδο, είναι περιπτώσεις μέθης (συχνά και ατόμων κάτω των 17 ετών) καθώς και διάφορα τροχαία ατυχήματα τα οποία, αρκετές φορές, είναι απόρροια της κατανάλωσης αλκοόλ. Στις μεγαλύτερες ηλικίες τα περιστατικά αφορούν «πνιγμούς ή παραλίγο πνιγμούς» (μαρτυρία μέλους του ιατρικού προσωπικού) (μαρτυρία μέλους του ιατρικού προσωπικού του ΚΥΣ). Τα τελευταία 2-3 χρόνια το ΚΥΣ έχει μεταφερθεί σε ένα καινούριο και πιο σύγχρονο κτίριο λίγο έξω από το χωριό της Σκιάθου.

Το Πολυιατρείο Σκιάθου είναι μια ιδιωτική πρωτοβουλία που στόχο έχει την παροχή ιατρικών υπηρεσιών (οι οποίες δεν καλύπτονται από το ΚΥΣ) και την κάλυψη επειγόντων

---

¹⁷ <http://www.skiathos-services.com/el/tapantagiathnskiatho/metaforika-mesa/#1571810281369-ff8b26d2-8d4b>

περιστατικών. Συνεργάζεται με ιδιώτες ιατρούς που εδρεύουν στο νησί καθώς και με το ΚΥΣ. Το Πολυιατρείο Σκιάθου διαθέτει τα εξής τμήματα:

- Γενικής Ιατρικής
- Καρδιολογικό
- Ακτινολογικό
- Μικροβιολογικό
- Γυναικολογικό
- Δερματολογικό
- Ουρολογικό

3.2.4 ΔΙΚΤΥΟ ΥΔΡΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ

Η ποιότητα και η καταλληλότητα στις δημόσιες υπηρεσίες και εγκαταστάσεις, σε σχέση με τις αυξημένες ανάγκες κατά την τουριστική περίοδο, αποτελούν δύο βασικές προϋποθέσεις για τη βιωσιμότητα του τουρισμού σε οποιοδήποτε νησιωτικό χώρο.

Η υδροδότηση στο νησί της Σκιάθου γίνεται μέσω δύο δικτύων ύδρευσης: της Φτελιάς και του Προφήτη Ηλία. Το πρώτο δίκτυο (Δ.Υ. Φτελιάς) τροφοδοτεί με νερό το μεγαλύτερο μέρος του πολεοδομικού συγκροτήματος της Σκιάθου ενώ το δεύτερο (Δ.Υ. Προφήτη Ηλία) τροφοδοτεί με πόσιμο νερό τις είκοσι κοινόχρηστες βρύσες που είναι διάσπαρτες στο πολεοδομικό συγκρότημα της πόλης της Σκιάθου. Οι υπόλοιπες περιοχές και οικισμοί του νησιού εξυπηρετούνται με γεωτρήσεις (ΔΕΥΑΣ Σκιάθου).

Σε αντίθεση με τα πολλά νησιά της Ελλάδας που παρουσιάζουν σοβαρά ελλείμματα σε πηγές νερού, το νησί της Σκιάθου είναι αυτοσυντηρούμενο σε αυτό τον τομέα. Ωστόσο, αν και οι ποσότητες του παραγόμενου νερού θεωρούνται σχετικά επαρκείς για τις ανάγκες των κατοίκων, η ποιότητά του είναι υποβαθμισμένη. Από το 2009 το παρεχόμενο νερό του δικτύου έχει κριθεί ακατάλληλο για πόση εξαιτίας της υψηλής περιεκτικότητάς του σε άλατα, γεγονός που οφείλεται στην έντονη υφαλμύριση. Επιπλέον, η υποβάθμιση του νερού έγινε εντονότερη όταν προστέθηκε και το εποχικό πρόβλημα της αυξημένης περιεκτικότητας σε υδράργυρο (Hg) η οποία κατά τη θερινή περίοδο ξεπερνά το επιτρεπόμενο όριο (μg/l) (Τασσοπούλου, 2020). Τέλος, κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου λόγω της υπερκατανάλωσης νερού παρατηρούνται

προβλήματα χαμηλής πίεσης ή ακόμα και αδυναμία υδροδότησης συγκεκριμένων περιοχών σε συγκεκριμένες ώρες της ημέρας.

Το αποχετευτικό σύστημα του νησιού εξυπηρετείται και αυτό από δύο δίκτυα. Το ένα αφορά την πόλη της Σκιάθου και καλύπτει περίπου το 80% του πολεοδομικού της ιστού. Το δίκτυο είναι χωριστικό και με τη βοήθεια 11 αντλιοστασίων τα λύματα καταλήγουν σε εγκατάσταση επεξεργασίας στην περιοχή Ξάνεμος. Η αιτία της ύπαρξης τόσων αντλιοστασίων οφείλεται στο ανάγλυφο της περιοχής, στην υψηλή υπόγεια στάθμη του νερού στην παράκτια ζώνη και στη τμηματική κατασκευή του δικτύου. Τα χαρακτηριστικά αυτά καθιστούν αρκετά δαπανηρή τη λειτουργία του δικτύου. Το άλλο αποχετευτικό δίκτυο είναι και αυτό χωριστικό και καλύπτει το 50% περίπου της περιοχής των Κουκουναριών. Τα λύματα με τη βοήθεια 3 αντλιοστασίων καταλήγουν σε εγκαταστάσεις επεξεργασίας στην περιοχή της Αγ. Ελένης (ΔΕΥΑΣ Σκιάθου).

3.2.5 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

- ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

Τουριστικά καταλύματα υπάρχουν διάσπαρτα σε όλες τις περιοχές του νησιού. Σε αυτά συγκαταλέγονται ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, βίλες, στούντιο και Airbnb. Η εξέλιξη του ξενοδοχειακού δυναμικού κατά την περίοδο 2016-2019 συνοψίζεται στον Πίνακα 5. Αν και ο αριθμός των 5* ξενοδοχείων δεν παρουσιάζει σημαντική αύξηση, η δυναμικότητά τους σε διαθέσιμα δωμάτια και κλίνες αυξήθηκε σημαντικά (πάνω από 25%). Η αύξηση αυτή, που μπορεί να ερμηνευθεί ως επέκταση των εγκαταστάσεων, υποδηλώνει την αυξανόμενη ζήτηση, από την πλευρά των τουριστών, για περισσότερες και μεγαλύτερες παροχές κατά τη διάρκεια της διαμονής τους. Τα ξενοδοχεία των 4* διατηρούνται χρόνο με το χρόνο σε σχετικά σταθερά επίπεδα με μικρές αυξομειώσεις κυρίως ως προς τον αριθμό των δωματίων και των κλινών τους. Ενδιαφέρον, επίσης, προκαλεί το γεγονός ότι όσο μειώνεται ο αριθμός των ξενοδοχείων με 1* και 2* τόσο αυξάνεται ο αριθμός των ξενοδοχείων με 3*. Οι μεταβολές αυτές πιθανότατα οφείλονται είτε στη δημιουργία νέων μονάδων είτε στην αναβάθμιση παλαιών εγκαταστάσεων. Όποια εκδοχή κι αν ισχύει από τις δύο, μαρτυρά αναμφισβήτητα την στροφή στην ποιότητα τόσο από την πλευρά της προσφοράς (ξενοδόχοι) όσο και από την πλευρά της ζήτησης.

Πίνακας 5 Ξενοδοχειακό δυναμικό Σκιάθου κατά την περίοδο 2016-2019

2016						
Κατηγορία (αστέρια)	5*	4*	3*	2*	1*	Γενικό άθροισμα
Μονάδες	3	16	11	41	18	89
Δωμάτια	514	886	512	1.180	360	3.452
Κλίνες	1.040	1.741	1.003	2.289	708	6.781

2017						
Κατηγορία (αστέρια)	5*	4*	3*	2*	1*	Γενικό άθροισμα
Μονάδες	4	15	13	40	17	89
Δωμάτια	556	852	555	1.154	344	3.461
Κλίνες	1.127	1.678	1.096	2.240	676	6.817

2018						
Κατηγορία (αστέρια)	5*	4*	3*	2*	1*	Γενικό άθροισμα
Μονάδες	5	16	13	37	14	85
Δωμάτια	608	923	527	1.062	260	3.380
Κλίνες	1.241	1.819	1.048	2.063	502	6.673

2019						
Κατηγορία (αστέρια)	5*	4*	3*	2*	1*	Γενικό άθροισμα
Μονάδες	5	16	16	35	14	86
Δωμάτια	652	923	629	1.025	260	3.489
Κλίνες	1.327	1.819	1.260	2.000	502	6.908

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, Ιδία επεξεργασία

Σχετικά με τα τουριστικά ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα του νησιού, τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία προέρχονται από το Σωματείο Ιδιοκτητών Τουριστικών Καταλυμάτων. Από αυτά δεν μπορούν να διεξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα καθώς η επίσημη ιστοσελίδα του σωματείου παραθέτει 77 συνολικά (εντός και εκτός πόλης) καταλύματα αυτού του είδους χωρίς όμως να γίνεται αναφορά στον αριθμό των δωματίων και κλινών ανά κατάλυμα ή στην κατηγορία κλειδιών. Επιπλέον, στην συγκεκριμένη ιστοσελίδα δεν αναφέρονται όλα τα καταλύματα αυτού του είδους παρά μόνο όσα είναι εγγεγραμμένα στο εν λόγω σωματείο.¹⁸

¹⁸ www.skiathos-rooms.gr

- ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΨΥΧΗΣ

Η Σκιάθος διαθέτει αρκετές επιλογές δραστηριοτήτων αναψυχής που διεξάγονται σε όλη την έκτασή της (Πίνακας 6). Οι δραστηριότητες απευθύνονται σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Οι περισσότερες από αυτές προσφέρονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις και κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες.

Πίνακας 6 Δραστηριότητας και προσφερόμενες υπηρεσίες αναψυχής

ΕΙΔΟΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
Καταδυτικά κέντρα (3)	Scuba diving με δυνατότητα καταδυτικής πιστοποίησης και snorkeling
Οργανωμένες ποδηλατικές εκδρομές ορεινού τύπου (1 επιχείρηση)	Η επιχείρηση σταμάτησε τη δραστηριότητά της το 2018
Σχολές θαλάσσιων σπορ (υπάρχουν στις περισσότερες παραλίες του νότιου τμήματος του νησιού)	Θαλάσσιο σκι, kanoe-kayak, θαλάσσιο ποδήλατο, θαλάσσιο αλεξίπτωτο (parasailing), stand-up baddleboarding, wake/knee boarding, δαχτυλίδια, κουλούρες, μπανάνα, wind surfing
Θαλάσσιες εκδρομές με τουριστικά σκάφη αναψυχής	Κυκλικές διαδρομές γύρω από το νησί, ημερήσιες εκδρομές στις άλλες Σποράδες ή στα απέναντι ερημονήσια, δυνατότητες snorkeling
Εκδρομές ψαρέματος (fishing trips) με ντόπιους ψαράδες	Απογευματινό ή βραδινό ψάρεμα (καλαμάρι)
Πεζοπορικές διαδρομές με συνοδεία οδηγού ή χωρίς	Οργανωμένο δίκτυο μονοπατιών
4 γήπεδα τένις	Δυνατότητες διοργάνωσης τουρνουά, πισίνα, αναψυκτήριο
2 mini γήπεδα ποδοσφαίρου	
1 κλειστό γυμναστήριο-γήπεδο μπάσκετ	Πρόσθετες εγκαταστάσεις: κερκίδες, βοηθητικοί χώροι-αποδυτήρια
1 γήπεδο ποδοσφαίρου	
2 ανοιχτά γήπεδα μπάσκετ	Εντός του Δημοτικού Σχολείου και του Γυμνασίου-Λυκείου
1 γυμναστήριο fitness & spa	Όργανα γυμναστικής, προγράμματα γυμναστικής, χορό

Ιππασία (2 σχολές)	Βόλτες με άλογα στη φύση, παράδοση μαθημάτων ιππασίας σε ενήλικες και παιδιά
1 θερινός κινηματογράφος	Λειτουργεί μόνο την θερινή τουριστική περίοδο

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Τα τελευταία χρόνια μια ακόμη δραστηριότητα αναψυχής έχει εμφανιστεί στο νησί: το plane spotting. Το αεροδρομίου της Σκιάθου παρουσιάζει μια ιδιομορφία ως προς την κατασκευή του, η οποία όμως το διαφοροποιεί από άλλα αεροδρόμια και ταυτόχρονα το έχει αναδείξει σε τοπική ατραξιόν. Οι λόγοι είναι οι εξής: ο αεροδιάδρομός του είναι αρκετά στενός και μικρός σε μέγεθος και επιπλέον βρίσκεται εξαιρετικά κοντά σε δρόμο συχνής διέλευσης οχημάτων. Τα χαρακτηριστικά αυτά αναγκάζουν τα αεροπλάνα να πετούν πολύ χαμηλά κατά τη διαδικασία της προσγείωσής τους, γεγονός που προσελκύει πολλούς τουρίστες οι οποίοι μαζεύονται πίσω από τον διάδρομο προσγείωσης/απογείωσης για να απαθανατίσουν τη στιγμή από διάφορες οπτικές γωνίες και νιώσουν τη μοναδική εμπειρία ενός Boeing να περνά μόλις λίγα μέτρα πάνω από το κεφάλι τους.¹⁹ Ο ξένος τύπος συχνά αποκαλεί τη Σκιάθο και το αεροδρόμιό της ως Saint Maarten της Ελλάδας ή της Ευρώπης. Το διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020, μεγάλη βρετανική εταιρεία ναυλώσεων ιδιωτικών αεροσκαφών πραγματοποίησε δημοσκόπηση -στην οποία συμμετείχαν 6000 τακτικοί επιβάτες αεροπορικών εταιρειών- με σκοπό την ανάδειξη του πιο όμορφου τοπίου κατά την διάρκεια προσγείωσης αεροσκάφους σε όλο τον κόσμο. Ο ΚΑΣΚ όχι μόνο βρισκόταν στην λίστα, αλλά κατέκτησε και την 3 θέση σε αυτήν.²⁰

3.3. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

3.3.1. ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

- ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Η Σκιάθος διαθέτει μια δαντελωτή ακτογραμμή μήκους 44 χλμ. με ακρωτήρια, χερσονήσους, σπηλιές, όρμους και πάνω από 65 παραλίες. Το νοτιοανατολικό και νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού χαρακτηρίζεται από ήπιες πλαγιές χάρη στις οποίες σχηματίζονται ομαλές

¹⁹ <http://enjoythessaly.com/133-english/blog/351-planespotting-and-impressive-landings-in-skiathos>

²⁰ <https://edition.cnn.com/>

αμμώδεις παραλίες. Το βόρειο τμήμα του νησιού είναι πιο απότομο από το νότιο και οι ακτές του απόκρημνες. Το έδαφος χαρακτηρίζεται λοφώδες (η υψηλότερη κορυφή, η Καραφλιτζανάκα, φθάνει τα 433 μέτρα) με αρκετές πεδινές εκτάσεις. Η μορφολογία του νησιού οφείλεται στις γεωλογικές συνθήκες της περιοχής και στους διάφορους εξωγενείς παράγοντες που το επηρεάζουν όπως η θάλασσα, οι άνεμοι, το νερό και το κλίμα.

Το μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής πλευράς της Σκιάθου αποτελείται από σχιστόλιθους με ποικιλόχρωμους σχηματισμούς και από ασβεστολιθικά πετρώματα με δολομίτη. Στην κεντρική περιοχή και στις χαμηλότερες νοτιοανατολικές υπάρχουν αργιλικόι σχιστόλιθοι και φλύσχη, καθιστώντας τα εδάφη κατάλληλα για καλλιέργεια ελιάς. Το κεντρικό τμήμα του νησιού αποτελείται, κυρίως, από γνευσιακά στρώματα και μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους. Ορυκτά δεν έχουν εντοπιστεί στην περιοχή.

- ΚΛΙΜΑ

Το κλίμα της Σκιάθου είναι εύκρατο μεσογειακό και επηρεάζεται από τους ορεινούς όγκους του γειτονικού Πηλίου. Το καλοκαίρι η ημερήσια θερμοκρασία κυμαίνεται στους 30-37°C. Η πληθώρα, ωστόσο, δέντρων στο νησί κάνει τη ζέστη ανεκτή δημιουργώντας κατά διαστήματα δροσερά κύματα αέρα. Οι άνεμοι στη συγκεκριμένη περιοχή φθάνουν σε ένταση τα 3-4 Beaufort και σπανίως τα 5. Κατά την περίοδο Ιουλίου-Αυγούστου παρουσιάζεται το φαινόμενο των μελτεμιών, ρίχνοντας τη θερμοκρασία τις βραδινές ώρες. Η βροχόπτωση τη συγκεκριμένη εποχή δεν είναι απίθανη αλλά δεν διαρκεί πολύ. Το φθινόπωρο χαρακτηρίζεται δροσερό και βροχερό. Οι μεγαλύτερες βροχοπτώσεις, σε διάρκεια και ένταση, εντοπίζονται μετά τον Οκτώβριο και διαρκούν όλο το χειμώνα. Οι χειμώνες είναι κρύοι και βροχεροί, με δυνατούς ανέμους ενώ κατά καιρούς παρατηρείται ελαφριά χιονόπτωση, κυρίως σε μήνες όπως ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος, κάνοντας το τοπίο πιο γραφικό. Την άνοιξη η θερμοκρασία φθάνει τους 17-20° C. Η θάλασσα είναι ακόμα κρύα ενώ υπάρχουν συχνές βροχοπτώσεις από τον Μάρτιο μέχρι το Μάιο.²¹

- ΧΛΩΡΙΔΑ-ΠΑΝΙΔΑ

Η χλωρίδα της Σκιάθου θεωρείται ιδιαίτερα πλούσια αναλογικά με το μέγεθός της. Περιλαμβάνει πάνω από 750 φυτικά είδη που κατανέμονται σε 100 περίπου οικογένειες. Τα πιο

---

²¹ www.σκιαθος.net

χαρακτηριστικά είναι η Χαλέπιος πεύκη ή Κοινόπευκο (*Pinus halepensis/ Aleppo Pine*) και η Πεύκη η πίτυς ή Κουκουναριά (*Pinus pinea/ Stone pine*). Η Σκιάθος, μάλιστα, είναι το μοναδικό μεσογειακό νησί με δάσος κουκουναριάς ενώ τα 2/3 των δασικών της εκτάσεων προστατεύονται ως *Αισθητικά Δάση ιδιαίτερου φυσικού κάλους* σύμφωνα με Προεδρικό Διάταγμα (Π.Δ. 13-6-1977-ΦΕΚ 248 1977) (Αβουκάτος, 2019). Άλλα χαρακτηριστικά φυτά της περιοχής είναι: οι κουμαριές, τα πουρνάρια, οι σχίνιοι, οι μυρτιές, οι μουσμουλιές (θάμνοι), οι νάρκισσοι, οι κρίνοι, οι αμάραντοι (ποώδη φυτά) και πολλά αρωματικά φυτά (δάφνη, τρελόχορτο, μάραθο, απήγανος, ραδίκι, αγριολάχανα, αγράμπελη, παπαρούνα, κρίταμο, φασκόμηλο, ρίγανη, βρωμόχορτο, αγριοσταφίδα κλπ.). Εκτός απ' την αυτοφυή χλωρίδα υπάρχει και η καλλιεργούμενη (ελιές, αμυγδαλιές, τζανεριές, συκιές, ροδιές, αχλαδιές, βερικοκιές, λεμονιές κτλ.) (Σανιδάς, 2016).

Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων για την ελληνική φύση «ΦΙΛΟΤΗΣ», η Σκιάθος διαθέτει ποικιλία ερπετών και αμφιβίων (φίδια, σαύρες, βάτραχοι κτλ.), κάποια από τα οποία θεωρούνται σπάνια (π.χ. φίδι σαπίτης).²² Οι Β. Σποράδες, γενικότερα, θεωρούνται σημαντικός σταθμός για χιλιάδες αποδημητικά πουλιά κατά τη διάρκεια της ετήσιας μετανάστευσής τους. Πολλά τέτοια υδρόβια πτηνά χρησιμοποιούν τη λίμνη πίσω από την παραλία των Κουκουναριών για ξεκούραση και καταφύγιο.

Η θαλάσσια πανίδα της Σκιάθου είναι, επίσης, πλούσια. Περιλαμβάνει το σπάνιο κόκκινο κοράλλι και πάνω από 300 διαφορετικά είδη ψαριών. Επιπλέον, στην ίδια περιοχή συναντιούνται και δελφίνια του τύπου *Stenella coeruleoalba*.²³

- ΠΑΡΑΛΙΕΣ – ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΣΠΗΛΙΕΣ

Η ακτογραμμή της Σκιάθου φθάνει τα 44 χιλιόμετρα. Σε αυτή σχηματίζονται περισσότεροι από 60 (συνολικά) όρμοι και παραλίες. Ανάλογα με τον προσανατολισμό τους διαμορφώνονται και τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά, δημιουργώντας δυο εκ διαμέτρου αντίθετα φυσικά τοπία. Οι παραλίες του νότιου και εν μέρει νοτιοανατολικού τμήματος είναι πιο ομαλές, αμμώδεις, με νερά ήρεμα, χωρίς βράχια και με παρουσία δέντρων. Για το λόγο αυτό, θεωρούνται κατάλληλες για όλες τις ηλικίες και προσελκύουν πολλούς τουρίστες. Χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων παραλιών είναι το γαλαζοπράσινο χρώμα της θάλασσας το οποίο προκύπτει ως αντανάκλαση της πλούσιας βλάστησης. Το τοπίο στη βόρεια, βορειοανατολική και βορειοδυτική πλευρά γίνεται πιο

²² <http://filotis.itia.ntua.gr/>

²³ <http://www.skiathorama.com/>

άγριο και επιβλητικό. Οι ακτές χαρακτηρίζονται βραχώδεις και απόκρημνες. Η θάλασσα βαθαίνει και γίνεται απότομη ενώ οι παραλίες καλύπτονται με χονδρό ή ψιλό βότσαλο ή είναι ανάμεικτες (χονδρή άμμος-ψιλό βότσαλο). Συνήθως, προσελκύουν λιγότερους λουόμενους, γι' αυτό και θεωρούνται πιο ήσυχες.

Εικόνα 5 Χάρτης με τις πιο γνωστές παραλίες της Σκιάθου

Πηγή: e-didaskalia.blogspot.com

Οι Κουκουναριές (ή Χρυσή Άμμος) είναι μια από τις δημοφιλέστερες παραλίες του νησιού αλλά και της Ευρώπης. Η συγκεκριμένη παραλία έγινε διάσημη λόγω της πολύ λεπτής χρυσίζουσας άμμου της και του επικείμενου πυκνού δάσους που εκτείνεται μέχρι και λίγα μέτρα πριν τη θάλασσα. Η διασημότερη παραλία της βόρειας πλευράς είναι τα Λαλάρια. Η παραλία οφείλει τη φήμη της στα κατάλευκα και σχεδόν στρογγυλά της βότσαλα (:λαλάρια) και σε έναν βράχο που εκτείνεται στη θάλασσα σχηματίζοντας φυσική γέφυρα πάνω από το νερό, γνωστό ως Τρύπια Πέτρα. Και τα δυο είναι προϊόντα της αλμύρας και των δυνατών ανέμων που πνέουν στην περιοχή. Η παραλία προσεγγίζεται μόνο από τη θάλασσα και με την προϋπόθεση ότι υπάρχει νηνεμία.

Η πρόσβαση στις νότιες παραλίες θεωρείται εύκολη γιατί γίνεται με δυο τρόπους: οδικώς και με βάρκα. Αντιθέτως, οι βόρειες ακτές θεωρούνται δυσπρόσιτες. Η μορφολογία του εδάφους εμποδίζει τα οχήματα να φθάσουν κοντά σε αυτές καθιστώντας, συχνά αναπόφευκτο το περπάτημα σε χωματόδρομο. Υπάρχουν, επίσης, περιπτώσεις (Λαλάρια, Κάστρο) που η πρόσβαση στις παραλίες επιτυγχάνεται μόνο με πλωτό μέσο.

Οι ακτές στην πλειοψηφία τους είναι τουριστικά αξιοποιημένες. Περιλαμβάνουν μπαρ παραλίας ή εστιατόρια, ομπρελοκαθίσματα, πρώτες βοήθειες (σε 6 παραλίες) ενώ 9 από αυτές προσφέρονται για θαλάσσια αθλήματα.²⁴ Τουριστικά αξιοποιημένες, επίσης, είναι και κάποιες από τις ακτές των γειτονικών ακατοίκητων νησιών, η μορφολογία των οποίων συνάδει με εκείνη των ακτών της νότιας πλευράς της Σκιάθου.

Στο βόρειο τμήμα της Σκιάθου, κοντά στα Λαλάρια, υπάρχουν οι δυο και μοναδικές σπηλιές του νησιού, η Σκοτεινή και η Γαλάζια (στη μια εκ των οποίων βρήκε καταφύγιο η «Φόνισσα» στο ομότιτλο έργο του Παπαδιαμάντη). Οι σπηλιές είναι προσεγγίσιμες αλλά μόνο με πολύ μικρά πλεύμενα. Εκεί, τα νερά είναι ιδιαίτερα κρύα.

Εικόνα 6 Παραλία Λαλάρια. Σκιάθος

Πηγή: www.discovergreece.com

- ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ

Παρά το μικρό της μέγεθος, η Σκιάθος διαθέτει 3 λιμνοθάλασσες:

Λίμνη/Λιμνοθάλασσα Αγ. Γεωργίου (συνολική έκταση υγρότοπου 128,7 στρέμματα): Πρόκειται για μια αβαθή λιμνοθάλασσα) 1,8 χλμ. Β.Α. της πόλης της Σκιάθου. Στο παρελθόν είχε δυο διασυνδέσεις με τη θάλασσα ενώ σήμερα μια. Αν και εισέρχονται σε αυτή θαλασσινά ψάρια, αλίευση δεν γίνεται. Μέρος της αποξηράθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 για τις ανάγκες της εγκατάστασης του αεροδρομίου. Η λίμνη είναι σε καθεστώς προστασίας από τη Διεθνή Ένωση Προστασίας της Φύσης (IUCN) (Κατσαδωράκης, Παραγκαμιάν, 2006).

²⁴ www.destinationskiathos.com

Εικόνα 7 Λιμνοθάλασσα Αγ. Γεωργίου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Λίμνη Βρωμόλιμνος (συνολική έκταση υγρότοπου 18,5 στρέμματα): Βρίσκεται 4,4 χλμ. Ν.Δ. της χώρας της Σκιάθου. Πρόκειται για ένα μικρό μόνιμο λιμνίο γλυκού νερού βάθους ενός μέτρου που συνοδεύεται από έλος. Έχει θεωρηθεί ακατάλληλη για διατροφή υδρόβιων πουλιών καθώς στερείται ρηχών τμημάτων ενώ δεν υπάρχουν άλλες ενδείξεις πανίδας. Η λίμνη απειλείται από περαιτέρω δόμηση και αστική ρύπανση. Ο υγρότοπος προστατεύεται από το Π.Δ. των μικρών νησιωτικών υγροτόπων της Ελλάδας (ΦΕΚ229/ΑΑΠ/2012).²⁵

Λίμνη Στροφυλιάς: Βρίσκεται 7,4 χλμ. Ν.Δ. της Σκιάθου, πίσω από τη διάσημη και άκρως τουριστική παραλία των Κουκουναριών. Η λιμνοθάλασσα, έκτασης 9,5 στρεμμάτων, ενώνεται με τη θάλασσα στο ανατολικό της τμήμα με διάυλο πλάτους μερικών μέτρων. Μεταξύ λίμνης και παραλίας παρεμβάλλεται δάσος κουκουναριών, το μοναδικό σε μεσογειακό νησί, συνθέτοντας έναν βίοτοπο σπάνιας οικολογικής και αισθητικής αξίας. Ο υδροβίοτοπος (:δάσος και λιμνοθάλασσα), συνολικής έκτασης 353,2 στρεμμάτων, είναι ενταγμένος στο δίκτυο *Natura 2000* (κωδικός GR 1430003) και έχει κηρυχθεί ως καταφύγιο άγριας ζωής και μνημείο της φύσης ενώ ταυτόχρονα έχει χαρακτηριστεί ως «ο καλύτερα διαχειριζόμενος νησιωτικός υγρότοπος». Εκεί, βρίσκουν καταφύγιο πολλά αποδημητικά πουλιά κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους.²⁶ Στην περιοχή απαντώνται περίπου 60 είδη πτηνών (ερωδιοί, κορμοράνοι, πελαργοί, φλαμίνγκο, αγριόχηνες πάπιες, κύκνοι, διάφορα είδη τσικνιάδων, καλαμοκανάδες, νερόκοτες κ.ά), 5 είδη θηλαστικών και 7 είδη αμφίβιων ερπετών. Στα ρέοντα και στάσιμα νερά του υγρότοπου ζουν

²⁵ www.oikoskopio.gr/ygrotopio/general/report.php?id=785&param=themeleiwn&lang=el_GR

²⁶ www.oikoskopio.gr

χέλια, λαβράκια, κέφαλοι και γενικότερα ψάρια του γλυκού και αλμυρού νερού.²⁷ Η περιοχή προστατεύεται με περίφραξη και επιτρέπονται σε αυτή μόνο ήπιες δραστηριότητες αναψυχής (π.χ. περπάτημα ή παρατήρηση πουλιών) ενώ γίνεται και διαχείριση περιορισμού της υγρατοπικής και ποώδους βλάστησης).²⁸

Εικόνα 8 Υδροβιότοπος Κουκουναριών. Λίμνη Στροφυλιάς

Πηγή: www.analytis.gr

- ΔΙΚΤΥΟ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Η Σκιάθος διαθέτει ένα περιπατητικό δίκτυο 25 διαδρομών (197 χλμ.). Όλες οι διαδρομές διέρχονται από περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και ιστορίας. Κατά τη διάρκειά τους ο περιπατητής μπορεί να περιηγηθεί στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον της ενδοχώρας του νησιού, να θαυμάσει τα ορεινά και ημιορεινά της τοπία, τα δάση, τις ρεματιές, τους βιότοπους και τα ξωκλήσια. Οι διαδρομές είναι σηματοδοτημένες και όλες έχουν κοινή αρχή και τέλος. Είναι, δηλαδή, κυκλικής μορφής, προς διευκόλυνση του περιπατητή, ο οποίος μπορεί να προσεγγίσει την αφετηρία της διαδρομής με το αυτοκίνητό του και να επιστρέψει εύκολα σε αυτό. Οι πεζοπορίες θεωρούνται απλές έως μέτριας δυσκολίας. Η διάρκειά τους κυμαίνεται από 1 έως 6 ώρες περίπου ανάλογα με το είδος της κάθε διαδρομής. Τέλος, ορισμένες από αυτές είναι κατάλληλες και για ποδηλασία βουνού (mountain bike) (Widmann, 2013).

²⁷ <https://skiathos-driades.com>

²⁸ http://www.oikoskopio.gr/ygrotopio/general/report.php?id=787&param=themeleiwdn&lang=el_GR

Εικόνα 9 Ρέματα, γεφύρια, δάση, μικροί καταρράκτες και λιβάδια στην ενδοχώρα του νησιού

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

3.3.2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Οι ταξιδιωτικοί οδηγοί όταν αναφέρονται στη Σκιάθο συνήθως εξυμνούν το πλούσιο φυσικό της περιβάλλον, την ξέφρενη νυχτερινή ζωή και τις ανέσεις που προσφέρει το νησί την περίοδο του καλοκαιριού, παραλείποντας ή παρουσιάζοντας ενδεικτικά τους πολιτισμικούς της πόρους. Στην πραγματικότητα, η Σκιάθος διαθέτει μια πλούσια πολιτισμική παράδοση, υλική και άυλη.

- ΙΣΤΟΡΙΚΑ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ-ΝΕΟΤΕΡΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Μπούρτζι

Εικόνα 10 Μπούρτζι. Το κατατεθέν σήμα της Σκιάθου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Το Μπούρτζι είναι μια νησίδα που χωρίζεται στα δυο το λιμάνι της Σκιάθου (παλιό και νέο). Το 1207 οι Ενετοί αδερφοί Γκίζι κατέλαβαν το νησί και έχτισαν στη συγκεκριμένη θέση φρούριο για να προφυλάξουν την πόλη της Σκιάθου από τις επιδρομές πειρατών. Το φρούριο ήταν περιτειχισμένο με επάλξεις και πολεμίστρες, ενώ δεξιά και αριστερά της πύλης στέκονταν δυο στρογγυλοί πύργοι. Μέσα στο φρούριο υπήρχε μια δεξαμενή και ένα εκκλησάκι του Αγ. Γεωργίου (προστάτη των Ενετών), πιθανόν κατασκευές των αδερφών Γκίζι, γι' αυτό το Μπούρτζι ονομαζόταν αλλιώς και «Καστέλι του Αγίου Γεωργίου». Το 1660 το νησί καταλαμβάνεται από το ναύαρχο Φ.Μοροζίνι και το φρούριο καταστρέφεται. Το 1823 μέσα από τα γκρεμισμένα τείχη οι Σκιαθίτες απώθησαν τον Τοπάλ πασά. Μετά την Απελευθέρωση λειτούργησε στο Μπούρτζι το πρώτο λοιμοκαθαρητήριο του νησιού. Το 1906 στο κέντρο της χερσονήσου χτίστηκε Δημοτικό Σχολείο, δωρεά του Α.Συγγρού. Το κτίριο έχει χαρακτηριστεί ως έργο τέχνης (ΥΑ ΥΠΠΕ/63497/17-3-1983 - ΦΕΚ 237/Β/29-4-1983) που χρειάζεται ειδική προστασία καθώς αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής με κάτοψη σε σχήμα «H» (Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδας). Σήμερα, από το φρούριο σώζονται μόνο λίγα απομεινάρια του τείχους και κάποια κανόνια. Το σχολείο έχει μετατραπεί σε ναυτικό μουσείο, το προαύλιο σε θερινό χώρο πολιτιστικών εκδηλώσεων και ο περισσευούμενος χώρος σε αναψυκτήριο. Η νησίδα έχει χαρακτηριστεί ως «τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλους».

Εικόνα 11 Το αναψυκτήριο στο Μπούρτζι.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Μεσαιωνική πόλη Σκιάθου (Κάστρο)

Η μεσαιωνική πόλη του Κάστρου, συνολικής έκτασης 25 στρεμμάτων, βρίσκεται στο βορειότερο άκρο του νησιού. Εκεί, οι Σκιαθίτες του 14^{ου} αιώνα δημιούργησαν τον οικισμό τους (περίπου το 1350 μ.Χ.), αφού πρώτα εγκατέλειψαν τον προηγούμενο -που βρισκόταν στη θέση της σημερινής πόλης κοντά στο λιμάνι- προκειμένου να προστατευτούν από τις συχνές πειρατικές επιδρομές. Το φρούριο ήταν απροσπέλαστο από τη θάλασσα και η είσοδος σε αυτό γινόταν μέσω μιας ξύλινης γέφυρας. Σύμφωνα με κάποιους περιηγητές μέσα στο Κάστρο υπήρχαν -ασφυκτικά το ένα δίπλα στο άλλο- περίπου 400 σπίτια στα οποία διέμεναν 500-1500 άτομα. Επιπλέον, υπήρχαν περίπου 20 εκκλησίες, δεξαμενές ύδατος, στέρνες, λουτρά και η Καγκελαρία (έδρα του ενετού διοικητή). Την περίοδο της Τουρκοκρατίας προστέθηκαν ένα τουρκικό διοικητήριο και ένα τζαμί. Το Κάστρο εγκαταλείφθηκε γύρω στα 1827. Οι κάτοικοί του επέστρεψαν στην πόλη δίπλα στη θάλασσα, παίρνοντας μαζί τους εκτός από το νοικοκυριό τους και όσα οικοδομικά υλικά μπορούσαν να μεταφερθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν (κουφώματα, πόρτες, κεραμίδια), με αποτέλεσμα ο χώρος να ερημωθεί απότομα. Σήμερα, από το Κάστρο σώζεται ένα τμήμα του βόρειου τείχους, η πύλη με τη ζεματίστρα και το κανόνι της Αναγκιάς. Ο χώρος εσωτερικά καταλαμβάνεται από τα ερείπια των προαναφερθέντων κτιρίων ενώ σε ακέραια μορφή σώζονται το εκκλησάκι του Χριστού και των Αγίων Νικολάου, Βασιλείου και Μαρίνας.²⁹

²⁹ <https://www.kastra.eu> και http://filoitoukastrou.blogspot.com/p/blog-page_7187.html

Αρχαιολογικός χώρος οικισμού Κεφάλας

Ο οικισμός της «Κεφάλας», που ταυτίζεται με την παλαιότερη από τις δυο πόλεις της Σκιάθου, την Παλαισκιαθο, βρίσκεται σε ένα ύψωμα στη βορειοανατολική πλευρά του νησιού στον όρμο Ξάνεμο. Σύμφωνα με τα ευρήματα των ανασκαφών ο οικισμός συστάθηκε στις αρχές του 10^{ου} αιώνα π.Χ. ενώ εγκαταλείφθηκε σταδιακά μετά την ίδρυση τη δεύτερης πόλης της Σκιάθου (στη θέση της σημερινής πόλης), κατά την κλασική εποχή (5^{ος}-4^{ος} αιώνας). Πέρα από μια ενημερωτική πινακίδα ο χώρος δεν έχει αξιοποιηθεί ούτε αναδειχθεί.

Αρχαιολογικός χώρος χερσονήσου Τουρκόβιγλα (θέση: Πούντα)

Πρόκειται για τα ερείπια αρχαίου στρογγυλού πύργου διαμέτρου 10,30μ. ο οποίος λειτουργούσε ως σηματοφορικός σταθμός (φρυκτωρία) κατά τη διάρκεια της δεύτερης καθόδου των Περσών υπό του Ξέρξη το 480 π.Χ. Η λαμπερή φωτιά την νύχτα και ο καπνός την ημέρα μεταβίβαζαν αρχικά τις πολεμικές ειδήσεις και αργότερα αποτέλεσαν το μέσο γνωστοποίησης πειρατικών επιδρομών. (Σανιδάς, 2019). Το μνημείο δεν έχει ακόμα αναδειχθεί ούτε έχει αξιοποιηθεί τουριστικά.

Κοιμητήριο Σκιάθου («Μνημούρια»)

Το Κοιμητήριο της Σκιάθου, «Μνημούρια» κατά τον Παπαδιαμάντη, βρίσκεται στο νοτιοδυτικό όριο του χωριού, στην πλαγιά ενός λόφου με θέα τη θάλασσα. Η ίδρυσή του χρονολογείται στις αρχές της δεκαετίας του 1830 όταν με την αποχώρηση των Τούρκων, οι Σκιαθίτες εγκατέλειψαν το Κάστρο και επανεγκαταστάθηκαν στο λιμάνι του νησιού. Το κοιμητήριο έχει την είσοδό του από την ανατολική πλευρά, χαρακτηριστικό γνώρισμα των ελληνικών νεκροταφείων της εποχής, ενώ χωρίζεται από ένα μονοπάτι σε δυο τμήματα: στο βόρειο και στο νότιο. Το βόρειο τμήμα προοριζόταν για την ανώτερη τάξη και το νότιο για την μεσαία-κατώτερη. Η επίσκεψη στην τοποθεσία λειτουργεί ως χώρος συναισθηματικής αποφόρτισης λόγω της ησυχίας και της ωραίας θέας που προσφέρει αλλά και ως ανοιχτό μουσείο. Το Κοιμητήριο περιλαμβάνει τάφους σπουδαιών ελληνικών προσωπικοτήτων (π.χ. ήρωες της ελληνικής επανάστασης, Παπαδιαμάντης) και γλυπτά ταφικά μνημεία μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας.

Εικόνα 12 Ο τάφος του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και μια από τις πολλές ανάγλυφες επιτύμβιες στήλες που υπάρχουν στο Κοιμητήριο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 13 Η ανάδειξη του Κοιμητηρίου της Σκιάθου. Πινακίδες πληροφόρησης του επισκέπτη έξω από το Κοιμητήριο.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Το Κοιμητήριο συγκαταλέγεται στα «καινούρια» αξιοθέατα του νησιού αφού ο πολιτιστικός του πλούτος αναγνωρίστηκε σχετικά πρόσφατα από ελληνικούς και ευρωπαϊκούς φορείς. Αρχικά, το Υπουργείο Πολιτισμού χαρακτήρισε το νότιο τμήμα του χώρου ως «ιστορικό τόπο» (ΦΕΚ 357/9-10-2013) ενώ στη συνέχεια (2014) το Κοιμητήριο εντάχθηκε στο *Σύνδεσμο*

Σημαντικών Κοιμητηρίων Ευρώπης (Association of Significant Cemeteries in Europe-ASCE) και έκτοτε αποτελεί έναν από τους σταθμούς του Δρόμου Ευρωπαϊκών Κοιμητηρίων.³⁰

- ΜΟΥΣΕΙΑ – ΕΚΘΕΣΕΙΣ - ΣΥΛΛΟΓΕΣ

Οικεία-Μουσείο Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

Πρόκειται για το σπίτι που έζησε και άφησε την τελευταία του πνοή ο Αλ.Παπαδιαμάντης. Το οίκημα χτίστηκε 1860 και βρίσκεται σε μια πλατεία στο κέντρο του χωριού. Έχει εμβαδόν 75 τ.μ. και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα σκιαθίτικης λαϊκής αρχιτεκτονικής αγροτικού τύπου, από τα ελάχιστα που διατηρούνται μέχρι σήμερα χωρίς μεταγενέστερες αλλοιώσεις. Το ανώι αποτελείται από τρία επιπλωμένα δωμάτια στα οποία ο επισκέπτης μπορεί να περιηγηθεί και να δει από κοντά κάποια χειρόγραφα και προσωπικά αντικείμενα του λογοτέχνη ενώ το κατώι έχει μετατραπεί σε έκθεση βιβλίου-πωλητήριο. Το 1965 χαρακτηρίστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία (ΦΕΚ 618/Β' / 17-9-1965) και το 1990 άρχισε να λειτουργεί ως μουσείο.³¹

Μουσείο Ναυτικής & Πολιτιστικής Παράδοσης Σκιάθου (ΜΝΠΠΣ)

Το ΜΝΠΠΣ ιδρύθηκε το 2015 και στεγάζεται στο Πολιτιστικό Κέντρο Μπούρτζι του Δήμου Σκιάθου. Δημιουργήθηκε με σκοπό να παρουσιάσει και να διαφυλάξει τα τεκμήρια των δυο αιώνων ναυπηγικής και ναυτικής παράδοσης του νησιού. Τα εκθέματά του αφηγούνται τη μακρόχρονη ναυπηγική παράδοση των σκιαθίτικων ταρσανάδων που βοήθησε στην ανάπτυξη της σκιαθίτικης ιστιοφόρου ναυτιλίας μέχρι το 19^ο αιώνα όπως και τη μετεξέλιξή της στην ατμήρη ωκεανοπλόο ναυτιλία. Η μόνιμη συλλογή απαρτίζεται από εξακόσια και πλέον εκθέματα, όπως: ναυπηγικά εργαλεία, σχέδια και κατάστιχα κατασκευής ιστιοφόρων στους σκιαθίτικους ταρσανάδες, αναπαράσταση παραδοσιακής κοπής ναυπηγικής ξυλείας, μια σπάνια συλλογή μικροναυπηγικής, πίνακες ζωγραφικής (τέλη 19^{ου} αιώνα) σκιαθίτικων ιστιοφόρων, ναυτικούς χάρτες, όργανα ναυσιπλοΐας, μια πλήρη αναπαράσταση γέφυρας πλοίου τύπου Liberty, ομοιώματα σκαφών του ελληνικού πολεμικού ναυτικού καθώς και ένα μικρό αφιέρωμα στο υποβρύχιο «Κατσώνης» που βυθίστηκε ανοιχτά της Σκιάθου το 1943.³²

³⁰ <http://www.significantcemeteries.org/2014/12/cemetery-of-skiathos-skiathos-island.html>

³¹ www.skiathos.gr

³² <https://www.archaiologia.gr/blog/photo/μουσειο-ναυτικης-και-πολιτιστικης-πα/>

Προκειμένου να προαχθεί η επιστημονική έρευνα, το ΜΝΠΠΣ σε συνεργασία με τους συνταξιούχους ναυτικούς του νησιού, δημιούργησαν μια βιβλιοθήκη μελέτης με πάνω 1.500 τίτλους βιβλίων και εντύπων και πλούσιο αρχαιακό υλικό για την ναυτική ιστορία και παράδοση της χώρας. Στον ίδιο χώρο, υπάρχει ξεχωριστό τμήμα με συλλεκτικές εκδόσεις και τοπικές εφημερίδες για την ιστορία του νησιού. Η βιβλιοθήκη στεγάζεται στο γραφείο Ένωσης Συνταξιούχων Ναυτικών Σκιάθου στο παλιό λιμάνι.

Σκιαθίτικο σπίτι

Το Σκιαθίτικο σπίτι στεγάζεται σε ένα δώροφο πέτρινο οίκημα του 1910, πρώην κατοικία. Δημιουργήθηκε κατόπιν ιδιωτικής πρωτοβουλίας με σκοπό την διατήρηση και την προβολή του τρόπου ζωής της Σκιάθου τον περασμένο αιώνα. Ο επισκέπτης μπορεί να περιηγηθεί στους χώρους του σπιτιού, να μάθει την ιστορία του και να πληροφορηθεί για τις κύριες καθημερινές δραστηριότητες και τα κοινωνικά γεγονότα των οικογενειών που έζησαν εκεί. Μεταξύ των εκθεμάτων περιλαμβάνονται παραδοσιακές τοπικές φορεσιές, σκιαθίτικα χαλιά, κεντήματα, μεταξωτά, φωτογραφίες και άλλα οικογενειακά κειμήλια.³³

Μουσείο Ι.Μ. Ευαγγελίστριας

Το Μοναστήρι της Ευαγγελίστριας διαθέτει ένα μικρό μουσείο το οποίο αποτελείται από τρία τμήματα-εκθέσεις: το Εκκλησιαστικό, το Ιστορικό και το Λαογραφικό.

Στο Εκκλησιαστικό τμήμα εκτίθενται σπάνια κειμήλια-έργα τέχνης από την πολιτιστική και εκκλησιαστική κληρονομιά της Σκιάθου όπως: εκκλησιαστικά σκεύη, σταυροί, εξαπτέρυγα, επιτάφιοι, Ευαγγέλια με ιδιαίτερη στάχωση και μεγάλος αριθμός φορητών εικόνων του 9^{ου}, 12^{ου} και 16^{ου} μέχρι 19^{ου} αιώνα.

Το Ιστορικό τμήμα είναι αφιερωμένο στην εποποιΐα των Βαλκανικών Πολέμων. Περιλαμβάνει σπάνια κείμενα, αναφορές και φωτογραφίες της περιόδου 1912-1913.

Στο Λαογραφικό τμήμα προβάλλεται η τοπική παράδοση και ο καθημερινός βίος των Σκιαθιτών, των προηγούμενων δεκαετιών, μέσα από αντικείμενα καθημερινής οικιακής χρήσης

---

³³ <https://skiathitikospiti.gr/>

και αγροτικά εργαλεία. Η ίδια έκθεση περιλαμβάνει επίσης προσωπικά αντικείμενα του αείμνηστου Μάρκου Μπότσαρη.³⁴

Λαογραφική συλλογή «Αλέξανδρος Μωραϊτίδης»

Η συγκεκριμένη έκθεση φιλοξενείται στο Πνευματικό Κέντρο των Ιερών Ναών της πόλης της Σκιάθου και περιλαμβάνει μια μεγάλη συλλογή λαογραφικών αντικειμένων (παραδοσιακές τοπικές φορεσιές, υφαντά, έπιπλα, είδη οικοσκευής, αγροτικά-ναυπηγικά-υφαντικά εργαλεία, αρχαία μάρμαρα, αμφορείς και εκκλησιαστικά αντικείμενα μεγάλης αξίας) καθώς επίσης και πολλές φωτογραφίες από την παλιά Σκιάθο και από την καθημερινή εκκλησιαστική ζωή των ντόπιων.³⁵ Η έκθεση δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία της τοπικής εκκλησίας.

- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ & ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Η Σκιάθος, τα τελευταία χρόνια, μπορεί να έχει ταυτιστεί στη συνείδηση του κοινού με τους ξέφρενους καλοκαιρινούς ρυθμούς και τη νυχτερινή διασκέδαση (Μητροπάνου, 2018), ωστόσο, διαθέτει και μια βαθιά εκκλησιαστική παράδοση την οποία λίγοι γνωρίζουν. Η σχέση των ντόπιων με την θρησκεία είναι ιδιαίτερα στενή και έντονη. Ακόμα και σήμερα διατηρούν έθιμα, παραδόσεις και τελετουργίες όμοιες με εκείνες που συναντά κανείς στο Άγιο Όρος ενώ χαρακτηριστικός είναι και ο αριθμός των ναών (5 εντός των ορίων του χωριού), των μοναστηριών (4) και των ξωκλησιών (άνω των 60) που υπάρχουν διάσπαρτα σε όλη την έκταση του νησιού. Τα θρησκευτικά μνημεία της Σκιάθου -στην πλειοψηφία τους τουλάχιστον- παρουσιάζουν σημαντική ιστορική, αρχαιολογική, πολιτιστική και καλλιτεχνική αξία, όχι μόνο σαν οικοδομήματα αλλά και επειδή φιλοξενούνται σε αυτά πολύτιμα εκκλησιαστικά κειμήλια. Ενδεικτικά, αναφέρονται τα εξής:

Ιερός Ναός (Ι.Ν.) Τριών Ιεραρχών

Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και αποτελεί την Μητρόπολη του νησιού. Ο ναός οικοδομήθηκε στα 1846 και ανήκει αρχιτεκτονικά στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής με αμφικλινή στέγη. Αποτελεί το μοναδικό Μητροπολιτικό ναό της χώρας και έναν από τους 15 εγχώριους ενοριακούς ναούς που είναι αφιερωμένοι στους Τρεις Ιεράρχες. Στο εσωτερικό του ο ναός είναι φιλοτεχνημένος με τρεις διαφορετικές τεχνοτροπίες. Το τέμπλο, αν και έχει

³⁴ <http://monievaggelistrias.gr>

³⁵ <http://www.pkins.gr/>

κατασκευαστεί από Τηνιακό τεχνίτη (1883), παρουσιάζει γοθικά χαρακτηριστικά. Το στοιχείο αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι το αρχικό σχέδιο προοριζόταν για ένα καθολικό ναό στη Λυών της Γαλλίας. Οι έξι φορητές εικόνες του τέμπλου φιλοτεχνήθηκαν το 1890 στο Άγιο Όρος ενώ τα ξυλόγλυπτα βημόθυρα το 1906 από ντόπιο ξυλογλύπτη. Στο αριστερό κλίτος του ναού, μέσα σε ένα ξυλόγλυπτο θρόνο, φυλάσσεται η ιερή και θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Εικονίστριας. Εντός του ναού φυλάσσονται, επίσης, σχεδόν όλα τα ιερά κειμήλια από τους ναούς του Κάστρου (Ιερά Σκεύη, Άγια Λείψανα, ιερές εικόνες).³⁶

Ι.Ν. Γενεθλίου της Θεοτόκου, Παναγία Λιμνιά

Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη εκκλησία του χωριού. Χτίστηκε γύρω στο 1838 από πρόσφυγες που έφτασαν στην Σκιάθο από τη Λίμνη Ευβοίας. Και αυτή η εκκλησία ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής με δίρριχτη στέγη. Στο νάρθηκα της φυλάσσονται εικόνες από την εκκλησία του Χριστού στο Κάστρο αλλά και η κάρα του Παπαδιαμάντη.³⁷

Οι άλλες τρεις εκκλησίες που βρίσκονται εντός του χωριού είναι η Αγία Τριάδα, η μεγάλη εκκλησία του Αγίου Νικολάου και η μικρή. Στην τελευταία εκκλησία φυλάσσεται η εικόνα της Παναγίας της Μεγαλομάτας που μεταφέρθηκε εκεί από την εκκλησία της Παναγίας της Πρέκλας του Κάστρου .

Ιερά Μονή (Ι.Μ.) Παναγίας Εικονίστριας (Κουνίστρας)

Η μονή που βρίσκεται 8 χλμ από την πόλη της Σκιάθου ιδρύθηκε τον 17^ο αιώνα και είναι αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου. Μάλιστα, θεωρείται από τα πιο ιερά μέρη στο νησί, γιατί στην ίδια περιοχή το 1650 μ.Χ. περίπου βρέθηκε η ομώνυμη εικόνα της Παναγίας. Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, κάποια νύχτα, ο γέροντας ιερομόναχος Συμεών, είδε ένα φως να λάμπει μέσα στο δάσος. Προσπάθησε πολλές φορές να το πλησιάσει αλλά αυτό χανόταν. Μετά από προσευχή και νηστεία ξαναπήγε στο δάσος και τελικά κατόρθωσε να πλησιάσει το μέρος, όπου βρήκε κρεμασμένη την εικόνα της Παναγίας να σείεται στα κλαδιά ενός ψηλού πεύκου (:Κουνίστρα). Στη θέση της ανεύρεσης χτίστηκε το μοναστήρι. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή η εικόνα έλαμπε σαν αστέρι («εικόν αστρία») και γι' αυτό το μοναστήρι ονομάστηκε Παναγία Εικονίστρια (παραφθορά). Το καθολικό της Μονής ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης βασιλικής με τρούλο και

³⁶ <https://imchiou.gr/index.php/agiografika-keimena/agiologika/9829->

³⁷ www.skiathos.gr

χρονολογείται τον 17^ο αιώνα. Όλη η εκκλησία είναι αγιογραφημένη. Ωστόσο, ο καπνός από τα κεριά έχει προκαλέσει μεγάλες καταστροφές.³⁸

Ι.Μ. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Ευαγγελίστρια/Βαγγελίστρα)

Η Μονή είναι χτισμένη κάτω από την υψηλότερη κορυφή της Σκιάθου, την Καραφλιτζανάκα, στην τοποθεσία Αγαλιανού και αποτελεί το μοναδικό εν ενεργεία μοναστήρι του νησιού. Η ανοικοδόμησή της άρχισε το 1794 από μια ομάδα μοναχών του κινήματος των «Κολλυβάδων». Οι συγκεκριμένοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Αγ. Όρος λόγω μιας θρησκευτικής έριδας που είχε ξεσπάσει εκεί, με αφορμή την ημέρα κατά την οποία θα έπρεπε να τελούνται κανονικά τα μνημόσυνα, Σάββατο δηλαδή αντί Κυριακής. Στόχος του κινήματος ήταν η επιστροφή στην αρχαία παράδοση της εκκλησίας. Η κατασκευή του μοναστηριού ολοκληρώθηκε το 1806. Έκτοτε, αποτέλεσε το κυριότερο κέντρο των «Κολλυβάδων» τόσο κατά την διάρκεια της διαμάχης όσο και αργότερα. Το πνεύμα του κινήματος επηρέασε έντονα την εκκλησιαστική και καθημερινή νοοτροπία των ντόπιων.

Η Μονή αποτελεί κομβικό σημείο όχι μόνο για την τοπική αλλά και την ελληνική ιστορία γενικότερα. Βοήθησε σημαντικά, ηθικά και υλικά, τόσο τα προεπαναστατικά κινήματα όσο την επανάσταση του 1821. Στους δύσκολους καιρούς της Τουρκοκρατίας φιλοξένησε τους κατατρεγμένους κατοίκους του Κάστρου και περιέθαλψε τους πρόσφυγες των κοντινών περιοχών που κατέφυγαν εκεί. Επίσης, εκεί ορκίστηκαν οπλαρχηγοί ο Θ.Κολοκοτρώνης, ο Α.Μιαούλης και άλλες σημαντικές μορφές του Επαναστατικού Αγώνα.

Η αρχιτεκτονική του μοναστηριού ακολουθεί την αθωνίτικη παράδοση αλλά με πιο λιτά στοιχεία. Το Καθολικό (Ιερός Ναός) βρίσκεται στο κέντρο του συγκροτήματος και είναι ρυθμού τρίκογχης σταυροειδούς βυζαντινής εκκλησίας με λιτή και νάρθηκα. Ο ναός στο σύνολό του δεν είναι αγιογραφημένος, με εξαίρεση το Άγιο Βήμα. Το δάπεδο είναι κατασκευασμένο από πλάκες Μάλτας και φαγεντιανά πλακίδια ενώ ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας θεωρείται και το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού. Γύρω από το Καθολικό υπήρχαν οικοδομήματα που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του μοναστηριού (κελιά, μαγειρείο, νοσοκομείο, ξενώνας κ.ά.). Σήμερα, κάποια από αυτά χρησιμοποιούνται ως μουσειακοί χώροι. Στην μονή φυλάσσονται πολύτιμα ιερά κειμήλια,

---

³⁸ <http://www.skiathos.gr/el/exploreskiathos/churches/panagia-eikonistria/57-about-skiathos/churches.html>

σημαντικά βιβλία και χειρόγραφα, μεγάλος αριθμός παλιών εικόνων καθώς και τα Ιερά Λείψανα πολλών Αγίων της Εκκλησίας, δωρεά του Ναύαρχου Κουντουριώτη το 1823, ως αναγνώριση της Μεγάλης προσφοράς της Μονής στην Απελευθέρωση του Γένους. Στην ίδια Μονή, επίσης, το 1807 σχεδιάστηκε, υφάνθηκε, ευλογήθηκε και υψώθηκε η πρώτη ελληνική σημαία.³⁹

I.M. Αγίου Χαραλάμπους

Η μονή χρονολογείται το 1809 ενώ οι εικόνες που υπάρχουν στο τέμπλο του ναού είναι επίσης πολύ παλιές (1822). Σε αυτό το Μοναστήρι ο Α. Μωραϊτίδης, ξάδερφος του Παπαδιαμάντη και επίσης διηγηματογράφος, έζησε την τελευταία περίοδο της ζωής του ως μοναχός.

I.M. Παναγίας Κεχριάς

Η Μονή οικοδομήθηκε κατά τον 18^ο αιώνα και έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού (ΥΑ 3988/21-9-1965 ΦΕΚ 644Β'/2-10-1965). Το μόνο οικοδόμημα που δεν καταστράφηκε και διατήρησε την αρχική του μορφή είναι το Καθολικό, που ανήκει στον τύπο των μικρών μονόχωρων τρουλαίων ναών με πλευρικές κόγχες. Το Καθολικό είναι κατάγραφο με τοιχογραφίες, οι οποίες όμως χρίζουν συντήρησης. Όσες σώζονται σε καλύτερη κατάσταση, χαρακτηρίζονται από εικονογραφική πληρότητα, μνημειακότητα και καλλιτεχνική ποιότητα. Τέλος, μεγάλη καλλιτεχνική αξία παρουσιάζει το ξυλόγλυπτο με έξοργο διάκοσμο τέμπλο το οποίο είναι κατασκευασμένο στα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

Τα ξωκλήσια και τα «καντηλάκια»

Τα πολυάριθμα ξωκλήσια μαρτυρούν επίσης τη στενή σχέση των ντόπιων με τη θρησκεία. Η αρχιτεκτονική τους είναι απλή: ορθογώνια κτίσματα με δίριχτη κεραμοσκεπή. Το διάστημα της ανοικοδόμησής τους κυμαίνεται μεταξύ 17^{ου}-19^{ου} αιώνα με εξαίρεση τα εκκλησάκια του Κάστρου που χτίστηκαν πολύ νωρίτερα (πιθανότατα 16^{ου} αιώνας). Ωστόσο, ακόμη και σήμερα συνεχίζουν να κτίζονται ξωκλήσια πράγμα το οποίο εξηγεί το μεγάλο αριθμό τους. Τα ξωκλήσια λειτουργούντα κάθε χρόνο ανήμερα ή την παραμονή της γιορτής τους προσελκύοντας περισσότερο ντόπιους αλλά και κάποιους τουρίστες. Οι πανηγυρικές εορτές των ξωκκλησιών έχουν κυρίως εκκλησιαστικό χαρακτήρα και όχι ψυχαγωγικό. Μετά το τέλος της Λειτουργίας δεν

---

³⁹ <http://monievaggelistrias.gr/>

ακολουθεί γλέντι, όπως είθισται σε άλλες περιοχές, αλλά προσφέρεται στους πιστούς μόνο καφές και κάποιο μικρό κέρασμα.

Εκτός των προαναφερθέντων χριστιανικών μνημείων την εκδήλωση της θρησκευτικής πίστης στη Σκιάθο συμπληρώνουν τα «καντηλάκια (ή σταυροί)». Πρόκειται για λιθόκτιστες στήλες ύψους 1-1,5μ. η κορυφή των οποίων έχει σχήμα τρούλου ή τετράγωνης πυραμίδας. Στη δυτική τους πλευρά υπάρχει ένα ντουλαπάκι που κλείνει με υαλόφρακτη θυρίδα. Μέσα σε αυτό είναι τοποθετημένος ένας σταυρός ή μια εικόνα μπροστά από ένα καντήλι. Τα καντηλάκια στη Σκιάθο είναι στην πλειοψηφία τους χειροποίητα και κατασκευάζονται επί τόπου. Αν και στην ηπειρωτική χώρα χρησιμοποιούνται ως υπενθυμίσεις δυστυχημάτων της ασφάλτου στην συγκεκριμένη περίπτωση λειτουργούν ως προσκνητάρια και όχι μόνο. Σύμφωνα με τη τοπική παράδοση η παρουσία τους ξορκίζει τα στοιχειά, σηματοδοτεί τα μονοπάτια, προστατεύει τους διαβάτες ή θυμίζει ότι στο συγκεκριμένο σημείο υπήρχε παλαιότερα κάποια εκκλησία (Ρήγας 1970, σελ., 388-389, Σανιδάς, 2019).

Εικόνα 14 Τα καντηλάκια (ή σταυροί). Μικρά μνημεία λαϊκής ευσέβειας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

- ΕΘΙΜΑ-ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Τα σημαντικότερα έθιμα-παραδόσεις της Σκιάθου σχετίζονται και πάλι με την θρησκεία. Μια από τις μεγαλύτερες τοπικές εορτές είναι αυτή των Εισοδίων της Θεοτόκου στις 21 Νοεμβρίου. Εκείνη την μέρα οι Σκιαθίτες τιμούν την πολιούχο του νησιού τους, την Παναγία την Εικονίστρια. Κάθε χρόνο την παραμονή της γιορτής και ανεξάρτητα από τις καιρικές συνθήκες, η

εικόνα της Παναγίας μεταφέρεται από το χωριό και τον Ι.Ν. των Τριών Ιεραρχών, όπου φυλάσσεται, στον τόπο Ευρέσεως της, το ομώνυμο Μοναστήρι. Η εικόνα μεταφέρεται από χέρι σε χέρι ενώ πλήθος κόσμου την συνοδεύει με τα πόδια σε μια διαδρομή που διαρκεί περίπου 3 ώρες. Όταν η εικόνα φθάσει στον προορισμό της τελείται Αγρυπνία ενώ κάποιοι από τους πιστούς ξενυχτούν στο προαύλιο γύρω από αναμμένες φωτιές. Τις πρώτες πρωινές ώρες η εικόνα επιστρέφει πάλι στο χωριό κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο έφυγε. Κατά την διάρκεια της διαδρομής και όπου υπάρχουν σπίτια, οι νοικοκυρές περιμένουν την εικόνα με ανοιχτές τις πόρτες και κερνούν εδέσματα τον κόσμο που τη συνοδεύει. Αφού η εικόνα επιστρέφει τελείται Λειτουργία και στις δυο ενορίες του χωριού. Κατόπιν οι δυο ενορίες συναντιούνται και πραγματοποιούν Λιτανεία σε όλο το χωριό.

Το Δεκαπενταύγουστο στη Σκιάθο πραγματοποιείται ένα έθιμο το οποίο συναντιέται σε λίγα μέρη της Ελλάδας. Το βράδυ της παραμονής της γιορτής, στο μοναστήρι της Ευαγγελίστριας, τελείται ο επιτάφιος της Παναγίας. Ο επιτάφιος βγαίνει από το Καθολικό της Μονής σε κλίμα ιδιαίτερης κατάνυξης και στη συνέχεια πραγματοποιείται η περιφορά του υπό τη συνοδεία πιστών που ψέλνει τα εγκώμια.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και ο εορτασμός του Χριστιανικού Ορθόδοξου Πάσχα. Η Σκιάθος είναι η μόνη περιοχή στην Ελλάδα που εφαρμόζει το ίδιο τυπικό στις ακολουθίες των Λειτουργιών με τις Ιερές Μονές του Αγίου Όρους.

Εικόνα 15 Ο εορτασμός του Πάσχα στη Σκιάθο

Πηγή: m.naftemporiki.gr, www.skiathoslife.gr

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση οι ντόπιοι τη Μ. Παρασκευή το πρωί ξεκινούν με τα πόδια από το χωριό με σκοπό να επισκεφτούν όσα περισσότερα ζωκλήσια μπορούν για να

λιβανίσουν και να ανάψουν τα καντήλια. Την ίδια μέρα ακολουθείται το αγιορείτικο τυπικό όσον αφορά την περιφορά του επιταφίου. Αντίθετα με την υπόλοιπη Ελλάδα, η ακολουθία του Επιταφίου στη Σκιάθο ξεκινά στη 01:00 μετά τα μεσάνυχτα ενώ η περιφορά του αρχίζει στις 04:00 το πρωί. Η Λιτανεία περνά από όλα τα καλντερίμια του χωριού. Ένας ντελάλης, *ο προεξάρχοντας*, απαγγέλει δυνατά τους θρηνητικούς ψαλμούς ενώ ψάλτες και πιστοί ακολουθούν κρατώντας αναμμένα κεριά.

Στις 05:30 η Λιτανεία επιστρέφει στις εκκλησίες. Πιστοί και ιερείς μαζεύονται στον προαύλιο χώρο των εκκλησιών και περιμένουν να ακολουθήσει η αναπαράσταση της Καθόδου του Ιησού στον Άδη. Όλοι στέκονται μπροστά από την κλειστή πόρτα του ναού και περιμένουν τον πρώτο των ιερέων να αναφωνήσει το «*Άρατε πύλας*». Την ίδια στιγμή κάποιος μέσα στο ναό, αναπαριστά τον Άδη και προσπαθεί να εμποδίσει την είσοδο απαντώντας με αυθάδεια προς το Χριστό «*Τις εστίς ούτος ο βασιλεύς της Δόξης;*». Ο διάλογος γίνεται τρεις φορές. Κατόπιν ο ιερέας σπρώχνει με δύναμη τα εξώθυρα του ναού και μπαίνει σε αυτόν ως λυτρωτής των αμαρτωλών. Τότε, ανάβουν τα φώτα στο ναό και συνεχίζεται η δοξολογία του επιταφίου.

- ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Skiathos Trail Run (STR) «Στα μονοπάτια του Παπαδιαμάντη»

Το STR είναι μια ετήσια αθλητική διοργάνωση, συγκεκριμένα ένας αγώνας δρόμου, που διεξάγεται στη Σκιάθο τα τελευταία δέκα χρόνια περίπου και διαρκεί μια ημέρα. Η εποχή διεξαγωγής της δεν είναι σταθερή αλλά κυμαίνεται μεταξύ Μαΐου, Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου. Οι υποψήφιοι, ανάλογα με τη διάθεση και τη φυσική τους κατάσταση, μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο διαδρομές. Η πρώτη διαδρομή, που ονομάζεται «*Urban Trail Run (UTR)*», είναι ένας αγώνας δρόμου 10 χιλιομέτρων στα καλντερίμια της πόλης της Σκιάθου. Δικαίωμα συμμετοχής στον αγώνα έχουν άτομα άνω των 16 ετών. Η δεύτερη διαδρομή, γνωστή ως «*Trail Run Half Marathon (TRHM)*», είναι ένας αγώνας δρόμου 21,5 χιλιομέτρων στην ημιορεινή ενδοχώρα της Σκιάθου. Οι αθλητές κατά τη διάρκεια της διαδρομής διασχίζουν ένα μέρος των δασών του νησιού ενώ περνούν και από σημαντικά ιστορικά μνημεία. Η διαδρομή περιλαμβάνει 5 σταθμούς. Ο αγώνας διεξάγεται κατά το μεγαλύτερο μέρος του (75%) σε μονοπάτια ενώ ένα μικρό ποσοστό σε χωματόδρομο (15%) και άσφαλτο (10%). Οι συμμετέχοντες στη διαδρομή πρέπει να είναι άνω των 18 (οι 15-17 ετών γίνονται δεκτοί κατόπιν έγγραφης γονικής συναίνεσης). Χαρακτηριστικό και των δυο διαδρομών είναι ότι οι συμμετέχοντες περνούν από τοπόσημα τα

οποία αναφέρονται στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη. Η διοργάνωση περιλαμβάνει και ειδική κατηγορία αγώνων με επιλεγμένες διαδρομές για παιδιά, εφήβους ακόμη και νήπια (0-5 ετών). Τα τελευταία έχουν την ευκαιρία να «περπατήσουν», εντός ή εκτός καροτσιού, μια διαδρομή 500 μέτρων- χωρίς χρονομέτρηση και κατάταξη- παρέα με τους γονείς τους. Στόχος του «My first run» είναι να εισάγει τα παιδιά στη χαρά του αθλητισμού. Στο STR μπορούν να συμμετάσχουν κάτοικοι αλλά και τουρίστες. Οι νικητές ανάλογα με τη σειρά κατάταξής τους λαμβάνουν κύπελο, μετάλλιο και αναμνηστικό δίπλωμα.⁴⁰ Το 2018 πραγματοποιήθηκε συμφωνία με διεθνή εταιρεία ώστε η διοργάνωση να παρουσιαστεί σε εκθέσεις στο εξωτερικό με σκοπό την προσέλκυση αθλητών που θα ήθελαν να συνδυάσουν τις οικογενειακές τους διακοπές με την άθληση.⁴¹

Skiathos Palace Cup (SPC)

Το SPC είναι ένας ετήσιος ιστιοπλοϊκός αγώνας, τύπου match race⁴², ο οποίος διεξάγεται τα τελευταία πέντε χρόνια, στον όρμο των Κουκουναριών, στο θαλάσσιο χώρο του ξενοδοχείου Skiathos Palace, το οποίο αποτελεί και το μεγαλύτερο χορηγό της διοργάνωσης. Ο αγώνας της Σκιάθου αποτελεί έναν από τους σταθμούς της ιστιοπλοϊκής διοργάνωσης *Hellenic Match Racing Tour* (:μεγάλη ιστιοπλοϊκή διοργάνωση με πέντε αγώνες).⁴³ Οι ιστιοδρομίες διαρκούν τρεις ημέρες και συνήθως γίνονται στις αρχές Μαΐου, πληρώντας όλες τις προϋποθέσεις που ορίζει η Παγκόσμια Ομοσπονδία Ιστιοπλοΐας (ISAF). Από το 2018 το SPC συμπεριλαμβάνεται στη δημοφιλή πλατφόρμα SPORTSTRAVELLER76, που προωθεί αγώνες στο εξωτερικό. Το 2019 ο αγώνας βραβεύτηκε με το “Sail Green or Go Home Award” για τη συμμετοχή του στην πολύχρονη και πολυεπίπεδη οικολογική δράση της Σκιάθου. Επίσης, χαρακτηρίστηκε από τον οργανισμό *Sailors for the Sea* ως μια «Καθαρή Ιστιοπλοϊκή Διοργάνωση» (Clean Regatta) στη κατηγορία BRONZE.⁴⁴ Διοργανωτές της εκδήλωσης είναι ο Ναυτικός Όμιλος Σκιάθου και η Περιφέρεια

⁴⁰ <https://www.skiathosrun.gr/el/>

⁴¹ https://www.youtube.com/watch?v=ViUF7ZaHea4&list=PLKkaY3vr_WDkCQCQCYaxWsQTQNZ4Th06C&index=15&t=0s&app=desktop

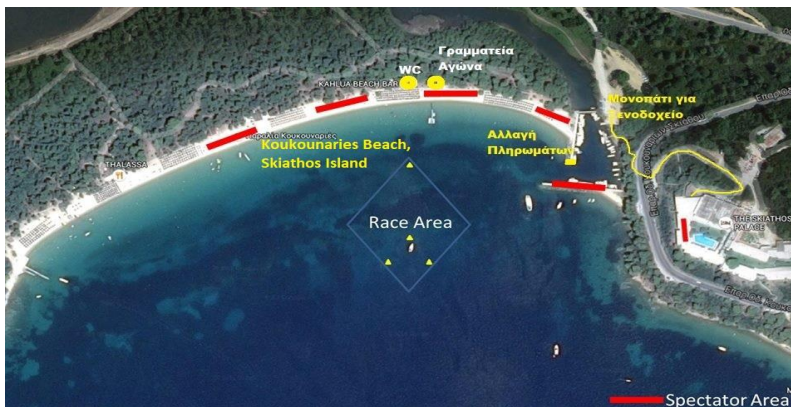
⁴² *Match race*: Ιστιοπλοϊκοί αγώνες μικρής διάρκειας (20-30 λεπτών) μεταξύ δύο πανομοιότυπων σκαφών. Σκοπός του αγώνα είναι ένα από τα δύο σκάφη να περάσει πρώτο τη γραμμή τερματισμού. Πρόκειται για ένα παιχνίδι που βασίζεται στην στρατηγική και την τακτική και απαιτεί από τους συμμετέχοντες αποτελεσματικό χειρισμό του σκάφους και συνετή χρήση του ανέμου.

⁴³ <http://www.hmrt.gr/el/>

⁴⁴ <https://www.sailorsforthesea.org/>

Θεσσαλίας σε συνεργασία με τον «Ναυτικό όμιλο Βόλου και Αργοναύτες». Ο αγώνας τελεί υπό την αιγίδα της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας και του Δήμου Σκιάθου.⁴⁵

Εικόνα 16 Ο αγωνιστικός χώρος του SPC στην παραλία των Κουκουναριών

Πηγή: www.ncs.gr

Εκτός από τα παραπάνω στη Σκιάθο λαμβάνουν χώρα και άλλες μικρότερης κλίμακας αθλητικές εκδηλώσεις όπως: το *Kanaritsa Run* (αγώνας δρόμου των 4,6 χιλιομέτρων) στην ομώνυμη τοποθεσία και διάφορα τουρνουά τέννις στα οποία οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να συμμετέχουν είτε ως παίκτες είτε ως θεατές.

Φεστιβάλ παραδοσιακών χορών

Το φεστιβάλ διοργανώνεται από το Σύλλογο Γυναικών του νησιού κάθε Ιούνιο εδώ και έξι χρόνια. Η εκδήλωση διαρκεί τρεις μέρες και σε αυτή συμμετέχουν χορευτικά συγκροτήματα από όλη την Ελλάδα και προσφάτως από το εξωτερικό. Το φεστιβάλ διεξάγεται σε ανοιχτό χώρο και η παρακολούθησή του είναι δωρεάν τόσο για τους ντόπιους όσο και για τους τουρίστες.

Λαϊκοί ιππικοί αγώνες

Πρόκειται για μια παλιά εθιμοτυπική εκδήλωση που συμβαίνει ανήμερα της γιορτής του Αγίου Γεωργίου (προστάτης του ιππικού). Μετά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας στο ομώνυμο εξωκλήσι, λίγο έξω από τη χώρα της Σκιάθου, διεξάγονται ιππικοί αγώνες γύρω από την παρακείμενη λίμνη. Σε αυτούς αγωνίζονται άλογα κούρσας, στάβλου και γαϊδούρια. Η εκδήλωση αν και δεν είναι ευρέως γνωστή αποτελεί ένα θέαμα που προσελκύει αρκετό κόσμο.

⁴⁵ <http://www.ncs.gr/>

Επετειακές εκδηλώσεις τιμής και μνήμης στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη

Κάθε χρόνο στις 3 Ιανουαρίου ο Δήμος Σκιάθου τιμά την μνήμη και το έργο του Παπαδιαμάντη με επιμνημόσυνη δέηση και μια σειρά εκδηλώσεων που περιλαμβάνουν διαλέξεις, ομιλίες και αναγνώσεις ή σκετς εμπνευσμένα από τα έργα του.⁴⁶

- ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Βασική θέση πολιτισμικό γίνεσθαι της Σκιάθου κατέχει ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Το έργο του, το οποίο σήμερα είναι διεθνώς αναγνωρισμένο, επηρεάστηκε άμεσα από το νησί στο οποίο γεννήθηκε, πέθανε και πέρασε ένα μεγάλο μέρος της ζωής του. Στο συγγραφικό του έργο περιλαμβάνονται 3 μυθιστορήματα, 172 διηγήματα, αρκετά ποιήματα και επιστολές.⁴⁷ Η θεματολογία των έργων του αντλείται στη πλειοψηφία της από τη Σκιάθο και συγκεκριμένα από τη λαϊκή παράδοση και το θρησκευτικό της βίο, τα βιώματα των συγχωριανών του και τη φύση. Πρωταγωνιστές των ιστοριών του είναι συνήθως υπαρκτά πρόσωπα. Ο Παπαδιαμάντης επηρέασε καθοριστικά την εμφάνιση και την εξέλιξη του ηθογραφικού διηγήματος της ελληνικής πεζογραφίας και γι' αυτό χαρακτηρίστηκε ως ένας από τους σημαντικότερους Νεοέλληνες Πεζογράφους.

- ΕΝΑΛΙΕΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ & ΕΝΑΛΙΑ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ

Οι αρχαιότητες της Σκιάθου δεν περιορίζονται μόνο στην επιφάνειά της αλλά και στο βυθό της, ο οποίος εκτός από μεγάλη ποικιλία θαλάσσιας ζωής κρύβει και απομεινάρια ναυαγίων, αρχαίων και νεότερων. Η Εφορεία Ενάλιων Αρχαιοτήτων μετά από έρευνες στη θαλάσσια περίμετρο της Σκιάθου (παλιό λιμάνι, Λαζαρέτα, όρμος Ξέρξη) εντόπισε απομεινάρια αρχαίων ναυαγίων και συγκεκριμένα τμήματα εμπορικών αμφορέων του 4^{ου} αιώνα π.Χ. και του 6^{ου} -7^{ου} αιώνα μ.Χ., τα οποία είτε ήταν πακτωμένα στα βράχια είτε συγκολλημένα στο βυθό (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού)⁴⁸.

Εκτός από τα παραπάνω, δυο νεότερα ναυάγια έχουν εντοπιστεί στην περιοχή γύρω από τον ύφαλο «Λευτέρη», ανάμεσα στη Σκιάθο και στη χερσόνησο του Πηλίου. Αν και η περιοχή

⁴⁶ <https://volos.ert.gr/blog/2018/01/04/timitiki-ekdilosi-gia-ton-papadiamanti-sti-skiatho/> και <https://e-thessalia.gr/timitiki-ekdilosi-gia-ta-104-chronia-apo-thanato-tou-alex-papadiamanti/>

⁴⁷ <http://papadiamantis.net/>

⁴⁸ www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1443

θεωρούνταν από την αρχαιότητα επικίνδυνη για τους ναυτικούς, σήμερα χαρακτηρίζεται ως «παράδεισος» για τους ερασιτέχνες δύτες. Ο λόγος είναι η αφθονία της θαλάσσιας ζωής, κάποια αρχαιολογικά κατάλοιπα και κυρίως τα κουφάρια δύο πλοίων που έτυχε να προσκρούσουν στον ύφαλο και στη συνέχεια να βυθιστούν. Το πρώτο ναυάγιο είναι ταυτισμένο με το φορτηγό πλοίο «ΒΕΡΑ» που προσάραξε εκεί το 1999. Το πλοίο είχε μήκος 58μ. και μετά την πρόσκρουση κόπηκε στα δύο. Το ναυάγιο βρίσκεται σε βάθος 17-28μ. και θεωρείται εύκολα προσιτό σε δύτες διαφορετικών ικανοτήτων. Το δεύτερο ναυάγιο αφορά το ατμόπλοιο «ΒΟΛΟΣ» και συνέβη το Φεβρουάριο του 1931. Το πλοίο εξαιτίας της φουρτουνιασμένης θάλασσας και των ισχυρών ανέμων εξόκειλε στον ύφαλο με αποτέλεσμα να βυθιστεί. Το ναυάγιο αυτό χαρακτηρίζεται από τους ειδικούς περισσότερο εντυπωσιακό από το προηγούμενο όχι μόνο λόγω των συνθηκών βύθισής του αλλά και λόγω της μακράς ιστορίας του. Η κατάδυση σε αυτό απαιτεί μεγαλύτερη εμπειρία αφού βρίσκεται σε βάθος 36μ.⁴⁹

Εικόνα 17 Τα ναυάγια στον ύφαλο "Λευτέρη"

Πηγή: <http://www.wreckhistory.com/>, φωτογραφίες: αρχείο Κ. Μενεμένογλου

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Η τοπική παραγωγή περιλαμβάνει λάδι, ελιές, μέλι, τσίπουρο, κρασί, παραδοσιακά γλυκά (χαϊμαλιά, αμυγδαλωτά, μπακλαβάδες, ρεζέδες, γλυκό άσπρο, αμυγδαλωτά) και λικέρ (κερασό,

⁴⁹ <http://archive.divernet.com/wrecks/p320632-views-of-the-volos.html> και <https://parallaximag.gr/life/volos-agnosti-istoria-tou-farou-ston-yfalo-lefteri>

καρυδάκι, αρμπαρόριζα). Αν και το νησί ήταν γνωστό από την αρχαιότητα για το κρασί του, σήμερα λίγοι αμπελώνες υπάρχουν εκεί, όπως αυτοί που βρίσκονται σε κάποιες πλαγιές κοντά στην Ι.Μ. Ευαγγελίστριας. Η Ι.Μ. παράγει και εμφιαλώνει τον χαρακτηριστικό και συλλεκτικό «Αλυπιακό οίνο». Πρόκειται για μοσχάτο, ερυθρό οίνο από ντόπιες ποικιλίες και άγρια αναρριχόμενα αμπέλια που ευδοκιμούν σε ρεματιές. Το όνομα του κρασιού σύμφωνα με την εκδοχή Παπαδιαμάντη προέρχεται από τις λέξεις: *α+λύπη* γιατί έχει την ικανότητα «να διώχνει τις λύπες και τα βάσανα του κόσμου». Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή το όνομα οφείλεται στον Ιερομόναχο Αλύπιο, τέταρτο ηγούμενο της Μονής μετά το Νήφωνα, τον Γρηγόριο Χατζησταμάτη και τον Φλαβιανό (Μαυραντζά, 2019). Άλλη μια προσπάθεια συνέχισης της παραγωγής του τοπικού οίνου γίνεται από ένα ιδιωτικό οινοποιείο που εδρεύει στο νησί και δραστηριοποιήθηκε μόλις το τρέχων έτος.

Εικόνα 18 Δύο από τα τοπικά προϊόντα της Σκιάθου: ο «Αλυπιακός οίνος» και τα παραδοσιακά αμυγδαλωτά

Πηγή: <http://monievaggelistrias.gr/> και προσωπικό αρχείο

3.4. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ

Η τουριστική ζήτηση στις εμπειρικές έρευνες υπολογίζεται συνήθως μέσω των δαπανών και των αφίξεων των τουριστών, τόσο σε συνολικό επίπεδο όσο και σε ατομικό (Song et al., 2010).

3.4.1 ΠΡΟΦΙΛ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Καθώς δεν έχουν εντοπιστεί έρευνες μάρκετινγκ από επίσημους φορείς για τον τουρισμό στη Σκιάθο, τα διαθέσιμα στοιχεία για το προφίλ και τα χαρακτηριστικά των τουριστών που

επισκέπτονται το νησί προέρχονται από παλαιότερες ερευνητικές εργασίες φοιτητών. Η ισχύς, βέβαια, των πληροφοριών επιβεβαιώθηκε και από προσωπικές συζητήσεις -της συντάκτριας της παρούσας διπλωματικής εργασίας- με μόνιμους κατοίκους και επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στο νησί.

Το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστών που επισκέπτεται το νησί είναι νεαρά άτομα, κυρίως μαθητές και φοιτητές, οι οποίοι επιλέγουν τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο για να πραγματοποιήσουν τις διακοπές τους. Τα ζευγάρια και οι οικογένειες αποτελούν επίσης ένα σημαντικό ποσοστό επισκεπτών αλλά μικρότερο της πρώτης κατηγορίας ενώ ακολουθούν οι μεγαλύτερες ηλικίες με εμφανώς χαμηλότερα ποσοστά (Μητροπάνου, 2018). Η έρευνα της Κουτσοβασίλη το 2015 έδειξε ότι η πλειοψηφία των ατόμων που συμμετείχε στην έρευνα επισκέφτηκε το νησί για πρώτη φορά. Ωστόσο, υπάρχει και ένα αξιόλογο ποσοστό συμμετεχόντων το οποίο είχε επισκεφτεί τη Σκιάθο 1-2 φορές κατά το παρελθόν. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα οι τουρίστες που επέλεξαν τη Σκιάθο για τις διακοπές τους συνοδεύτηκαν από φίλους, τον/την σύντροφο ή την οικογένεια με την ανάλογη σειρά ποσοστών. Το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων, ανέφερε ότι για το σύνολο του ταξιδιού του δαπάνησε λιγότερα από 500€, απάντηση δικαιολογημένη αφού και σε αυτή την έρευνα οι φοιτητές-τουρίστες υπερτερούν. Οικονομικά ποσά άνω των 1000€ αναφέρθηκαν από λίγους τουρίστες. Από την ίδια ερευνήτρια θεωρήθηκε, πιθανό, ότι η τελευταία ομάδα τουριστών είτε πέρασε τις διακοπές της με την οικογένειά της (οπότε υπολόγισε στις απαντήσεις της τις συνολικές δαπάνες αυτής) είτε πρόκειται για αλλοδαπούς τουρίστες οι διακοπές των οποίων συνήθως διαρκούν περισσότερες μέρες από τις διακοπές του μέσου Έλληνα και οι οποίοι συμπεριέλαβαν στις απαντήσεις τους και τα έξοδα του αεροπορικού τους ταξιδιού που ήταν υψηλά (Κουτσοβασίλη, 2015). Ο μέσος όρος διανυκτέρευσης των τουριστών ποικίλει και είναι ανάλογος της ηλικιακής ομάδας στην οποία ανήκουν, της προέλευσης και της οικογενειακής τους κατάστασης. Λόγω έλλειψης διαθέσιμων στοιχείων, όμως, δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με ακρίβεια.

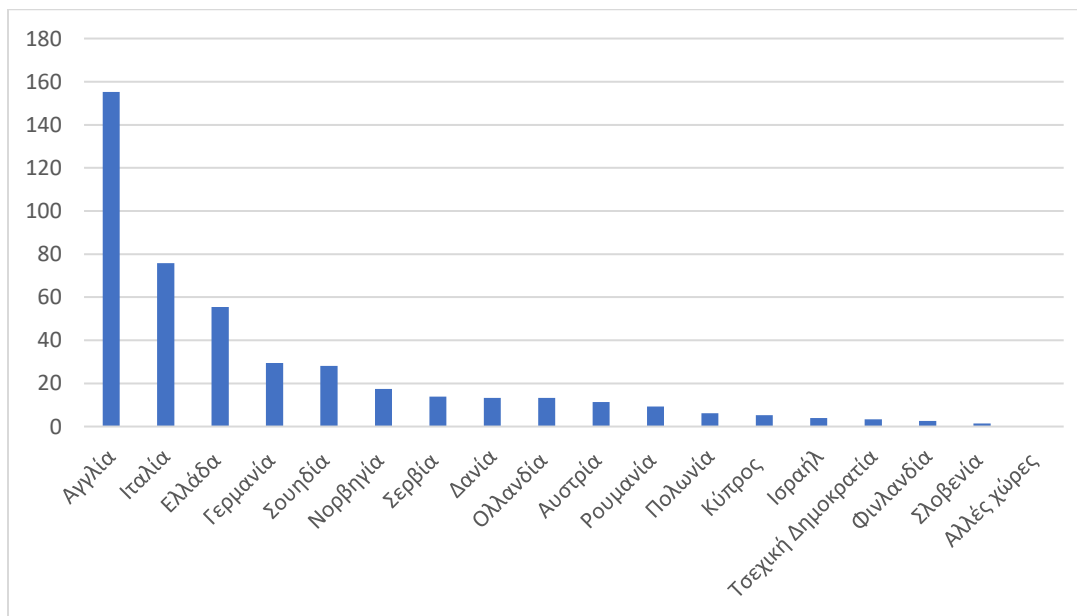
Ο πίνακας 7 και το Διάγραμμα 1 δίνουν μια εικόνα των τουριστικών αγορών (εθνικότητες) που φθάνουν στις Β. Σποράδες μέσω του ΚΑΣΚ. Τα δεδομένα αντλήθηκαν από στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα η Fraport Greece. Από αυτά προκύπτει ότι οι κύριες αγορές τουριστών προέρχονται από την Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα από την Αγγλία.

Πίνακας 7 Κίνηση επιβατών στον ΚΑΣΚ ανά χώρα προέλευσης. Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2019

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΠΙΒΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΒΑΤΩΝ
Αγγλία	155.223
Ιταλία	75.856
Ελλάδα	55.535
Γερμανία	29.459
Σουηδία	28.181
Νορβηγία	17.531
Σερβία	13.927
Δανία	13.373
Ολλανδία	13.314
Αυστρία	11.398
Ρουμανία	9.241
Πολωνία	6.137
Κύπρος	5.317
Ισραήλ	4.018
Τσεχική Δημοκρατία	3.328
Φινλανδία	2.680
Σλοβενία	1.498
Άλλες χώρες	203
ΣΥΝΟΛΟ	446.219

Πηγή: www.jsi-airport.gr, Fraport Greece, Traffic data management (preliminary data), 2019, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 1 Κίνηση επιβατών στον ΚΑΣΚ ανά χώρα προέλευσης. Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2019

Πηγή: www.jsi-airport.gr, Fraport Greece, Traffic data management (preliminary data), 2019, Ιδία επεξεργασία

3.4.2 ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ ΑΦΙΞΕΙΣ

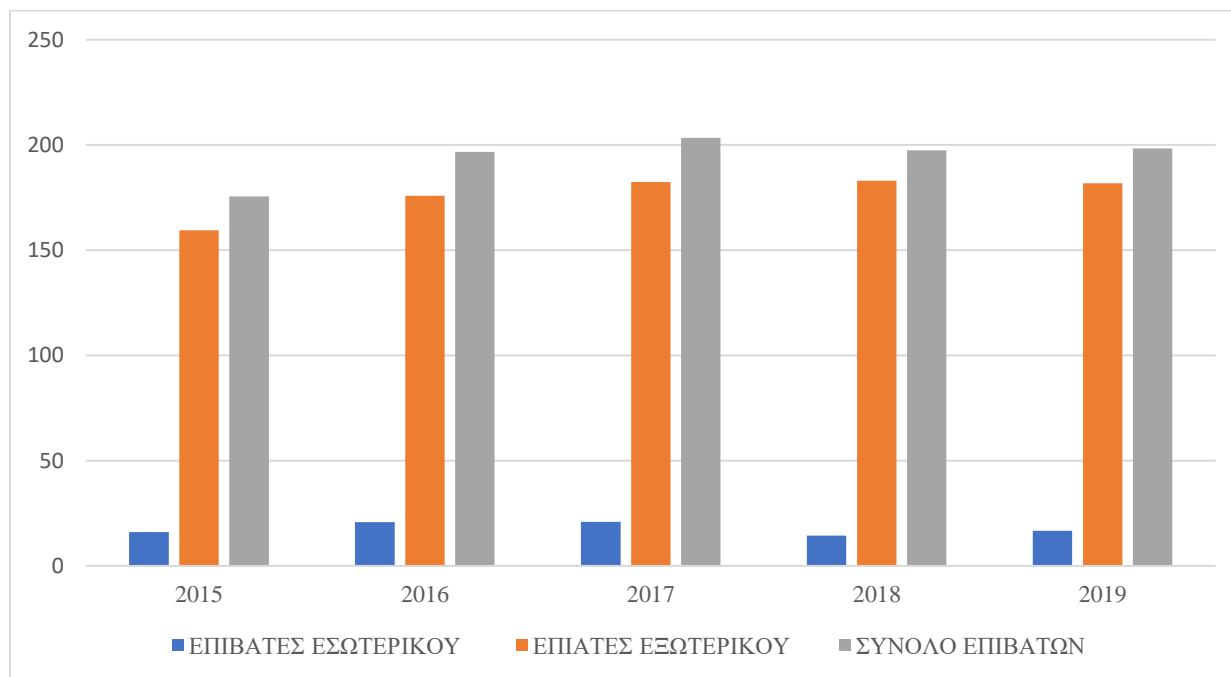
Η τουριστική περίοδος στη Σκιάθο, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας (ΥΠΑ), φαίνεται ότι ξεκινά μεταξύ Απριλίου και Μαΐου, κορυφώνεται τους καλοκαιρινούς μήνες και σταματά τον Οκτώβρη. Ο Αύγουστος είναι ο μήνας που παρουσιάζει την μεγαλύτερη κίνηση επιβατών από το εξωτερικό ενώ ο Ιούλιος από το εσωτερικό. Σε γενικές γραμμές, παρατηρείται ότι το σύνολο των επιβατών του εξωτερικού είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτών του εσωτερικού. Το 2017 καταγράφηκε το υψηλότερο ποσοστό συνολικών αφίξεων για το διάστημα 2015-2019. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι οι αφίξεις των τουριστών στον ΚΑΣΚ δεν αντιπροσωπεύουν και τον αριθμό των τουριστών που παραμένει στο νησί για τις διακοπές του καθώς μέρος αυτών μεταβαίνει στη συνέχεια στα άλλα γειτονικά νησιά. Στατιστικά στοιχεία για μεταβάσεις αυτού του είδους δεν είναι διαθέσιμα.

Πίνακας 8 Αφίξεις στον αερολιμένα Σκιάθου κατά την περίοδο 2015-2019

Αφίξεις επιβατών στον αερολιμένα Σκιάθου	2015		2016		2017		2018		2019	
	ΕΣΩΤ.	ΕΞΩΤ.	ΕΣΩΤ.	ΕΞΩΤ.	ΕΣΩΤ.	ΕΞΩΤ.	ΕΣΩΤ.	ΕΞΩΤ.	ΕΣΩΤ.	ΕΞΩΤ.
Ιανουάριος	255	-	206	8	290	-	436	-	198	-
Φεβρουάριος	243	-	274	-	416	-	473	-	236	-
Μάρτιος	306	-	371	-	579	-	644	3	317	-
Απρίλιος	912	2	868	81	685	-	989	8	565	119
Μάιος	1.509	17.070	1.395	17.964	1.540	18.948	1.035	19.896	882	20.687
Ιούνιος	1.556	30.736	3.218	31.676	3.428	36.317	1.959	37.980	2.566	35.903
Ιούλιος	1.802	42.467	5.181	46.305	4.984	46.947	2.721	47.046	4.231	48.312
Αύγουστος	5.659	44.626	5.084	49.098	4.568	48.779	3.664	49.321	4.167	49.414
Σεπτέμβριος	2.916	24.361	2.993	30.112	2.648	30.099	1.535	27.730	1.846	25.862
Οκτώβριος	530	230	585	622	880	1.254	494	1.022	545	1.474
Νοέμβριος	198	-	241	-	487	-	263	-	634	-
Δεκέμβριος	162	-	352	-	499	-	204	-	468	-
Σύνολο	16.048	159.492	20.768	175.866	21.004	182.344	14.417	183.006	16.655	181.771
Συνολικές αφίξεις/έτος	175.540		196.634		203.348		197.423		198.426	

Πηγή: ΥΠΑ, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2 Αεροπορικές αφίξεις επιβατών κατά το διάστημα 2015-2019

Πηγή: ΥΠΑ, Ιδία επεξεργασία

3.4.3. ΑΚΤΟΠΛΟΪΚΕΣ ΑΦΙΞΕΙΣ

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία του Λιμεναρχείου Σκιάθου, κατά τα έτη 2015-2019, οι αφίξεις των επιβατών στο λιμάνι του νησιού (Πίνακας 8) παρουσιάζουν αυξητική πορεία (+16%).

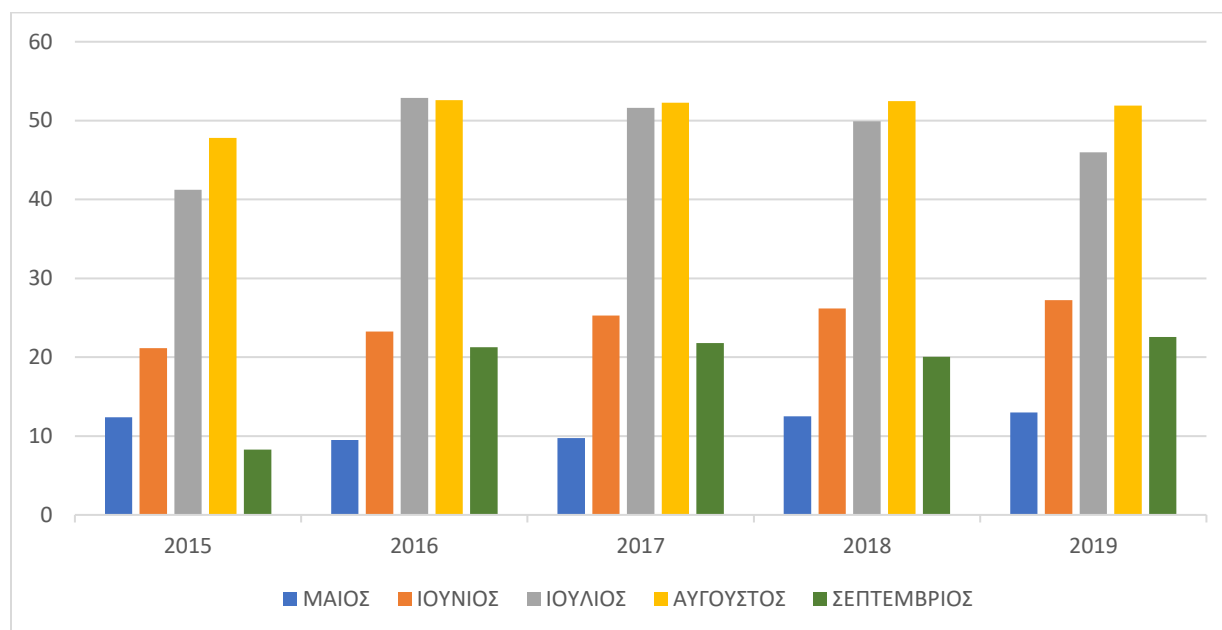
Πίνακας 9 Αφίξεις στο λιμάνι της Σκιάθου κατά τα έτη 2015-2019

ΕΤΟΣ	ΑΠΟΒΙΒΑΣΘΕΝΤΕΣ ΕΠΙΒΑΤΕΣ (Ε/Γ-Ο/Γ & ΤΑΧΥΠΛΟΑ ΠΛΟΙΑ)	ΑΠΟΒΙΒΑΣΘΕΝΤΑ ΟΧΗΜΑΤΑ		
		Φ/Γ	Ι/Χ	Δ/Κ
2015	172.433	4.094	16.283	3.029
2016	194.408	5.588	16.468	3.294
2017	195.164	4.821	18.356	3.500
2018	197.205	4.613	18.878	3.096
2019	199.731	4.903	21.236	3.282

Πηγή: Λιμεναρχείο Σκιάθου, Ιδία επεξεργασία

Η μεγαλύτερη κίνηση επιβατών προς το λιμάνι του νησιού εντοπίζεται σε όλα τα έτη κατά την καλοκαιρινή τουριστική περίοδο και ιδιαίτερα τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο (Διάγραμμα 2). Ανοδική πορεία κατά τη διάρκεια αυτών των ετών παρουσιάζουν, επίσης, οι αφίξεις επιβατών κατά τους μήνες Ιούνιο και Σεπτέμβριο, ενώ ο Μάϊος από χρονιά σε χρονιά παρουσιάζει διακυμάνσεις. Οι υπόλοιποι μήνες του χρόνου παρουσιάζουν μέτρια έως μικρή κινητικότητα.

Διάγραμμα 3 Αποβιβασθέντες επιβάτες στο λιμάνι της Σκιάθου κατά την τουριστική περίοδο 2015-2019

Πηγή: Λιμεναρχείο Σκιάθου, Ιδία επεξεργασία

3.5. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

Τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας φαίνεται ότι δεν εμπόδισαν τη Σκιάθο να χαρακτηριστεί ως προικισμένο νησί. Διαθέτει μια πλεονεκτική θέση στο χάρτη, λόγω της εγγύτητάς της με την ηπειρωτική χώρα, ενώ ταυτόχρονα είναι πολύ πλούσια τόσο σε φυσικούς όσο και σε πολιτιστικούς πόρους.

Το γεγονός ότι εδώ και αρκετές δεκαετίες έχει επιλέξει να στραφεί στον τουρισμό, ως κύρια οικονομική δραστηριότητα, τής έχει δώσει τον τίτλο του πιο κοσμοπολίτικου νησιού του συμπλέγματος, με θετικές αλλά και αρνητικές συνέπειες. Η πληθώρα καταλυμάτων που υπάρχει στο νησί επιτρέπει στον επισκέπτη να έχει ένα εύρος επιλογών ως προς το είδος, το κόστος, το περιβάλλον, την τοποθεσία και τις παροχές που επιθυμεί να λάβει. Ταυτόχρονα, όμως, αυτή η υπερπροσφορά αυξάνει σε μεγάλο βαθμό τον οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ των ιδιοκτητών καταλυμάτων ενώ κάποιες φορές ο αριθμός των τουριστών δεν είναι αρκετός ώστε να υπάρχει πληρότητα.

Αν και υπάρχουν διάφορες δραστηριότητες με τις οποίες θα μπορούσε κάποιος να ασχοληθεί κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Σκιάθο, το νησί είναι περισσότερο δημοφιλές

για τις παραλίες και τη νυχτερινή ζωή του. Αυτό, έχει ως αποτέλεσμα να εξαρτάται από μια πολύ περιορισμένη καλοκαιρινή τουριστική περίοδο, η οποία μπορεί να συρρικνωθεί ακόμη περισσότερο σε έκτακτες συνθήκες όπως συνέβη φέτος με την πανδημία Covid 19.

Η Σκιάθος, μέχρι στιγμής, φαίνεται να είναι ένα νησί που δεν χαρακτηρίζεται από ομάδες επισκεπτών με πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή κίνητρα. Το νησί φαίνεται να είναι το ίδιο αγαπητό και στις μικρές και στις μεγάλες ηλικίες, τόσο σε ζευγάρια και οικογένειες όσο και σε παρέες. Όπως ανέφερε μια μόνιμος κάτοικος του νησιού, στα πλαίσια της έρευνας για την παρούσα Διπλωματική εργασία, «*το καθεστώς των τουριστών αλλάζει ανά χρονική περίοδο μέσα στην υπάρχουσα τουριστική περίοδο...*» θέλοντας να κάνει τον διαχωρισμό ότι η νεολαία προτιμά τον Ιούλιο και τον Αύγουστο ενώ οι μεγάλες ηλικίες τον Μάιο, τον Σεπτέμβρη και τον Οκτώβρη. Οι κύριες αγορές των τουριστών προέρχονται κυρίως από την Ευρώπη. Όπως προέκυψε από τη συλλογή δευτερογενών δεδομένων οι σημαντικότερες από αυτές τις αγορές τουριστών, εκτός από την ελληνική, είναι: η αγγλική, η ιταλική, η γερμανική, η σουηδική και η νορβηγική.

Η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης στο νησί έδειξε ότι η Σκιάθος διαθέτει πολλούς πόρους που με μια καλή διαχείριση και ανάλογο σχεδιασμό θα μπορούσε να αξιοποιήσει παρατείνοντας, με αυτόν τον τρόπο, την τουριστική της περίοδο και διαφοροποιώντας, παράλληλα, το τουριστικό της προϊόν.

Εκτός από τα στοιχεία που προέκυψαν από την καταγραφή, ζητήθηκε και η άποψη των άμεσα ενδιαφερόμενων (διαχειριστών και απασχολούμενων στον τουρισμό) για το αν η Σκιάθος, αξιοποιώντας το «περιουσιακό της απόθεμα» είναι σε θέση να αναπτύξει ένα νέο, πιο βιώσιμο, μοντέλο τουρισμού. Οι απόψεις αυτές παρατίθενται στο πέμπτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνήσει τις δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο νησί της Σκιάθου, έναν προορισμό κατεξοχήν καλοκαιρινό και συνδεδεμένο στη συνείδηση των περισσότερων ανθρώπων με τις διακοπές παραλίας και τη νυχτερινή διασκέδαση. Αναλυτικότερα, η παρούσα έρευνα σκοπεύει να εξετάσει: πρώτον, αν η Σκιάθος μπορεί να ανταπεξέλθει στις νέες τάσεις της τουριστικής ζήτησης, δηλαδή στην προσέλκυση τουριστών με ειδικά ενδιαφέροντα και δεύτερον, κατά πόσο μπορεί να αποτελέσει προορισμό διακοπών και τους άλλους μήνες του χρόνου. Τα βασικά ερωτήματα που κατεύθυναν την έρευνα είναι τα ακόλουθα:

- α) Είναι επιθυμητή η ανάπτυξη ΕΕΜΤ στη Σκιάθο και αν ναι, για ποιους λόγους;
- β) Ποιοι είναι οι πόροι της Σκιάθου που μπορούν, πραγματικά, να συμβάλλουν στην ανάπτυξη ΕΕΜΤ;
- γ) Η Σκιάθος έχει ξεκινήσει προσπάθειες ανάπτυξης ΕΕΜΤ και αν ναι, σε ποιο βαθμό;
- δ) Ποια είναι τα προβλήματα που πρέπει να ξεπεραστούν ώστε να αναπτυχθεί (ή να αναπτυχθεί πιο συστηματικά) ένα τέτοιο μοντέλο τουρισμού;

Απώτερος στόχος των προαναφερθέντων ερωτημάτων είναι ο εντοπισμός των δυνατών σημείων και των ευκαιριών του νησιού- σε αυτόν τον τομέα- αλλά παράλληλα και ο εντοπισμός τυχόν προβλημάτων που εμποδίζουν ή ακυρώνουν μια τέτοια ανάπτυξη.

4.2. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση κοινωνικών φαινομένων διακρίνονται, κατά κύριο λόγο, σε δύο κατηγορίες: στις ποσοτικές και στις ποιοτικές (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2020). Κάθε μέθοδος έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και επιλέγεται ανάλογα με το τι επιδιώκει ή θέλει να απαντήσει.

Οι ποσοτικές έρευνες έχουν ως στόχο την αντικειμενική και γενικευμένη αλήθεια. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται η συλλογή αντικειμενικών και γενικών δεδομένων σχετικά με το προς εξέταση φαινόμενο. Τα δεδομένα που θα συλλεχθούν, για να μπορέσουν να αξιοποιηθούν

κατάλληλα, θα πρέπει να μετατραπούν σε αριθμητικά ή στατιστικά στοιχεία, ώστε στη συνέχεια να ακολουθήσει η σύγκριση των διάφορων μεταβλητών. Η σύγκριση αυτή θα βοηθήσει στο να επεξηγηθούν τα αίτια και οι σχέσεις μεταξύ μεταβλητών και δεδομένων με μαθηματική ακρίβεια (Μαντζούκας, 2007).

Αντίθετα, στόχος των ποιοτικών ερευνών είναι η σε βάθος κατανόηση, διερεύνηση ή ερμηνεία των υποκειμενικών αντιλήψεων, εμπειριών και πεποιθήσεων συγκεκριμένων προσώπων σε σχέση με κάποιο φαινόμενο. Στόχος τους, δηλαδή, δεν είναι να αποκαλύψουν με απόλυτο τρόπο τη μια και μοναδική σωστή απάντηση σε κάποιο ερώτημα, πρόβλημα ή ζήτημα αλλά να μεταφέρουν προσωπικές και υποκειμενικές ερμηνείες (Μαντζούκας, 2007). Οι ποιοτικές ερευνητικές μέθοδοι χρησιμοποιούνται για να αποσαφηνιστούν ερωτήματα που δεν μπορούν να απαντηθούν μέσω των ποσοτικών ερευνών (Γαλάνης, 2018α). Πιο συγκεκριμένα, μέσω των ποιοτικών έρευνών γίνεται μια προσπάθεια να ερμηνευθούν τα φαινόμενα, όπως ακριβώς έχουν, τη στιγμή που παρουσιάζονται από τους συμμετέχοντες στον/-ην ερευνητή/-ρια. Με τη σειρά του/της εκείνος/-η καλείται να συνδυάσει με λογικό τρόπο τα ευρήματα (δεδομένα, στοιχεία και καταστάσεις) ώστε να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα από τα όσα παρατηρεί (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2020).

Συνοπτικά, οι ποσοτικές έρευνες εξετάζουν την ποσότητα και τη συχνότητα εμφάνισης των δεδομένων ενώ -αντίθετα- οι ποιοτικές έρευνες την αιτία και τον τρόπο εμφάνισης αυτών (Μαντζούκας, 2007). Οι Ίσαρη και Πουρκός (2015) σημειώνουν, επίσης, ότι οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας μπορεί να είναι περισσότερο βοηθητικές στη διερεύνηση κάποιων ζητημάτων με τα οποία ο ερευνητής είτε έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή είτε αυτά είναι μερικώς ή καθόλου διερευνημένα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος και την εκπλήρωση του σκοπού της εργασίας θεωρήθηκε ως καταλληλότερη η ποιοτική μέθοδος έρευνας.

4.3. ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Οι συνηθέστερες μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα είναι: οι συνεντεύξεις, οι ομάδες επικέντρωσης/εστίασης και η παρατήρηση. Όπως συμβαίνει με όλες τις μεθόδους, κάθε μια από αυτές έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της (Ίσαρη, Πουρκός, 2015, Γαλάνης, 2018α). Η επιλογή της μεθόδου συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα

εξαρτάται από τα εκάστοτε ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται από τον ίδιο ερευνητή, την πληροφορία που επιδιώκει να αντλήσει, τους διαθέσιμους πόρους κτλ. (Γαλάνης, 2018α).

Για τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τη διερεύνηση του παρόντος θέματος επιλέχθηκε η μέθοδος των συνεντεύξεων.

Οι συνεντεύξεις αναλόγως της δομής τους χωρίζονται σε: δομημένες, μη δομημένες και ήμι-δομημένες. Το είδος της συνέντευξης ορίζεται από τον ερευνητή όχι με αυθαίρετο τρόπο αλλά με βάση το την ποιότητα των πληροφοριών που επιθυμεί να αντλήσει και το βαθμό στον οποίο γνωρίζει το ερευνητικό ερώτημα (Γαλάνης, 2018α).

Οι δομημένες συνεντεύξεις βασίζονται σε ερωτήματα αυστηρά προκαθορισμένα ως προς το περιεχόμενο και τη διατύπωση και εκφωνούνται με την ίδια ακριβώς σειρά σε όλους τους ερωτώμενους. Συχνά και οι απαντήσεις είναι προκαθορισμένες και κοινές για όλους (σύστημα πολλαπλής επιλογής). Σκοπός των δομημένων ερωτήσεων είναι να εκμαιεύσουν σύντομες απαντήσεις από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (Qu, Dumay, 2011). Το συγκεκριμένο είδος ερωτηματολογίου διακρίνεται για την απλότητα, την ταχύτητα και την ευκολία με την οποία διεξάγεται αλλά δεν διερευνά σε βάθος το ερευνητικό ερώτημα (Γαλάνης, 2018α) ούτε αναδεικνύει νέα θέματα (Ισαρη, Πουρκός, 2015).

Οι μη δομημένες συνεντεύξεις, συνήθως, δεν περιλαμβάνουν σύνολα ερωτήσεων αλλά ευρείες θεματικές ενότητες προς συζήτηση. Οι συμμετέχοντες καλούνται να μιλήσουν ελεύθερα, με τους δικούς τους όρους, γύρω από κάποια θέματα που έχουν οριστεί από τον ερευνητή ως σημαντικά. Πλεονέκτημα και συνάμα μειονέκτημα των μη δομημένων συνεντεύξεων θεωρείται η ανάδειξη νέων θεμάτων από τους συμμετέχοντες, τα οποία δεν είχαν προκαθοριστεί από τον ερευνητή. Η θεματική αυτή επέκταση, από μια άποψη, μπορεί να διαφωτίσει μεν κάποια σημεία της έρευνας, από άλλη άποψη όμως, μπορεί να κάνει το συμμετέχοντα να ξεφύγει από το ζητούμενο. Επιπλέον, το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης θεωρείται εξαιρετικά χρονοβόρο, δύσκολο και επίπονο και για τις δυο πλευρές (Ισαρη, Πουρκός, 2015, Γαλάνης, 2018α).

Οι ήμι-δομημένες συνεντεύξεις αποτελούνται από ένα σύνολο ερωτήσεων, εν μέρει προκαθορισμένων, που χρησιμοποιούνται από τον ερευνητή ως οδηγός για θέματα που πιστεύει ότι είναι σημαντικά να συζητηθούν. Οι ήμι-δομημένες συνεντεύξεις σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο

ώστε να υπάρχει η δυνατότητα παρεμβολής και άλλων ερωτήσεων (εκτός των προκαθορισμένων) από τον ερευνητή, όταν και εφόσον αυτό κρίνεται απαραίτητο (προκειμένου, δηλαδή, να γίνει μεγαλύτερη εμβάθυνση σε ένα ζήτημα). Το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης διακρίνεται για την ευελιξία του ως προς το ρυθμό και τη σειρά που τίθενται οι ερωτήσεις, την τροποποίηση του περιεχομένου τους ανάλογα με τον ερωτώμενο, τη δυνατότητα εμβάθυνσης σε κάποια θέματα (όταν οι συμμετέχοντες κρίνονται κατάλληλοι γι' αυτό) και τέλος, τη δυνατότητα πρόσθεσης ή αφαίρεσης ερωτημάτων (Ισαρη, Πουρκός, 2015, Γαλάνης, 2018α, Qu, Dumay, 2011).

Μελετώντας τα προτερήματα και τα μειονεκτήματα που παρουσιάζει το κάθε είδος συνέντευξης, κρίθηκε ότι η «υιοθέτηση» ενός ημι-δομημένου ερωτηματολογίου θα εξυπηρετούσε καλύτερα τις ανάγκες της παρούσας έρευνας και θα οδηγούσε σε πιο ξεκάθαρα συμπεράσματα.

4.4. ΕΠΙΛΟΓΗ ΟΜΑΔΑΣ ΣΤΟΧΟΥ- ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

Η επιλογή της ομάδας στόχου βασίζεται σε δύο κανόνες: στην καταλληλότητα και στην επάρκεια. Η ομάδα ερωτηθέντων πρέπει να είναι επαρκής όχι σε ποσότητα αλλά σε ποιότητα. Περισσότερο επεξηγηματικά, το ζητούμενο στις ποιοτικές έρευνες είναι «η συλλογή πλούσιων πληροφοριών που θα επιτρέψουν να επιτευχθεί η έννοια του κορεσμού της πληροφορίας γύρω από το υπό εξέταση φαινόμενο». Στις ποιοτικές έρευνες δεν απαιτείται μεγάλο δείγμα συμμετεχόντων καθώς, τότε, ελλοχεύει ο κίνδυνος να χαθούν τα υποκειμενικά και εξατομικευμένα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, στα οποία αποσκοπεί αυτό το είδος έρευνας (Μαντζούκας, 2007).

Η ομάδα ατόμων που κλήθηκε να συμμετάσχει στην παρούσα ερευνητική διαδικασία επιλέχθηκε σκόπιμα -σύμφωνα με την υποκειμενική κρίση της ερευνήτριας- και όχι τυχαία καθώς εκτιμήθηκε ότι τα συγκεκριμένα πρόσωπα διαθέτουν όλα εκείνα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά, όπως γνώσεις και εμπειρίες, ώστε να είναι σε θέση να απαντήσουν -μεταξύ άλλων- και σε εξειδικευμένα ερωτήματα που αφορούν τις δυνατότητες και τις τεχνικές προδιαγραφές ανάπτυξης διάφορων μορφών ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού.

Η ερευνητική διαδικασία ολοκληρώθηκε με τη συμμετοχή, συνολικά, 10 ατόμων. Τα άτομα αυτά δραστηριοποιούνται επί σειρά ετών -είτε άμεσα είτε έμμεσα- σε διάφορους τομείς του τουρισμού ή/και του πολιτισμού στο νησί. Η τελική απόφαση για τον αριθμό και την λήξη των συνεντεύξεων πάρθηκε όταν η διαδικασία έφθασε σε αυτό που η βιβλιογραφία ονομάζει *σημείο*

κορεσμού (*saturation*) (Ισαρη, Πουρκός, 2015). Στο σημείο αυτό, οι πληροφορίες αρχίζουν να επαναλαμβάνονται και να μην προσδίδουν καινούρια στοιχεία που θα βοηθούσαν, ενδεχομένως, στην παραγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

4.5. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο του 2020 και έγιναν δια ζώσης. Κάθε μια από αυτές διήρκεσε κατά μέσο όρο από 20 έως 30 λεπτά, εκτός από δύο συνεντεύξεις οι οποίες διεξήχθησαν σε διάστημα 50 περίπου λεπτών η κάθε μία. Κάποιες από αυτές πραγματοποιήθηκαν στον εργασιακό χώρο των συμμετεχόντων ενώ όταν αυτό δεν ήταν εφικτό οι συναντήσεις γινόντουσαν, κατόπιν συμφωνίας, σε εξωτερικό δημόσιο χώρο.

Η πρώτη προσέγγιση της ερευνήτριας με τους συμμετέχοντες έγινε είτε τηλεφωνικά είτε κατόπιν προσωπικής επαφής στον εργασιακό τους χώρο. Σε όλες τις περιπτώσεις, πριν την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων, οι υποψήφιοι συμμετέχοντες ενημερώνονταν για σκοπούς της εργασίας, τον λόγο επιλογής της συγκεκριμένης μεθόδου καθώς και το ότι οι πληροφορίες που θα παρείχαν οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς λόγους ενώ βεβαίως θα διασφαλιζόνταν η ανωνυμία και τα προσωπικά τους δεδομένα. Επίσης, όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώνονταν ότι είχαν τη δυνατότητα να αποχωρήσουν από τη διαδικασία σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή (αν συνέτρεχε σοβαρός λόγος) και ότι κάτι τέτοιο δεν θα είχε καμία επίπτωση πουθενά. Παρ' όλα αυτά, ανάλογο περιστατικό δεν έτυχε να συμβεί ποτέ.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ζήτησαν πριν την έναρξη της συνέντευξης ή και κατά την διάρκεια αυτής να τους παρασχεθεί το ερωτηματολόγιο προς ανάγνωση, υποστηρίζοντας ότι είναι ένας τρόπος για να συγκροτήσουν τις σκέψεις τους και να κατανοήσουν καλύτερα τα ερωτήματα. Η ανάγκη αυτή ήταν απολύτως κατανοητή και γι' αυτό το λόγο είχε προβλεφθεί να υπάρχει αντίγραφο του ερωτηματολογίου για τους συμμετέχοντες. Σε αυτά αναγράφονταν εκτός από τις ερωτήσεις, το όνομα και τα στοιχεία επικοινωνίας της ερευνήτριας, ο τίτλος της εργασίας και τα στοιχεία του μεταπτυχιακού προγράμματος με αφορμή το οποίο εκπονείται η συγκεκριμένη έρευνα (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ). Με αυτόν τον τρόπο θεωρήθηκε ότι θα αυξανόταν η εμπιστοσύνη των υποψήφιων συμμετεχόντων προς την όλη διαδικασία και θα τους έκανε να αισθανθούν πιο άνετα.

Για τη διασφάλιση της εγκυρότητας κατά τη μεταφορά των πληροφοριών, την αποφυγή σφαλμάτων καθώς και την εξοικονόμηση χρόνου και για τις δύο πλευρές, ζητήθηκε από τους υποψήφιους ερωτώμενους η άδεια ηχογράφησης της συνέντευξης. Όλοι δέχθηκαν πρόθυμα το αίτημα είτε επειδή πείθονταν από τα παραπάνω επιχειρήματα είτε επειδή αντιλαμβάνονταν τη δυσκολία της χειρόγραφης καταγραφής των δεδομένων ή επειδή είχαν ξανασυμμετάσχει σε παρόμοια διαδικασία και ήταν εξοικειωμένοι με την ιδέα. Για μια ακόμη φορά, υπήρχε η διαβεβαίωση της εμπιστευτικότητας των δεδομένων και της διασφάλισης της ανωνυμίας και γι' αυτό το λόγο αποφεύχθηκε οποιαδήποτε αναφορά στο ονοματεπώνυμο του κάθε συμμετέχοντα κατά την διάρκεια των συζητήσεων.

Όλες οι συνεντεύξεις εσκεμμένα άρχιζαν με το ίδιο περίπου μοτίβο. Οι πρώτες ερωτήσεις ήταν όσο το δυνατόν πιο απλές στην απάντησή τους, έτσι ώστε να τραβήξουν το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων, να τους εξοικειώσουν με το θέμα της έρευνας και να τους ενθαρρύνουν να συνεχίσουν τη διαδικασία. Σκοπός των ερωτήσεων της πρώτης ομάδας ήταν να διερευνηθεί πώς οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται τη Σκιάθο ως τουριστικό προορισμό αλλά και ποια είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί σχετικά με τον τουρισμό. Οι επόμενες ερωτήσεις, ήταν μεγαλύτερης βαρύτητας από τις πρώτες αφού αφορούσαν το βασικό θέμα της έρευνας, δηλ. την ανάπτυξη ΕΕΜΤ στο νησί. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις της δεύτερης ομάδας αποσκοπούσαν να διερευνήσουν: την άποψη των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με τι ακριβώς πραγματεύεται το πρότυπο των ΕΕΜΤ, σε ποιο βαθμό η Σκιάθος έχει μπει στη διαδικασία ανάπτυξης ενός τέτοιου μοντέλου τουρισμού και ποιες είναι οι προοπτικές του νησιού ως προς αυτό τον τομέα.

Μετά την ολοκλήρωση της κάθε συνέντευξης δίνονταν η ευκαιρία στους ερωτώμενους να συμπληρώσουν τυχόν σκέψεις, πληροφορίες ή απορίες που δεν ειπώθηκαν μέχρι τότε.

4.6. ΕΜΠΟΔΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το μεγαλύτερο εμπόδιο που παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της έρευνας ήταν η έξαρση του επιθετικού ιού Covid 19 στις αρχές Μαρτίου 2020, ο οποίος προκάλεσε πολλούς περιορισμούς και οδήγησε εν τέλει στην καθυστέρηση παράδοσης της εργασίας. Αν και ο αρχικός προγραμματισμός ήταν η διαδικασία των συνεντεύξεων να πραγματοποιηθεί από την ερευνήτρια στις αρχές της άνοιξης του 2020, περίοδος που το νησί δεν έχει πολύ τουρισμό και οι επαγγελματίες του τομέα διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο, αυτό δεν μπόρεσε να

εφαρμοστεί, εξαιτίας: α) της απαγόρευσης των μετακινήσεων μακριά από τον τόπο μόνιμης κατοικίας και β) του μέτρου για τον κατ' οίκον περιορισμό που θεσπίστηκε από το κράτος για λόγους προστασίας και ασφάλειας των πολιτών.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου διενεργήθηκε ένας ενδεικτικός αριθμός προκαταρκτικών-δοκιμαστικών συνεντεύξεων, οι οποίες αποκάλυψαν δύο σφάλματα ή αστοχίες που δεν λήφθηκαν υπόψη κατά τη σύνταξη του ερωτηματολογίου. Για παράδειγμα, κάποιοι από τους υποψήφιους συμμετέχοντες ισχυρίστηκαν ότι δεν μπορούσαν να διαθέσουν τον απαραίτητο χρόνο για να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο - τη δεδομένη χρονική στιγμή- καθώς η έκταση του τούς φάνηκε αρκετά μεγάλη. Σε αυτό το σημείο πρέπει να ειπωθεί ότι οι πειραματικές αυτές συνεντεύξεις έγιναν, πια, τον μήνα Σεπτέμβριο, όπου υπήρχαν, ακόμη, αρκετοί τουρίστες στη Σκιάθο και οι επαγγελματίες του τουρισμού εξακολουθούσαν να έχουν βεβαρυσμένο πρόγραμμα. Εκτός από αυτό, παρατηρήθηκε ότι κάποιες ερωτήσεις ήταν δυσνόητες από τους συμμετέχοντες ή κάπως εξειδικευμένες για να τις απαντήσουν, πράγμα που πιθανόν οφειλόταν σε λανθασμένη διατύπωση των ερωτήσεων ή στη χρήση «εξειδικευμένης» ορολογίας. Οι συγκεκριμένες παρατηρήσεις αποδείχθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες και οδήγησαν στην αναθεώρηση του ερωτηματολογίου, η έκταση του οποίου μειώθηκε και η διατύπωση των ερωτήσεων απλουστεύθηκε.

Το γεγονός ότι κάποιοι, εν δυνάμει, συμμετέχοντες δραστηριοποιούνταν σε περιοχές απομακρυσμένες από την πόλη της Σκιάθου αποτέλεσε ακόμη έναν ανασταλτικό παράγοντα ως προς την έγκαιρη διεξαγωγή των συνεντεύξεων καθώς η προσέγγισή τους απαιτούσε την προϋπόθεση ύπαρξης μεταφορικού μέσου. Τη φετινή τουριστική περίοδο υπήρχαν μόνο δυο οχήματα δημόσιας συγκοινωνίας για την εξυπηρέτηση του κοινού ενώ -παράλληλα- λόγω των έκτακτων συνθηκών (Covid 19) υπήρχε περιορισμός στον αριθμό των επιβατών, γεγονός που δυσκόλεψε σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα μετακινήσεων της ερευνήτριας και ακολούθως τη διενέργεια συνεντεύξεων με άτομα που δραστηριοποιούνταν σε περιοχές απομακρυσμένες από την πόλη της Σκιάθου.

Όταν τα προβλήματα ξεπεράστηκαν, η διαδικασία των συνεντεύξεων εξελίχθηκε ομαλά, με τους συμμετέχοντες να απαντούν πρόθυμα και χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες στις ερωτήσεις.

5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο διατυπώνονται και αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας, έτσι όπως προέκυψαν μέσα από τη διαδικασία των συνεντεύξεων. Η επεξεργασία των δεδομένων -που παρουσιάζονται παρακάτω- έγινε σε τρία στάδια: απομαγνητοφώνηση, κωδικοποίηση και ανάλυση σε θεματικές ενότητες (Γαλάνης, 2018β, Ίσαρη, Πουρκός, 2015).

5.1. Η ΣΚΙΑΘΟΣ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

Στόχος των τριών πρώτων ερωτήσεων των συνεντεύξεων ήταν η σκιαγράφιση της Σκιάθου ως τουριστικού προορισμού μέσα από τα μάτια των ερωτηθέντων. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκτός του ότι δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στο νησί, είναι μόνιμοι κάτοικοι σε αυτό ενώ για τους περισσότερους αποτελεί ταυτόχρονα και τον τόπο καταγωγής τους.

Αρχικά, ζητήθηκε να αναφερθούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η Σκιάθος έναντι των άλλων Σποράδων αλλά και των υπόλοιπων νησιών, γενικότερα. Η ερώτηση αυτή αποσκοπούσε όχι μόνο στο να αναδείξει εκείνα τα χαρακτηριστικά του νησιού που το διαφοροποιούν ή το κάνουν να υπερτερεί από άλλους ελληνικούς νησιωτικούς προορισμούς παραλίας αλλά και στο να αποκαλυφθούν στοιχεία που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως εργαλεία για την ανάπτυξη διάφορων μορφών θεματικού τουρισμού.

Οι ερωτώμενοι, ομόφωνα, απάντησαν ότι η Σκιάθος οφείλει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματά της σε τρεις -κυρίως- παράγοντες: στη γεωγραφική της θέση, στη μορφολογία της και «στα όσα έκανε ο άνθρωπος». Παράλληλα, κάποιοι από αυτούς θέλησαν να επισημάνουν ότι οι διαφορές της Σκιάθου με τις άλλες Σποράδες είναι εμφανώς λιγότερες απ' ότι σε σχέση με τα άλλα νησιά.

Κατά συνέπεια προκύπτει ότι η Σκιάθος υπερτερεί από τα άλλα νησιά του συμπλέγματος λόγω της εγγύτητάς της με την ηπειρωτική χώρα. Λόγω αυτής της εγγύτητας έχουν δημιουργηθεί «πολλές πύλες εισόδου» (Κατηγίωργης-Πήλιο, Εύβοια, Αγ. Κωνσταντίνος-Φθιώτιδα και Θεσσαλονίκη) οι οποίες διευκολύνουν την πρόσβαση στο νησί. Η γεωγραφική θέση του νησιού, όμως, εμφανίζεται ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για έναν ακόμα λόγο. Κατά τους χειμερινούς μήνες, οι ακτοπλοϊκές συγκοινωνίες προσεγγίζουν σχεδόν πάντα τη Σκιάθο σε αντίθεση με τα άλλα δύο νησιά, που αυτό δεν είναι βέβαιο.

Το γεγονός ότι η Σκιάθος είναι το μοναδικό νησί του συμπλέγματος που διαθέτει αερολιμένα αναφέρθηκε από όλους τους συμμετέχοντες στην έρευνα ως ένα από τα ανταγωνιστικότερα πλεονεκτήματα του νησιού, αφού από εκεί έρχεται ο μεγαλύτερος όγκος των τουριστών.

Αν και το φυσικό περιβάλλον των τριών νησιών είναι σχεδόν ίδιο, κάποιιοι από του ερωτώμενους φρόντισαν να επισημάνουν ότι η Σκιάθος -γενικά- υπερτερεί στον αριθμό παραλιών και -ειδικότερα- παραλιών με άμμο. Σχετικά με αυτό ειπώθηκε, επίσης, ότι οι παραλίες της Σκιάθου είναι πιο εύκολο να προσεγγιστούν σε σχέση με των άλλων δυο νησιών που οι ακτές τους είναι περισσότερο απόκρημνες και βραχώδεις. Ανταγωνιστικό πλεονέκτημα φαίνεται να παρουσιάζει και η θάλασσα που περιτριγυρίζει το νησί. Ο βυθός της είναι αρκετά ομαλός και τα νερά της ρηχά, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τον απότομο βυθό των άλλων δύο νησιών όπως π.χ. της Σκοπέλου που «το μισό νησί δίπλα στο βράχο έχει 70-80 μέτρα βάθος ... είναι βαθιά νερά ...».

Παρόλο που η Σκιάθος είναι το μικρότερο (σε έκταση) νησί των Σποράδων⁵⁰ οι ερωτώμενοι το εκλαμβάνουν και αυτό ως ένα από τα μεγαλύτερα ανταγωνιστικά του σημεία, καθώς θεωρούν ότι προσφέρει ευελιξία στις μετακινήσεις των τουριστών (οικονομία χρόνου, κόπου, χρημάτων). Εκτός από τα παραπάνω, θεωρείται ότι η Σκιάθος διαφέρει από τα γειτονικά της νησιά γιατί μπορεί να προσφέρει μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων αναψυχής στους τουρίστες της αλλά και να συνδυάσει ταυτόχρονα τις κοσμοπολίτικες διακοπές (διασκέδαση, πολυτέλεια), με τις χαλαρές και τις ήρεμες.

Ως προς τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Σκιάθου έναντι των υπόλοιπων ελληνικών νησιών, ομόφωνα, αναφέρθηκαν: η ύπαρξη αεροδρομίου και ο φυσικός πλούτος. Ένας από τους ερωτώμενους, αναφερόμενος στο φυσικό τοπίο του νησιού, έδωσε έμφαση στο γεγονός ότι τα 2/3 της έκτασής του έχουν χαρακτηριστεί ως *Αισθητικό Δάσος*. Στην Ελλάδα, όπως είπε, υπάρχουν συνολικά 12 δάση με αυτόν τον χαρακτηρισμό εκ των οποίων τα δύο -μόνο- βρίσκονται σε νησιά, το ένα στην Κρήτη (Φοινικόδασος Βάι-Λασίθι) και το άλλο στη Σκιάθο. Σύμφωνα με άλλο ερωτώμενο, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του νησιού δεν έγκειται, απλά, στην πλούσια βλάστησή του -γιατί αυτό δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο της Σκιάθου- αλλά στο γεγονός ότι σε

---

⁵⁰ Η έκταση των τριών νησιών είναι της τάξης των 49,5 km² (Σκιάθος), 96,0 km² (Σκόπελος) και 129,8 km² (Αλόνησος)

μια τόσο μικρή έκταση παρατηρούνται τόσο διαφορετικά τοπία: «(Η Σκιάθος) ... είναι ένα νησί με τρομερές εναλλαγές στο περιβάλλον του και λόγω του μικρού του μεγέθους, μόλις 48 τ.χλμ., μπορεί κάποιος να περάσει μέσα σε 10 λεπτά από τον άξονα Βορρά στον ήπιο Νότο, από την πλούσια βλάστηση στην αγριάδα της ξερής πέτρας. Στοιχεία, που δεν τα βρίσκεις εύκολα, ειδικά στα μεγάλα νησιά και στην ηπειρωτική χώρα, όπου χρειάζονται μετακινήσεις πολλών χιλιομέτρων για να έχεις τέτοιες αντιθέσεις στο περιβάλλον». Άλλες απαντήσεις που δόθηκαν σχετικά με τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα του νησιού είναι ότι έχει ασφαλές λιμάνι, ότι προσφέρει μεγάλο εύρος επιλογών στα καταλύματα (ως προς το είδος, την κατηγορία, την τοποθεσία, τις τιμές κλπ.), ότι διαθέτει άφθονα βότανα και μεγάλη ιστορική-πολιτιστική κληρονομιά (π.χ. μεταξύ άλλων αναφέρθηκε ότι στη Σκιάθο κατασκευάστηκε το πρώτο σήμα ναυσιπλοΐας στον κόσμο όπως και η πρώτη ελληνική σημαία). Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζει το γεγονός ότι μόνο τέσσερα από τα δέκα άτομα που ρωτήθηκαν συνολικά συμπεριέλαβαν στην απάντησή τους τον Παπαδιαμάντη και το έργο του ως ανταγωνιστικό προσόν του νησιού, τόσο σε ό,τι αφορά τις άλλες Σποράδες όσο και τα άλλα νησιά, γενικότερα.

Όσον αφορά τα δύο «δυνατά προσόντα» του νησιού, φύση και πολιτισμός, προέκυψε ότι παρουσιάζουν πολλά περιθώρια αξιοποίησης καθώς μέχρι πρόσφατα η προσοχή είχε δοθεί σε άλλα τουριστικά προϊόντα, όπως π.χ. στις παραλίες. Χαρακτηριστικές είναι δύο από τις απαντήσεις που δόθηκαν: «Η Σκιάθος είναι ένα ακατέργαστο διαμάντι και είναι καλό, θετικό και αισιόδοξο αυτό... Η Σκιάθος έχει πολλά να δώσει ακόμα. Προς το παρόν το νησί δουλεύει με τη θάλασσα, τον ήλιο, την ομορφιά του, τη φιλοξενία των ανθρώπων του... Να το πούμε κι αυτό!» και «Όλοι οι πόροι βρίσκονται εν υπνώσει ή καταστρέφονται σιγά-σιγά». Ένα άτομο απάντησε, επίσης, ότι θεωρεί καλό που δεν έχουν αξιοποιηθεί τα πάντα στη φύση και που παραμένουν παρθένα, γιατί «ο τουρίστας γι' αυτό έρχεται, πια, στη Σκιάθο...». Τέλος, ένας άλλος ερωτώμενος προέβη στη διαπίστωση ότι όσο υπάρχουν παραδείγματα άλλων προορισμών με χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά της Σκιάθου, που έχουν χρησιμοποιήσει καλύτερα ή έχουν διαχειριστεί με αποτελεσματικότερα εργαλεία τα πλεονεκτημά τους, το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η αξιοποίηση δεν έχει προκαθορισμένα όρια και έτσι τα περιθώρια βελτίωσης θα είναι (πάντα) «τεράστια».

Από τα παραδείγματα που ανέφεραν οι ερωτώμενοι προέκυψε ότι τα μνημεία της Σκιάθου δεν είναι επαρκώς αξιοποιημένα ενώ κάποια από αυτά έχουν σχεδόν ερειπωθεί. Αρκετοί

αναφέρθηκαν στην σχετικά πρόσφατη έγκριση κονδυλίου από το Υπουργείο Πολιτισμού για την συντήρηση, αναστήλωση και ανάδειξη του Κάστρου, του Μοναστηριού της Παναγίας της Εικονίστριας και της Παναγίας της Κεχριάς, θέλοντας να δείξουν ότι αυτά βρίσκονται στην πρώτη φάση αξιοποίησής τους, ώστε να λειτουργήσουν ως πόρος προστιθέμενης αξίας και πόλος έλξης για τον τόπο. Ελάχιστα αξιοποιημένα θεωρήθηκε και η τοπική ιστορία.

Καθόλου αξιοποιημένα εμφανίζονται και τα μνημεία της νεότερης (βιομηχανικής) πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού όπως π.χ. αλώνια και ελαιοτριβεία. Στην ίδια κατηγορία, δηλαδή στους μη αξιοποιημένους πόρους, τρία στα δέκα άτομα ανέφεραν τον πρωτογενή τομέα, εννοώντας τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Μάλιστα, ένα από αυτά τα άτομα υποστήριξε ότι η Σκιάθος θα μπορούσε να είναι ένα αυτόνομο νησί, αν οι κάτοικοι έδιναν μεγαλύτερη σημασία στον πρωτογενή τομέα, ο οποίος θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και στα πλαίσια του τουρισμού. Στο σημείο αυτό, αρκετοί έσπευσαν να σχολιάσουν, θετικά, την ενέργεια ενός Σκιαθίτη ο οποίος δημιούργησε φέτος ένα οινοποιείο στο νησί προβάλλοντας, ξανά, το ξεχασμένο πρωτογενή τομέα της Σκιάθου και πιο συγκεκριμένα την αμπελουργία. Το οινοποιείο παράγει κρασί από σκιαθίτικα σταφύλια και είναι ανοιχτό στο κοινό. Μεταξύ των αναξιποίητων φυσικών πόρων αναφέρθηκαν, επίσης, τα βότανα και το δίκτυο μονοπατιών.

Αναφορά ή εμβάθυνση στο ζήτημα της αξιοποίησης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, λογοτεχνία) έγινε από ελάχιστα άτομα. Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα ήταν: α) ότι η ναυτική παράδοση-κληρονομιά της Σκιάθου παρουσιάζεται μόνο από το Ναυτικό Μουσείο (το οποίο δημιουργήθηκε κατόπιν πρωτοβουλίας της κοινωνίας των πολιτών του νησιού) και β) ότι η πνευματική-λογοτεχνική κληρονομιά που άφησε πίσω του ο Παπαδιαμάντης δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς.

Τέλος, αναφορά έγινε και στην τοπική γαστρονομία. Αν και μέχρι πρόσφατα δεν είχε δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο θέμα, πλέον, έχει αρχίσει να γίνεται μια οργανωμένη προσπάθεια για την ανάδειξή της. Περισσότερες λεπτομέρειες, όμως, γι' αυτή την πρωτοβουλία θα ειπωθούν στην θεματική ενότητα 5.3.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αιτιολόγησαν τους αναξιποίητους ή τους μερικώς αξιοποιημένους πόρους του νησιού ποικιλοτρόπως.

Το γεγονός ότι πολλοί από τους πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους της Σκιάθου δεν έχουν αξιοποιηθεί καθόλου ή δεν έχουν αξιοποιηθεί κατάλληλα, στα πλαίσια του τουρισμού, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη βίαιη και άναρχη τουριστική ανάπτυξη του νησιού η οποία άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του 1960 εστιάζοντας στο προϊόν ήλιος-θάλασσα. Η έλλειψη σχεδίου και προγραμματισμού δεν άφησε τα περιθώρια στο νησί να αξιοποιήσει τα προσόντα του στο 100%. Τα παραπάνω είχαν σαν αποτέλεσμα να αλλοιώσουν σε μεγάλο ποσοστό τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του τόπου.

Λάθη, σχετικά με το εν λόγω ζήτημα, δεν εντοπίστηκαν μόνο στο παρελθόν αλλά και στο παρόν. Ένα από αυτά είναι η έλλειψη κοινού οράματος από τις εκάστοτε δημοτικές αρχές, οι οποίες ξεκινούν και σταματούν τα έργα κατά το συμφέρον και τη βούληση τους: *«Θα πρέπει να υπάρχει μια γραμμή σταθερή από την εκάστοτε δημοτική αρχή, που να μην αλλάζει, γιατί ο ένας Δήμαρχος προσπαθεί να τα προωθήσει, να ξεκινήσει ένα έργο, μια αναστήλωση ή οτιδήποτε και τον επόμενο Δήμαρχο να μην τον νοιάζει και καθόλου το πολιτιστικό κομμάτι του νησιού...!»*.

Ολοκληρώνοντας το ζήτημα της αξιοποίησης του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος του νησιού, ενδιαφέρουσα κρίθηκε η άποψη ενός ατόμου σύμφωνα με την οποία το brand name «Παπαδιαμάντης» χρησιμοποιείται από τη Σκιάθο *«με τρόπο στρεβλό και αποσπασματικό»*. Επιπλέον, υποστήριξε ότι ένας λόγος που δεν έχουν αξιοποιηθεί τα παραπάνω είναι, επειδή όλοι ασχολούνται με την προώθηση εμπορικότερων τουριστικών προϊόντων (π.χ. *«Το νησί του Mama mia»* ή *«τον τουρισμό αερίων»* εννοώντας το plane spotting).

Εστιάζοντας, τώρα, στα μεγαλύτερα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η Σκιάθος σχετικά με τον τουρισμό προέκυψαν τα εξής:

- Συγκοινωνίες-τρόπος προσβασιμότητας στο νησί: Το συγκεκριμένο ζήτημα τέθηκε από όλους τους ερωτώμενους καθώς, όπως είπαν, αποτελεί γι' αυτούς μόνιμο θέμα συζήτησης τα τελευταία χρόνια. Αν και σε γενικές γραμμές η σύνδεση (ακτοπλοϊκή και αεροπορική) την καλοκαιρινή τουριστική περίοδο κρίνεται ικανοποιητική, δεν συμβαίνει το ίδιο και με την χειμερινή-μη τουριστική περίοδο, όπου η συχνότητα των δρομολογίων μειώνεται αισθητά όπως και οι επιλογές προορισμού (π.χ. υπάρχει δυνατότητα μετάβασης μόνο στο λιμάνι του Βόλου). Επιπλέον, οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν στο θέμα της παλαιότητας των πλοίων και στα ακριβά ναύλα χαρακτηρίζοντας τη Σκιάθο *«έρμαιο του κάθε εφοπλιστή»*.

- Εποχικότητα: Η υπάρχουσα τουριστική σεζόν είναι πολύ σύντομη και προκαθορισμένη ενώ συρρικνώνεται με το πέρασμα του χρόνου. Μολονότι, η παράταση της τουριστικής περιόδου είναι απόλυτα επιθυμητή, δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί καθώς υπάρχει αδυναμία συνεννόησης μεταξύ ξενοδόχων και αεροπορικών εταιρειών, με τα ξενοδοχεία να υποστηρίζουν ότι θα παρατείνουν το άνοιγμά τους, αν αυξηθούν οι πτήσεις και το αντίστροφο.
- Μαζικός τουρισμός & φθηνά τουριστικά πακέτα: Τα τελευταία χρόνια, η Σκιάθος έχει χάσει την ποιότητά της εξαιτίας του Μ.Τ. Ένας από τους ερωτώμενους υποστήριξε, επίσης, την άποψη ότι θα ήταν προτιμότερο οι επισκέπτες του νησιού να ήταν λίγοι και εκλεκτοί, παρά ορδές τουριστών με χαμηλή αγοραστική δύναμη που «κυνηγούν» μόνο τα φθηνά τουριστικά πακέτα. Παρ' όλα αυτά, φρόντισε να διευκρινίσει ότι: «Ο κάθε άνθρωπος έχει, βέβαια, το δικαίωμα να κάνει διακοπές αλλά αν δεν είναι υψηλών βαλαντίων, δεν θα μπορεί, βέβαια, να προσφέρει και στον τόπο».
- Χαμηλής ποιότητας παροχή υπηρεσιών (όχι υποδομών): Ανεπάρκεια εξυπηρέτησης μεγάλου όγκου των τουριστών την καλοκαιρινή τουριστική περίοδο.
- Έλεγχος του συνόλου του τουριστικού προϊόντος και των αφίξεων από 3-4 πράκτορες: «Οι ντόπιοι έχουν αφήσει τον τουρισμό σε ζένα χέρια».
- Προβλήματα υποδομής: Αφορούν, κυρίως, το δίκτυο ύδρευσης-αποχέτευσης. Τα προβλήματα εντοπίστηκαν: α) στην έλλειψη ενός ολοκληρωμένου δικτύου ύδρευσης-αποχέτευσης που θα συνδέει όλες τις περιοχές του νησιού (οριζόντια και κάθετα), β) στα καθημερινά και περιβαλλοντικά προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας αυτής της έλλειψης και γ) στη δυσαρέσκεια των τουριστών, τις περιόδους τουριστικής αιχμής, όπου οι ποσότητες νερού αποδεικνύονται ανεπαρκείς για να εξυπηρετήσουν τον τόσο μεγάλο αριθμό τους. Σχετικά με τα παραπάνω, ένας από τους συμμετέχοντες υποστήριξε ότι το πρόβλημα θα μειωνόταν αν η τουριστική περίοδος διευρυνόταν, χωριζόταν σε υποπεριόδους και οι τουρίστες διανέμονταν σε αυτές ισομερώς.
- Έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού: Άναρχη και χωρίς σχέδιο ανάπτυξη στο νότιο μέρος του νησιού.
- Έλλειψη σχετικής μελέτης για τη φέρουσα ικανότητα του τουρισμού στο νησί
- Ελλιπής εκπαίδευση-κατάρτιση των κατοίκων σε θέματα τουρισμού

- Νοοτροπία των κατοίκων και έλλειψη τουριστικής συνείδησης: Οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν σε φαινόμενα εκμετάλλευσης τουριστών, νοοτροπία όμως που έχει αρχίσει να αλλάζει, όπως και στην τάση των κατοίκων να επενδύουν σε καταλύματα χωρίς να έχουν τις απαιτούμενες γνώσεις για να τα διαχειριστούν.
- Έλλειψη προϊόντων πρωτογενούς τοπικής παραγωγής
- Έλλειψη σωστού τουριστικού σχεδιασμού (marketing plan)
- Μονομερής προσανατολισμός των επιχειρήσεων: Δύο από τους συμμετέχοντες έθιξαν το συγκεκριμένο ζήτημα λέγοντας ότι: α) ο αριθμός καταστημάτων εστίασης-αναψυχής είναι υπερβολικός για ένα τόσο μικρό νησί και ότι θα ήταν καλύτερο να υπήρχαν λιγότερα μαγαζιά με καλύτερη ποιότητα προϊόντων και β) ότι «...οι ντόπιοι επαναπαύτηκαν στο εύκολο χρήμα και στράφηκαν σε συγκεκριμένες τουριστικές δραστηριότητες».
- Περιβαλλοντικές επιπτώσεις: Όχληση σε στεριά και θάλασσα, ατμοσφαιρική ρύπανση, πρόβλημα διαχείρισης απορριμμάτων (κορεσμός ΧΥΤΑ). Τα προβλήματα αυτά, όπως σημειώθηκε, παρατηρούνται μόνο κατά τους θερινούς μήνες όπου υπάρχει μαζική έλευση τουριστών.
- Αλλοίωση παραδόσεων: Δεν τηρούνται κάποια έθιμα κατά την καλοκαιρινή περίοδο γιατί εκείνο το διάστημα τα ωράρια εργασίας των ντόπιων ξεπερνούν τις 15 και πολλές φορές τις 17 ώρες δουλειάς.
- Έλλειψη κανονιστικών ή/ και έλλειψη εφαρμογής τους: Δηλαδή τοπικών νόμων που αφορούν την παρουσίαση του νησιού (χρώμα κτιρίων, παρουσίαση λιμανιού κτλ.).

5.2. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΩΝ ΕΕΜΤ

Στα πλαίσια της συνέντευξης ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να περιγράψουν πώς αντιλαμβάνονται τον όρο «ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού», ώστε στη συνέχεια να αξιολογηθεί το βάθος της γνώσης τους στον συγκεκριμένο τομέα.

Μέρος των ερωτηθέντων απάντησε ότι οι ΕΕΜΤ συνδέονται άμεσα με την ταυτότητα του τόπου. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε ότι μέσα από αυτή τη μορφή τουρισμού μπορούν να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός προορισμού τα οποία, στη συνέχεια, θα τον βοηθήσουν να επιμηκύνει την τουριστική του περίοδο. Σύμφωνα με μια άλλη (αλλά παρόμοια) άποψη, ο εναλλακτικός τουρισμός «*περικλείεται στην ενίσχυση της ταυτότητας ενός προορισμού, δηλαδή στο τι κάνει έναν προορισμό ιδιαίτερο*».

Κάποιοι από τους ερωτώμενους συνέδεσαν τις ΕΕΜΤ με την «προβολή-προώθηση της τοπικής κουλτούρας», με το «μη στυλιζαρισμένο, το μη προκαθορισμένο...» καθώς και με την προσφορά «κάτι ιδιαίτερου, κάτι τοπικού, κάτι που δεν υπάρχει αλλού ή που υπάρχει αλλά το προωθούμε με ωραίο τρόπο... με τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής μας...».

Αρκετοί από τους ερωτηθέντες συνδύασαν τις ΕΕΜΤ και με την παροχή ποιοτικών προϊόντων-υπηρεσιών όπως, επίσης, και με τους «ποιοτικούς» τουρίστες. Στο σημείο αυτό, αξίζει να ειπωθεί ότι χαρακτηρισμός «ποιοτικός τουρίστας» ακούστηκε από πολλά άτομα κάθε ένα από τα οποία, όμως, έδινε στη φράση διαφορετικό νόημα. Έτσι, κάποιοι αντιλαμβάνονται ως «ποιοτικό» τον τουρίστα «που ενδιαφέρεται για ποιοτικά πράγματα», ενώ άλλοι αυτόν που έχει παχυλό μισθό και διάθεση για μεγάλη κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών.

Ενδιαφέρουσα θεωρείται και η περίπτωση ενός ερωτώμενου, ο οποίος φάνηκε να αναγνωρίζει το θετικό πρόσημο της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού, αλλά παραδέχτηκε ότι δεν ήξερε να εξηγήσει ή περιγράψει το περιεχόμενό του όρου, αν και αυτός τού ήταν αρκετά γνώριμος. Έτσι, αρκέστηκε να αναφερθεί, ονομαστικά, σε παραδείγματα μορφών ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού που γνώριζε. Η τακτική αυτή ακολουθήθηκε, βεβαίως, και από άλλα άτομα, με τη διαφορά ότι εκείνα προσπάθησαν να ερμηνεύσουν αυτό που τους ζητήθηκε.

Ένας άλλος ερωτώμενος ανέφερε ότι θεωρεί, πλέον, παρωχημένο το μοντέλο «τζατζίκι-μουσακάς-ήλιος-θάλασσα και σεξ». Τόνισε, επίσης, ότι οι ΕΕΜΤ βοηθούν στην διεύρυνση της τουριστικής περιόδου καθώς και στην αναζωογόνηση της φήμης και της εικόνας του προορισμού. Για να υποστηρίξει την τελευταία άποψη, έφερε ως παράδειγμα την περίπτωση των επαναλαμβανόμενων τουριστών. Υποστήριξε, λοιπόν, ότι ένας προορισμός για να εξασφαλίσει αυτό το μερίδιο της αγοράς, θα πρέπει να ενισχύει το ενδιαφέρον της, προσφέροντάς της -σε κάθε επίσκεψη- «το κάτι παραπάνω», δηλαδή ανανεωμένα προϊόντα, υπηρεσίες και δραστηριότητες. Ο *Ερωτώμενος 4* αρκέστηκε να αναφερθεί στο ότι οι ΕΕΜΤ καλύπτουν τα νέα δεδομένα στην τουριστική ζήτηση, δηλαδή την απόκτηση εμπειριών κατά τη διάρκεια των διακοπών.

Οι *Ερωτώμενοι 7* και *10* συνδέουν τις ΕΕΜΤ με την ύπαρξη ειδικών κινήτρων από την πλευρά των τουριστών. Ο *Ερωτώμενος 7* ανέφερε ότι οι τουρίστες αυτού του είδους προσαρμόζουν τις διακοπές τους ανάλογα με το πού μπορούν να κάνουν τις δραστηριότητες που επιθυμούν. Ο *Ερωτώμενος 10* συμπλήρωσε ότι οι συγκεκριμένοι τουρίστες ταξιδεύουν «σε μια άλλη περιοχή για να πραγματοποιήσουν το χόμπι τους όπως π.χ. να κάνουν κατάδυση ή ιστιοπλοΐα».

Ο ίδιος ερωτώμενος, βασισμένος στην εμπειρία που έχει αποκομίσει από τους πελάτες του, περιέγραψε ότι τα κίνητρα των συγκεκριμένων τουριστών είναι τόσο δυνατά ώστε φροντίζουν να εξασφαλίσουν, πρώτα, τις ημερομηνίες για τη συμμετοχή τους στην δραστηριότητα και έπειτα τα υπόλοιπα διαδικαστικά του ταξιδιού. Πρόσθεσε, ακόμη, ότι αν δεν υπάρχει η δυνατότητα να συνδυαστούν τα παραπάνω, σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, προτιμούν να αλλάξουν εντελώς τις ημερομηνίες του ταξιδιού τους προκειμένου να ζήσουν την εμπειρία.

Τέλος, ο Ερωτώμενος δ, συνδυάζει τις ΕΕΜΤ με «δραστηριότητες που γίνονται έξω στη φύση και περιλαμβάνουν κίνηση». Ισχυρίστηκε, επίσης, ότι οι ΕΕΜΤ θα είναι «ο τουρισμός του μέλλοντος» αφού συνδυάζουν την άσκηση με τη γνώση και την ψυχαγωγία, στοιχεία που λείπουν από τον σύγχρονο τρόπο ζωής των ανθρώπων.

Όλοι ανεξαιρέτως οι ερωτώμενοι δήλωσαν θετικά διακείμενοι στην ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού στη Σκιάθο. Μάλιστα, ένας από αυτούς τόνισε ότι η ανάπτυξή του δεν είναι απλά επιθυμητή αλλά επιβεβλημένη. Μέσω της ανάπτυξης ΕΕΜΤ οι ερωτώμενοι προσδοκούν τη διεύρυνση της τουριστικής περιόδου, το «άνοιγμα» σε νέες αγορές και την ενίσχυση-ανάδειξη της ταυτότητας του τόπου.

5.3. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΕΜΤ ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα απάντησε ότι προς το παρόν (δηλαδή μέχρι και την περίοδο διεξαγωγής των συνεντεύξεων) οι προσπάθειες ανάπτυξης ΕΕΜΤ που έχουν γίνει στο νησί είναι «μικρές και όχι ουσιαστικές», «αποσπασματικές» και «ιδιωτικής πρωτοβουλίας». Ένας, μόνο, ερωτώμενος τις χαρακτήρισε «αρκετές και ουσιαστικές». Σε γενικές γραμμές, πάντως, οι απόψεις των ερωτηθέντων συγκλίνουν στα εξής σημεία:

- Η Σκιάθος έχει αρχίσει να μπαίνει σε διαδικασία ανάπτυξης ενός μοντέλου τουρισμού που απέχει από εκείνο των 3 ή 4S
- Οι προσπάθειες αυτές βρίσκονται ακόμα σε «πρώιμο» ή «εμβρυακό» στάδιο ανάπτυξης
- Οι πρωτοβουλίες ανάπτυξης ΕΕΜΤ οφείλονται, κυρίως, σε ιδιώτες οι οποίοι, όμως, απευθύνονται στη Δημοτική Αρχή για υποστήριξη.

Από τα λεγόμενα των ερωτηθέντων, προέκυψε ότι οι προσπάθειες που έχουν γίνει σε αυτόν τον τομέα αφορούν: τον περιπατητικό τουρισμό (αναφέρθηκαν σε αυτόν 7/10 άτομα), τον καταδυτικό τουρισμό (αναφορά από 5 άτομα), τον ποδηλατικό τουρισμό (αναφορά από 4 άτομα)

και τον ιστιοπλοϊκό τουρισμό (αναφορά από 3 άτομα). Δύο άτομα αναφέρθηκαν, επίσης, σε μια προσπάθεια ανάπτυξης θρησκευτικού-προσκυνηματικού τουρισμού, που είχε ξεκινήσει πριν από αρκετά χρόνια, από έναν ιερομόναχο της Μονής Ευαγγελίστριας. Σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, ο συγκεκριμένος πρόβαλλε σε μεγάλο βαθμό την εκκλησιαστική παράδοση του νησιού με αποτέλεσμα (όσο ζούσε) να καταφθάνουν σε αυτό μικρές, αλλά οργανωμένες, ομάδες προσκυνηματικών τουριστών από όλη την Ελλάδα. Ακόμη, υπήρξε η πληροφόρηση ότι κάθε χρόνο στη γιορτή της πολιούχου⁵¹ του νησιού ένας μικρός αριθμός τουριστών επισκέπτεται τη Σκιάθο με μοναδικό σκοπό να προσκυνήσει τη Χάρη της ή/και να της αφήσει κάποιο τάμα. Επίσης, δύο άτομα αναφέρθηκαν και στην προσπάθεια ανάπτυξης αλιευτικού τουρισμού.

Κάποια άτομα ανέφεραν ως προσπάθειες ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού το γαστρονομικό τουρισμό, τον τουρισμό moto cross, το νέο οινοποιείο και το «Σκιαθίτικο σπίτι».

Τέλος, ένας από τους ερωτώμενους σχολίασε ότι η Τοπική και η Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση έχουν αρχίσει να θέτουν τα θεμέλια μιας τέτοιας ανάπτυξης αρχίζοντας από την αναστήλωση κάποιων μνημείων-μοναστηριών «που με φυσική ροή θα οδηγήσουν σε εναλλακτική μορφή τουρισμού».

Οι πρώτες προσπάθειες ανάπτυξης του πεζοπορικού τουρισμού έγιναν πριν από αρκετά χρόνια και οφείλονται σε έναν αλλοδαπό ιδιώτη, μόνιμο πλέον, κάτοικο της Σκιάθου. Ο ίδιος κατάφερε να δημιουργήσει ένα δίκτυο μονοπατιών 200 περίπου χιλιομέτρων (25 διαδρομές) με αρωγούς, ένα πολύ παλιό χάρτη του νησιού που απεικόνιζε τα τότε μονοπάτια και τις διηγήσεις-γνώσεις μερικών ντόπιων κατοίκων σχετικά με την τοπογραφία της ενδοχώρας του νησιού. Όπως ανέφερε ο ίδιος, στα πλαίσια της συνέντευξης, όλα ξεκίνησαν από χόμπι.

Αφού εντόπισε τα μονοπάτια, τα καθάρισε από τη βλάστηση, απομάκρυνε τα φερτά υλικά («30 χρόνια δεν είχε περάσει κανένας...») και στη συνέχεια τα κατέγραψε με συσκευή GPS, αποσκοπώντας στην δημιουργία πεζοπορικού χάρτη⁵². Η προσπάθεια προσέλκυσης τουριστών-πεζοπόρων συνεχίστηκε με τη δημιουργία επίσημης ιστοσελίδας, ιδιοκτήτης της οποίας είναι το προαναφερθέν άτομο. Μέσω αυτής, επικοινωνεί τη δυνατότητα πεζοπορίας στη Σκιάθο, πληροφορώντας τους ενδιαφερόμενους ότι μπορούν να ασχοληθούν με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα είτε ως ανεξάρτητοι περιπατητές είτε ως μέλη μιας ομάδας με αρχηγό τον ίδιο

⁵¹ Πολιούχος της Σκιάθου είναι η Παναγία η Εικονίστρια. Γιορτάζει στις 21 Νοεμβρίου.

⁵² Ο χάρτης εκδόθηκε με τη μορφή πεζοπορικού οδηγού από γνωστό εκδοτικό οίκο.

(καθώς είναι εκπαιδευμένος οδηγός για πεζοπόρους). Εκτός από την δυνατότητα ομαδικών καθοδηγούμενων πεζοποριών, προσφέρει και άλλες παράλληλες δραστηριότητες όπως ένα σεμινάριο για τις θεραπευτικές ιδιότητες των βοτάνων του νησιού και ένα ημερήσιο φεστιβάλ πεζοπορικού τουρισμού (γίνεται κάθε χρόνο την ίδια μέρα), το οποίο περιλαμβάνει 3ωρη πεζοπορία και έπειτα φαγοπότι με ελληνική μουσική και χορό σε κάποια ταβέρνα.

Οι διαδρομές είναι σχεδιασμένες βάσει τριών θεματικών: κορυφές, τοπική ιστορία-πολιτισμός και περιπέτεια. Η επιλογή της διαδρομής γίνεται από τους πεζοπόρους ανάλογα με την θεματική της ή το βαθμό δυσκολίας της (εύκολη ή μέτρια). Οι πεζοπόροι εφόσον καταφέρουν να περπατήσουν το σύνολο των μονοπατιών, μπορούν να λάβουν αναμνηστικό μετάλλιο, με την προϋπόθεση της επίδειξης των κωδικών που θα συλλέξουν και από τις 25 διαδρομές.

Κάθε χρόνο καταφθάνουν στο νησί 1200 περίπου άτομα με μοναδικό σκοπό να βιώσουν την συγκεκριμένη εμπειρία. Η επιτυχία αυτή οφείλεται στη σύναψη συνεργασιών (του εμπνευστή της δραστηριότητας) με εταιρίες πεζοπορικού τουρισμού διαφόρων χωρών της Ευρώπης.

Οι προσπάθειες που έχουν γίνει σε ό,τι αφορά τον καταδυτικό τουρισμό περιορίζονται στην ύπαρξη των τριών ιδιωτικών καταδυτικών κέντρων του νησιού και στην προσφορά αντίστοιχων υπηρεσιών, οι οποίες καλύπτουν τις ανάγκες δυτών κάθε επιπέδου. Επιπλέον, υπήρξε η πληροφορία ότι παλαιότερα είχε κατατεθεί στην αρμόδια Περιφέρεια, πρόταση δημιουργίας μικρών καταδυτικών πάρκων γύρω από νησί η οποία όμως δεν ευοδώθηκε.

Ο ποδηλατικός τουρισμός αναπτύχθηκε στη Σκιάθο από μια παρέα φίλων που είχε ως χόμπι την ορεινή ποδηλασία, μια δραστηριότητα που εξασκούσε όλους τους μήνες του έτους, στα πλαίσια, πάντα, του ελεύθερου χρόνου της.

Η ιδέα της ενασχόλησης και της ανάπτυξης ποδηλατικού τουρισμού (για την ακρίβεια ορεινού ποδηλατικού τουρισμού) άρχισε το 2012, όταν διαπιστώθηκε ότι κάποιοι από τους τουρίστες που επισκέπτονταν το νησί είχαν ανάλογα ενδιαφέροντα και ότι η τοπική αγορά παρουσίαζε κενό σε αυτό τον τομέα. Όπως ανέφερε ένα από τα μέλη της παρέας, ήταν συχνό το φαινόμενο κατά τη διάρκεια των ποδηλατικών τους διαδρομών να προσεγγίζονται από τουρίστες οι οποίοι άλλοτε εξέφραζαν την επιθυμία να τους ακολουθήσουν στις διαδρομές που έκαναν και άλλοτε τους ζητούσαν πληροφορίες για τις ποδηλατικές διαδρομές του νησιού καθώς και για τις δυνατότητες ενοικίασης ποδηλάτων ή ανάλογου εξοπλισμού.

Η δραστηριότητα άρχισε να παίρνει επαγγελματική μορφή ύστερα από την αγορά μερικών ποδηλάτων (ώστε να τα νοικιάζουν όσοι εκδήλωναν την επιθυμία να ακολουθήσουν την παράε στις ποδηλατικές της διαδρομές) και τη λήψη πιστοποίησης καταλληλότητας διεξαγωγής του αθλήματος (αφορά την άδεια συνοδείας τουριστών, την ασφάλεια και την παροχή πρώτων βοηθειών) από την Βρετανική-Σκωτσέζικη Ομοσπονδία Ποδηλασίας. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες της επιχείρησης αφορούσαν: την ενοικίαση ποδηλάτων και τη διοργάνωση-διεξαγωγή ορεινών ποδηλατικών εκδρομών όπως και πεζοποριών.

Λόγω της έλλειψης ποδηλατικής σήμανσης πάνω στα μονοπάτια και για μεγαλύτερη ασφάλεια στη μετακίνηση, πολλοί από τους ποδηλάτες συχνά ζητούσαν τη συνοδεία οδηγού-αναβάτη. Γι' αυτό το λόγο σχηματίζονταν ολιγομελείς ομάδες των 5-6 ατόμων. Όσον αφορά τις ποδηλατικές διαδρομές, επισημάνθηκε, ότι δεν είναι χαραγμένες παρά μόνο ηλεκτρονικά χαρτογραφημένες.

Μολονότι υπήρχε ζήτηση για τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού και η ίδια η επιχείρηση πήγαινε αρκετά καλά, σταμάτησε τη λειτουργία της το 2018 κατόπιν κοινής απόφασης των ιδρυτών της. Οι αιτίες αυτής της κίνησης δεν διασαφηνίστηκαν από τον ερωτώμενο κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, αλλά δεν ζητήθηκαν και περεταίρω διευκρινήσεις από την πλευρά της ερευνήτριας.

Σχετικά με τον ιστιοπλοϊκό τουρισμό, αυτό που ειπώθηκε είναι ότι όλο και περισσότεροι ντόπιοι ασχολούνται με την συγκεκριμένη δραστηριότητα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η λειτουργία του Ναυτικού Ομίλου Σκιάθου, «καθώς πολύς κόσμος πήρε την πιστοποίηση του *skipper*».

Ο αλιευτικός τουρισμός άρχισε να αναπτύσσεται στο νησί, πριν κάποια χρόνια, με αφορμή τη νομιμοποίηση της δραστηριότητας από τα αρμόδια Υπουργεία⁵³. Το κράτος προκειμένου να στηρίξει τον αλιευτικό κλάδο, οποίος αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα εξαιτίας των λιγοστών αλιευμάτων, θέσπισε νομοθεσία με την οποία επέτρεψε σε επαγγελματίες αλιείς και κατόχους επαγγελματικών αλιευτικών σκαφών, να ασκήσουν τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού παράλληλα με τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Η Σκιάθος απέκτησε την 3^η άδεια σε επίπεδο χώρας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα σημείωσαν ότι πρόκειται για μια μορφή

⁵³ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, Υπουργείο Τουρισμού και Ναυτιλίας. ΚΥΑ 414/2354/2015 – ΦΕΚ 97/Β/20-1-2015

τουρισμού στο νησί που βρίσκεται ακόμα σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης, συνεπώς έχει πολλά περιθώρια βελτίωσης. Ωστόσο, όσοι αναφέρθηκαν σε αυτή την περιέγραψαν ως μεγάλη ευκαιρία αφού αποτελεί μια μορφή τουρισμού που μπορεί να διεξαχθεί όλο το χρόνο.

Από τις συζητήσεις με τους ερωτώμενους, προέκυψε ότι η περιορισμένη ανάπτυξη των ΕΕΜΤ στη Σκιάθο οφείλεται, κυρίως, σε τέσσερις παράγοντες:

α) στο ότι ενώ κάποιοι ιδιώτες προσπάθησαν, στο παρελθόν, να αναπτύξουν ή να προωθήσουν διάφορες μορφές ειδικού ή εναλλακτικού τουρισμού, δεν υποστηρίχθηκαν καθόλου ή με τον τρόπο που θα έπρεπε από το Δήμο και την τοπική κοινωνία

β) στην έλλειψη ενός επίσημου-«επαγγελματικού φορέα», στα πλαίσια του Δήμου, ο οποίος θα ασχολείται αποκλειστικά με τις ΕΕΜΤ και θα αναπτύσσει με στοχευμένο τρόπο ολοκληρωμένα προγράμματα και δράσεις πάνω στον συγκεκριμένο τουριστικό τομέα

γ) στην έλλειψη ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδιασμού και για την ακρίβεια «συγκροτημένης πολιτικής που να ξεκινάει από τη δημιουργία υποδομών (και να φθάνει) μέχρι την οργανωμένη προσέγγιση του τουρίστα που θα έρθει να κάνει μια συγκεκριμένη δραστηριότητα».

δ) στο γεγονός ότι τα μέλη της τοπικής κοινωνίας και οι επαγγελματίες του τουρισμού (π.χ. οι ιδιοκτήτες καταλυμάτων) δεν έχουν γνωρίσει/ασχοληθεί προσωπικά με κάθε μια από τις προσφερόμενες ΕΕΜΤ του νησιού ώστε να τις συστήσουν στους πελάτες τους και να τους μεταλαμπαδεύσουν την εμπειρία τους.

Ο Δήμος, από την πλευρά του, μίλησε για την δική του προσπάθεια ανάπτυξης ΕΕΜΤ στο νησί και αναφέρθηκε στις πρόσφατες συνεργασίες που έχει συνάψει με μεμονωμένα άτομα και εξωτερικούς φορείς. Οι συνεργασίες αυτές αφορούν τον περιπατητικό, το γαστρονομικό και τον ποδηλατικό τουρισμό.

Ως προς τον περιπατητικό τουρισμό ειπώθηκε ότι η Σκιάθος βρίσκεται, ήδη, σε συνεργασία με την *Paths of Greece*, η οποία ειδικεύεται στη δημιουργία δικτύων πεζοπορικών διαδρομών. Η εταιρεία έχει αναλάβει την επαναδιοργάνωση όλου του δικτύου μονοπατιών του νησιού, τις εργασίες βελτιστοποίησης της βατότητας των μονοπατιών, την τοποθέτηση κατάλληλων σημάνσεων καθώς και τις δράσεις προβολής του δικτύου.

Σε ό,τι αφορά τον γαστρονομικό τουρισμό, τον τελευταίο χρόνο, ο Δήμος Σκιάθου έχει συνάψει συνεργασία με τον Γ. Πίττα (πρόκειται για τον άνθρωπο που «εφηύρε» το *Ελληνικό Πρωινό* και οργάνωσε τις *Γαστρονομικές Κοινότητες*) με σκοπό την καταγραφή και ανάδειξη της τοπικής γαστρονομικής κληρονομιάς αλλά και των σημείων που μπορεί κανείς να τη γευτεί.

Οι προσπάθειες του Δήμου σχετικά με την ανάπτυξη ποδηλατικού τουρισμού αφορούν την νεοαποκτηθείσα πιστοποίηση *Bike Friendly*. Η Σκιάθος χάρη στην απόκτηση του συγκεκριμένου σήματος συγκαταλέγεται στους προορισμούς που είναι φιλικό προς τους ποδηλάτες. Το συγκεκριμένο σήμα, εκτός από τους Δήμους-Προορισμούς, μπορούν να το διεκδικήσουν και τα καταλύματα αν και εφόσον πληρούν κάποιες συγκεκριμένες προϋποθέσεις (προς το παρόν μόνο δυο ξενοδοχεία στο νησί έχουν πιστοποιηθεί με αυτό το σήμα). Στην διευκρινιστική ερώτηση για ύπαρξη ή δημιουργία ποδηλατικών διαδρομών στο νησί, δεν δόθηκε σαφής απάντηση παρά μόνο μόνο ότι υπάρχει ένα App(lication) για κινητά τηλέφωνα (“Strava”) το οποίο «*το τρέχουν κάποιοι ντόπιοι...*».

Στα πλαίσια της γενικότερης προσπάθειας για την ανάπτυξη EEMT στο νησί, αναφέρθηκε ότι στα άμεσα σχέδια του δήμου είναι ο ανασχηματισμός της επίσημης ιστοσελίδας του νησιού, στην οποία θα παρουσιάζονται ανά κατηγορία όλες οι προσφερόμενες εναλλακτικές του δραστηριότητες. Εκτός από αυτό, υπήρξε η πληροφόρηση ότι λίγες ημέρες πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης μια μικρή ομάδα δημοσιογράφων είχε επισκεφτεί το νησί στα πλαίσια ενός ταξιδιού εξοικείωσης με τις EEMT που προσφέρει ο τόπος, με απώτερο σκοπό την προβολή και προώθηση τους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στα κοινωνικά δίκτυα.

5.4. Η ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η διεθνής εμπειρία μαρτυρά ότι ανάπτυξη EEMT σε έναν προορισμό προϋποθέτει την ύπαρξη συνεργασιών μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών (τοπική αυτοδιοίκηση, επιχειρηματίες, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς, σύλλογοι, τοπική κοινωνία κ.ά.). Για το λόγο αυτό, ζητήθηκε από συμμετέχοντες στην έρευνα να εκφέρουν άποψη για το αν και κατά πόσο υπάρχουν τέτοιου είδους συνεργασίες στη Σκιάθο, όσον αφορά την οργάνωση και το σχεδιασμό του συγκεκριμένου τομέα.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (εκπρόσωποι διαφόρων τομέων του τουρισμού) απάντησε ότι σε γενικές γραμμές υπάρχουν συνεργασίες αλλά δεν επιτυγχάνονται, πάντα, στον επιθυμητό βαθμό. Ένα από τα παραδείγματα που δόθηκε, ήταν ότι στο παρελθόν τα επίπεδα συνεργασίας

διαταράσσονταν ή εξαρτιόνταν από τις συμπάθειες και τις αντιπάθειες που είχαν οι εταίροι μεταξύ τους («κάποιοι συνεργάζονταν με μερικούς αλλά όχι με άλλους»), ενώ μόλις «Τώρα, αρχίζει να γίνεται αντιληπτό ότι οι προσωπικές διαφωνίες πρέπει να παραμεριστούν και να υπάρξει μια όσο το δυνατό καλύτερη συνεργασία και ένας κοινός στόχος». Μεταξύ άλλων επισημάνθηκε ότι οι συνεργασίες, για να είναι αποτελεσματικές, πρέπει επιδιώκονται και να πραγματοποιούνται από και προς όλες τις κατευθύνσεις, δηλαδή από κάτω προς τα πάνω αλλά και το αντίθετο.

Η τοπική αυτοδιοίκηση συμφώνησε με τα παραπάνω χαρακτηρίζοντας την ύπαρξη συνεργασιών επιβεβλημένη και προσθέτοντας ότι είναι καθήκον γι' αυτή να ενισχύει και να εμπνέει κάθε πιθανή συνεργασία (με συλλόγους, επιχειρηματίες, παραγωγούς τοπικών προϊόντων ή απλούς πολίτες), καθώς «μέσα από αυτή, μόνο, να κερδίσει μπορεί κανείς». Ένα από τα μέλη της τοπικής αυτοδιοίκησης, μάλιστα, αποκάλυψε ότι υπάρχει μια προσπάθεια σε εξέλιξη για τη δημιουργία ενός οργανισμού διαχείρισης τουριστικού προορισμού, στον οποίο θα συμμετέχουν οι εκπρόσωποι όλων των ενδιαφερόμενων μερών (Τοπική και Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση, επαγγελματικούς φορείς, συλλόγους, ξενοδόχους κτλ.) με σκοπό την -από κοινού- λήψη αποτελεσματικών αποφάσεων.

Υπήρχαν, ωστόσο, και άτομα που εξέφρασαν μια εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη σχετικά με το ζήτημα των συνεργασιών για την ανάπτυξη ΕΕΜΤ στο νησί. Υποστηρίχθηκε ότι αν και γίνονται κάποιες προσπάθειες συνεργασίας, αυτές στο τέλος «δεν είναι ουσιαστικές» ή «είναι επιφανειακές». Ως αιτία αυτής της κατάστασης παρουσιάστηκε η έλλειψη σύμπνοιας και οργανωμένης προσπάθειας («ο κάθε φορέας λειτουργεί αυτόνομα»).

Αν και οι επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού σχολίασαν τις μεταξύ τους συνεργασίες με θετικό τρόπο (φέρνοντας ως παράδειγμα ότι κάθε επιχείρηση συστήνει τους πελάτες της και στις υπόλοιπες), δεν συνέβη το ίδιο και για τις συνεργασίες μεταξύ αυτών και των προηγούμενων τοπικών αυτοδιοικήσεων. Από τα συμφοραζόμενα των ερωτηθέντων, φάνηκε ότι υπάρχει έντονη δυσαρέσκεια ως προς αυτό το θέμα, με έναν από τους ερωτώμενους να περιγράφει τη συνεργασία: «Δύσκολη ... πολύ δύσκολη ... ως ακατόρθωτη!». Υποστηρίχθηκε ότι μέχρι στιγμής έχει δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στη θεωρία (π.χ. πολλές διοργανώσεις ημερίδων, διημερίδων κτλ.) και πολύ λιγότερη στην πράξη.

Οι εν λόγω επιχειρηματίες παραπονέθηκαν ότι οι προσπάθειές τους κατά το παρελθόν, σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη εναλλακτικών δραστηριοτήτων στο νησί, δεν υποστηρίχθηκαν

κατάλληλα (χρηματική-υλική ενίσχυση, έκδοση εξειδικευμένων πιστοποιήσεων, συμμετοχή σε εκθέσεις τουρισμού) από τις εκάστοτε δημοτικές αρχές. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι κατά τα προηγούμενα χρόνια ο Δήμος, δεν τους έδωσε την ευκαιρία να συμμετάσχουν -με φυσική παρουσία- στις εκθέσεις τουρισμού, ώστε να μπορεί η κάθε επιχείρηση (εναλλακτικού τουρισμού) να προωθήσει το αναλυτικό πρόγραμμα των δραστηριοτήτων της. Οι ερωτηθέντες θεωρούν, λοιπόν, λανθασμένο τον τρόπο οργάνωσης, παρουσίασης και προώθησης των ΕΕΜΤ στο εξωτερικό και πρότειναν ότι αυτές οι διαδικασίες καλό θα ήταν να γίνονται με τη συμμετοχή ατόμων που γνωρίζουν το αντικείμενο «εκ των έσω» και όχι -μόνο- από τον εκπρόσωπο της Αρχής του νησιού, του οποίου -βεβαίως- η παρουσία είναι εξίσου σημαντική.

5.5. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΕΜΤ ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

Όσον αφορά τις μελλοντικές δυνατότητες ανάπτυξης ΕΕΜΤ δεν αμφισβητείται ότι η Σκιάθος παρουσιάζει αρκετά περιθώρια, ειδικά προς ορισμένες μορφές όπως: τον περιπατητικό / πεζοπορικό, τον καταδυτικό, το θρησκευτικό / εκκλησιαστικό, τον πολιτιστικό / ιστορικό, τον αθλητικό / προπονητικό (συμπεριλαμβανομένων των αθλητικών events), τον γαστρονομικό, τον αλιευτικό, τον εκπαιδευτικό και τον συνεδριακό τουρισμό.

Τα περιθώρια ανάπτυξης και εξέλιξης στον περιπατητικό τουρισμό εντοπίζονται στο γεγονός ότι ενώ η Σκιάθος διαθέτει ένα «έτοιμο» εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών, δεν έχει προχωρήσει ακόμα στη φάση της ανάδειξης, προβολής και προώθησής του. Σύμφωνα με έναν ερωτώμενο, η Σκιάθος πρέπει να αδράξει την ευκαιρία και να επωφεληθεί από τις κρατικές επιχορηγήσεις που προσφέρονται, κατά καιρούς, και αφορούν έργα ανάδειξης του φυσικού τοπίου. Επιπλέον, το ίδιο άτομο ανέφερε ότι ο πεζοπορικός τουρισμός στη Σκιάθο θα αποκτούσε άλλες διαστάσεις αν αυτή κατάφερε να εξασφαλίσει την πιστοποίηση *LQT*. Μια τέτοια κίνηση θα αύξανε τη δημοτικότητα του τοπικού δικτύου μονοπατιών (και επομένως τον αριθμό των πεζοπόρων τουριστών) αφού η συγκεκριμένη εταιρεία (*LQT*) κάνει μεγάλη διαφήμιση στα μονοπάτια που πιστοποιεί και επίσης έχει στο ενεργητικό της 1,5 εκατομμύριο μέλη.

Ο καταδυτικός τουρισμός παρουσιάστηκε, επίσης, ως μια μορφή τουρισμού με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης, ιδιαίτερα μάλιστα από τη στιγμή που άνοιξε στο κοινό το Υποθαλάσσιο Μουσείο της Αλοννήσου. Οι ερωτώμενοι προβλέπουν ότι μέσα στα επόμενα χρόνια το υποβρύχιο μουσείο θα προσελκύσει μεγάλο αριθμό δυτών για δύο λόγους: πρώτον για τα εκθέματά του και δεύτερον γιατί οι ελληνικές θάλασσες παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον καθώς είναι ακόμα

ανεξερεύνητες («...η Ελλάδα μέχρι το 2006 ήταν κλειστή για καταδύσεις λόγω των αρχαιολογικών προκαταλήψεων...: “...ότι θα βουτήξουν και θα μας τα πάρουν όλα...!”»). Η Αλόνησος, όμως, αν και πλεονεκτεί σε αυτόν τον τομέα (όχι μόνο σε επίπεδο συμπλέγματος αλλά ίσως και σε επίπεδο χώρας), υστερεί σε δύο, εξίσου, σημαντικούς τομείς: στον αριθμό των καταλυμάτων και στην νυχτερινή διασκέδαση. Οι ερωτώμενοι υποστήριξαν ότι η Αλόνησος, λόγω αυτής της συνθήκης, δεν θα μπορέσει ούτε να φιλοξενήσει ούτε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες ή τον αυξημένο αριθμό των δυτών-τουριστών της.

Η έρευνα έδειξε ότι η Σκιάθος θα μπορούσε να επωφεληθεί από αυτή τη συγκυρία και να αναπτύξει έναν καταδυτικό τουρισμό, εκπαιδευτικού τύπου, προσφέροντας στους άπειρους-αρχάριους δύτες προγράμματα εντατικών μαθημάτων κατάδυσης και εξοικείωσης με το υγρό στοιχείο προτού καταδυθούν στο μουσείο. Έτσι, θα είναι άρτια προετοιμασμένοι και ασφαλείς ώστε να απολαύσουν κάθε στιγμή της της κατάδυσής τους σε αυτόν τον ιδιαίτερο χώρο. Μια τέτοια πρακτική, θεωρούν, ότι θα ευνοούσε πολύ την τοπική ανάπτυξη, αφού υπολογίζουν ότι τα μαθήματα θα διεξάγονται σε διάστημα 7-10 ημερών (επιτρέπεται συγκεκριμένος αριθμός καταδύσεων ανά ημέρα) και ότι οι συγκεκριμένοι τουρίστες θα πειραματιστούν και με άλλες δραστηριότητες κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο νησί. Από την άλλη πλευρά και οι ίδιοι οι τουρίστες θα επωφελούνται, καθώς θα έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν δύο υποθαλάσσια περιβάλλοντα χωρίς παράλληλα να στερηθούν την ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες ή τη νυχτερινή τους διασκέδαση.

Επιπλέον, ειπώθηκε ότι η Σκιάθος μπορεί μεν να έχει λιγότερα υποθαλάσσια αξιοθέατα απ’ ότι η Αλόνησος, ωστόσο διαθέτει έναν ομαλό βυθό (χωρίς απότομα βάθη και χωρίς βράχια) ο οποίος προσφέρεται για ασφαλείς καταδύσεις όλο το χρόνο. Συγκεκριμένα τονίστηκε ότι αν το στοιχείο αυτό διαφημιζόταν κατάλληλα, η Σκιάθος θα μπορούσε να φιλοξενεί τουρίστες με ανάλογα ενδιαφέροντα από τον πρώιμο Απρίλη μέχρι και τον όψιμο Νοέμβρη. Επισημάνθηκε, ακόμη, ότι ο Σεπτέμβρης και ο Οκτώβρης είναι οι καλύτεροι μήνες για αυτή την δραστηριότητα στη Σκιάθο, επειδή δεν υπάρχει πολυκοσμία, τα τουριστικά καταστήματα είναι ακόμη σε λειτουργία, τα νερά έχουν πολύ καλή θερμοκρασία και (κυρίως) είναι διαυγή (τους μήνες της άνοιξης τα νερά θολώνουν όπως αντίστοιχα θολώνει και η ατμόσφαιρα στη ξηρά λόγω της γύρης).

Επίσης, αναφέρθηκε ότι οι δυνατότητες ανάπτυξης καταδυτικού τουρισμού στη Σκιάθο θα ήταν ακόμη μεγαλύτερες αν δινόταν από το κράτος η έγκριση για τη δημιουργία τεχνητών

ναυαγίων (π.χ. βύθιση παλαιών караβιών, αεροπλάνων, αυτοκινήτων κτλ.). Τα τεχνητά ναυάγια θα δημιουργούσαν τεχνητούς υφάλους (αυτό σημαίνει αύξηση της θαλάσσιας ζώης) που με τη σειρά τους θα συνέβαλαν και αυτοί στην τοπική ανάπτυξη. Από την κίνηση αυτή θα επωφελούνταν οι αλιείς, οι ασχολούμενοι με τον αλιευτικό τουρισμό, τα καταδυτικά κέντρα και γενικότερα η τοπική κοινωνία που θα φιλοξενούσε τους τουρίστες. Επιπλέον, οι τουρίστες θα είχαν περισσότερους λόγους για να επαναλάβουν το ταξίδι τους στη Σκιάθο. Όπως δήλωσε ο ερωτώμενος, ο νόμος επιτρέπει την τεχνητή βύθιση μόνο στην περίπτωση της ύπαρξης καταδυτικών πάρκων.

Σχετικά με αυτό, προτάθηκε η δημιουργία δύο ή τριών μικρών ελεγχόμενων καταδυτικών πάρκων γύρω από το νησί, στα οποία θα επιτρέπεται η τεχνητή βύθιση των παραπάνω. Για να αποφευχθεί η όχληση των οργανισμών που θα αναπτυχθούν σε αυτά θα πρέπει: κάθε ένα από τα πάρκα να έχει πολύ περιορισμένη έκταση (π.χ. έως 2 τετραγωνικά μίλια), να είναι σηματοδοτημένο, να ελέγχεται από κάποιο φορέα διαχείρισης και η είσοδος σε αυτό να αντιστοιχεί σε κάποιο αντίτιμο. Σημαντική, επίσης, θεωρήθηκε η απαγόρευση της αλίευσης εντός των ορίων των πάρκων. Τέλος, η δημιουργία τεχνητών υφάλων και καταδυτικών πάρκων εκτός από τα προαναφερθέντα οφέλη, ειπώθηκε, ότι θα διευθετήσει και ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση του θαλάσσιου χώρου (εκτός από τις καταδύσεις στα λιγοστά ναυάγια που υπάρχουν γύρω από τα νησί και τα προγράμματα εκπαίδευσης, το προσφερόμενο προϊόν των καταδυτικών κέντρων περιλαμβάνει και την εξερεύνηση του βυθού, δηλαδή την παρατήρηση και το τάισμα ψαριών, δραστηριότητα που πολλές φορές εμποδίζεται λόγω της ανεξέλεγκτης αλιείας).

Από τη διαδικασία των συνεντεύξεων προέκυψε, επίσης, ότι η Σκιάθος θα μπορούσε να αναπτύξει πολιτιστικό τουρισμό, αφού διαθέτει ένα πλούσιο (και ταυτόχρονα αναξιοποίητο) απόθεμα πόρων πολιτιστικής κληρονομιάς. Για το λόγο αυτό, προτάθηκε η ανασυγκρότηση της ιστορίας του νησιού μέσω της αξιοποίησης των αρχαιολογικών καταλοίπων-ευρημάτων του οικισμού της Κεφάλας και η δημιουργία ενός αρχαιολογικού-ιστορικού μουσείου. Σε αυτό, εκτός από τα ευρήματα του αρχαίου οικισμού, θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και όλες εκείνες οι αρχαιότητες που βρίσκονται διασκορπισμένες στο νησί ή και εκτός αυτού, όπως είναι π.χ. κάποιες αρχαίες στήλες που έχουν τοποθετηθεί στην αυλή και στο υπόγειο του Δημαρχείου και μέρος του

λίθινου αλεώριου⁵⁴ που τοποθέτησε ο Ξέρξης στον επικίνδυνο ύφαλο Μήρμυξ (σύγχρονη ονομασία: «Λευτέρης») και σήμερα βρίσκεται στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων στον Πειραιά. Το αλεώριο του Ξέρξη θεωρείται το αρχαιότερο έργο ναυσιπλοΐας, αφού σύμφωνα με μελέτες κατασκευάστηκε 2,5 αιώνες πριν από τον Φάρο της Αλεξάνδρειας. Προτάθηκε, ακόμη, από έναν ερωτώμενο να αξιοποιηθεί τουριστικά το όνομα και το έργο των δύο διηγηματογράφων του νησιού: «Θα μπορούσαμε να εστιάσουμε σε αυτό το κομμάτι και η Σκιάθος να αναπτύξει ένα τελείως ξεχωριστό χαρακτηριστικό...γιατί αυτό που έχει...ΕΙΝΑΙ μοναδικό χαρακτηριστικό!». Στο πλαίσιο αυτής της αξιοποίησης, πρότεινε μια σειρά από δράσεις όπως: την αγορά ενός παλαιού αχρησιμοποίητου κτιρίου (δίπλα στο σπίτι του Παπαδιαμάντη) και την επανάχρησή του ως θεματική (παπαδιαμαντική) βιβλιοθήκη-συνεδριακό χώρο. Επιπλέον, πρότεινε τη σύναψη συνεργασιών με θεατρικές ομάδες/συνλόγους -από όλη την Ελλάδα- που ανεβάζουν παραστάσεις εμπνευσμένες από τα παπαδιαμαντικά έργα.

Το ίδιο άτομο υποστήριξε ότι στη Σκιάθο θα μπορούσε να αναπτυχθεί και συνεδριακός τουρισμός μιας και υπάρχουν ξενοδοχεία με κατάλληλες υποδομές για την διεξαγωγή συνεδρίων. Την πρακτική αυτή, άλλωστε, είχαν ακολουθήσει παλαιότερα δύο ξενοδοχειακές μονάδες, οργανώνοντας ιατρικά συνέδρια.

Ένας από τους ερωτώμενους υποστήριξε ότι και ο αθλητικός τουρισμός παρουσιάζει δυνατότητες ανάπτυξης/εξέλιξης. Στο πλαίσιο αυτό, ανέφερε ότι έχει προγραμματιστεί η αναδιαμόρφωση των αθλητικών εγκαταστάσεων του νησιού και η δημιουργία ή η καθιέρωση κάποιων αθλητικών διοργανώσεων όπως π.χ. ενός ποδηλατικού αγώνα ο οποίος ξεκίνησε την προηγούμενη χρονιά (σε μικρή κλίμακα) και σχεδιάζεται να επαναληφθεί (σε μεγαλύτερη κλίμακα) την άνοιξη του 2021 και το *Skiathos Run* το οποίο ξεκίνησε «δειλά» πριν από μερικά χρόνια και πλέον έχει μεγάλη συμμετοχή.

Μια ακόμα ειδική/εναλλακτική μορφή τουρισμού που υποστηρίχτηκε ότι θα μπορούσε να αναπτυχθεί στο νησί είναι ο εκπαιδευτικός τουρισμός με τη μορφή διεξαγωγής καλοκαιρινών μαθημάτων (summer courses) και τη συνεργασία με διάφορα πανεπιστήμια.

---

⁵⁴ Αλεώριο (αρχαίος ναυτικός όρος που δεν χρησιμοποιείται πλέον): μέσο σήμανσης, φτιαγμένο από ογκόλιθους, για την αποφυγή υφάλων.

Κλείνοντας το ζήτημα των δυνατοτήτων, αξίζει να αναφερθεί μια πληροφορία που δόθηκε από έναν ερωτώμενο, σύμφωνα με την οποία, έχει προταθεί να γίνει έλεγχος των πετρωμάτων στη Σκιάθο (αλλά και σε όλες τις Σποράδες) ώστε να διαπιστωθεί αν πληρούνται οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αναρριχητικού τουρισμού «... για να μπούμε και σε αυτόν τον χάρτη».

Αναφορικά με τους τρόπους ανάπτυξης των ΕΕΜΤ στην περιοχή, οι μισοί από τους ερωτώμενους απάντησαν ότι από τη στιγμή που το νησί στηρίζεται (σχεδόν αποκλειστικά) στον τουρισμό οφείλει να εκμεταλλευτεί ό,τι δυνατότητες του δίνονται (και μπορεί, φυσικά, να υποστηρίξει) ως προς αυτό το θέμα. Επιπλέον, ειπώθηκε ότι οι ΕΕΜΤ πρέπει να αναπτυχθούν όλες μαζί, παράλληλα. Ο *Ερωτώμενος 9* τεκμηρίωσε την άποψή του λέγοντας ότι όσο μεγαλύτερο είναι το εύρος των επιλογών σε αυτό τον τομέα, τόσο καλύτερα θα είναι και τα αποτελέσματα.

Τρία στα δέκα άτομα εξέφρασαν την άποψη ότι η Σκιάθος, ενώ παρουσιάζει δυνατότητα ανάπτυξης πολλών μορφών ειδικού-εναλλακτικού τουρισμού, καλό θα ήταν να επικεντρωθεί σε έναν περιορισμένο αριθμό αυτών. Οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι οι διαδικασίες πρέπει να γίνουν βήμα-βήμα, με σωστή οργάνωση και χωρίς να ανοιχτούν πολλά μέτωπα, «ώστε να γίνει σωστή δουλειά», δηλαδή, να υπάρξει ένα άρτιο αποτέλεσμα. Πίσω από το σκεπτικό τους υπάρχει η άποψη ότι η Σκιάθος βρίσκεται «σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι ταυτότητας ... που πρέπει να αποφασίσει τι θέλει να είναι». Η επιλογή της ταυτότητας, όπως ειπώθηκε, είναι μια αρκετά δύσκολη απόφαση καθώς η Σκιάθος είναι ένα νησί που παρουσιάζει μεγάλο φυσικό και πολιτιστικό πλούτο με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονη συζήτηση ως προς το θέμα της ποικιλίας αλλά και της προτεραιότητας στην ανάπτυξη ΕΕΜΤ. Τέλος, δύο στα δέκα άτομα ενώ, αρχικά, τέθηκαν υπέρ της ανάπτυξης ενός εύρους ΕΕΜΤ στη συνέχεια κατέληξαν στα έξι συμπεράσματα: α) ότι θα ήταν προτιμότερο να αναπτυχθούν σε πρώτη φάση μια με δύο, σωστά οργανωμένες, ΕΕΜΤ και κατόπιν (εφόσον αποκτηθεί η τεχνογνωσία) να ακολουθήσουν και άλλες και β) ότι αρχικά πρέπει να διαπιστωθεί ποιες ΕΕΜΤ είναι ώριμες να εφαρμοστούν στο νησί και στην πορεία εφόσον αναπτυχθεί η ανάλογη δομή «θα έρθουν οι υπόλοιπες και θα κουμπώσουν».

Κατά συνέπεια κυριαρχεί η πρόταση ανάπτυξης ενός περιορισμένου αριθμού ΕΕΜΤ θέτοντας σε προτεραιότητα: τον περιπατητικό, τον καταδυτικό, τον θρησκευτικό και τον πολιτιστικό τουρισμό. Ο περιπατητικός και ο θρησκευτικός τουρισμός προτάθηκαν γιατί θεωρήθηκε ότι η ανάπτυξή τους δεν προϋποθέτει υψηλά κόστη ούτε διατρέχει μεγάλους κινδύνους ενώ ταυτόχρονα (η ανάπτυξή τους) θα συμβάλει καθοριστικά στην ανάδειξη της ταυτότητας του

τόπου. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον πολιτιστικό τουρισμό επειδή περιλαμβάνει ένα εύρος δραστηριοτήτων, μπορεί να συνδυαστεί με πολλές άλλες μορφές τουρισμού και να διεξαχθεί ανεξαρτήτως εποχής. Ο (εκπαιδευτικού τύπου) καταδυτικός τουρισμός προτάθηκε για τους λόγους που αναφέρθηκαν στην αρχή της συγκεκριμένης ενότητας.

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι μέλος της τοπικής αυτοδιοίκησης ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι οι ΕΕΜΤ πρέπει να παρουσιαστούν ολικά και όχι μεμονωμένα (π.χ. όχι ποδηλατικός τουρισμός ή θρησκευτικός τουρισμός κτλ. αλλά ως «εναλλακτικός τουρισμός»). Το νησί μπορεί να υποστηρίξει καλύτερα κάτι τέτοιο λόγω του μικρού του μεγέθους, το οποίο προσφέρεται για συνδυασμό πολλών ειδών δραστηριοτήτων («*Θεωρώ ότι όποιος κάνει περίπατο μπορεί να κάνει και μια στάση στις εκκλησίες, γιατί τα μονοπάτια περνάνε από 10-20 ξωκλήσια. Αυτός που κάνει ποδήλατο επίσης... Με την λογική της Πάτμου π.χ. δεν μπορεί να γίνει (θρησκευτικός τουρισμός) ... γιατί έχουμε μόνο δύο μοναστήρια...*»). Επιπλέον, το ίδιο άτομο υποστήριξε ότι ο προορισμός δεν μπορεί να στοχεύσει σε τουρίστες με εξειδικευμένα κίνητρα καθώς αυτοί ενδέχεται να απογοητευτούν λόγω της περιορισμένης δυνατότητας της τουριστικής προσφοράς, η οποία οφείλεται βεβαίως στο νησιωτικό χαρακτήρα του προορισμού (μικρή έκταση-περιορισμένοι πόροι-περιορισμένο εύρος ανάπτυξης συγκεκριμένων ΕΕΜΤ). Τέλος, ειπώθηκε ότι ο θεματικός τουρισμός στη Σκιάθο δεν λογαριάζεται ως συμπληρωματικό τουριστικό προϊόν στο μοντέλο ήλιος-θάλασσα αλλά ισότιμο με αυτό.

5.6. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η Σκιάθος είναι ένας ώριμος τουριστικά προορισμός δεδομένου ότι η τουριστική της δραστηριότητα άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Λόγω του νησιωτικού της χαρακτήρα και της βίαιης και άναρχης τουριστικής ανάπτυξης που προηγήθηκε, το νησί -σήμερα- καλείται να αντιμετωπίσει μια πληθώρα προβλημάτων τα οποία διακυβεύουν τη βιωσιμότητά του. Το γεγονός ότι στο πρόσφατο παρελθόν το νησί εστίασε και επένδυσε στον τουρισμό παραλίας, το καθιέρωσε στη συνείδηση του κοινού ως έναν αποκλειστικά καλοκαιρινό τουριστικό προορισμό. Για τον ίδιο λόγο, πολλοί από τους φυσικούς και πολιτιστικούς του πόρους έμειναν αναξιοποίητοι ή μερικώς αξιοποιημένοι τουριστικά, με αποτέλεσμα η φυσιογνωμία και η ταυτότητα του τόπου να αλλοιωθεί και το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν να μην παρουσιάζει αξιόλογα διαφοροποιητικά στοιχεία από άλλους αντίστοιχους προορισμούς. Γενικότερα, η ταυτότητα του προορισμού φαίνεται ότι είναι ένα ζήτημα που απασχολεί και ανησυχεί αρκετούς από τους

ερωτηθέντες, ιδιαίτερα μάλιστα αν συνδυαστεί με το γεγονός ότι «η αλλοίωση της ταυτότητας του τόπου» αναφέρθηκε, πολλές φορές, ως ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή η Σκιάθος ως τουριστικός προορισμός.

Αν και κάποιοι από τους ερωτώμενους ισχυρίστηκαν ότι στην παρούσα φάση υπάρχει μια σχετική κινητοποίηση ως προς την τουριστική αξιοποίηση των φυσικών/πολιτιστικών πόρων, εκ των υστέρων αποδείχθηκε ότι οι παραπάνω, συχνά, συγχέουν την αξιοποίηση με την συντήρηση, την αναστήλωση και την ανάδειξη. Η σωστή αξιοποίηση αυτών των πόρων μπορεί να δώσει το έναυσμα για τη δημιουργία διαφόρων μορφών θεματικού τουρισμού καθώς και να προσελκύσει τουρίστες, οι οποίοι ενδεχομένως να μην ελκύονται από το είδος του υφιστάμενου προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος του νησιού. Δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός ότι «τα πάντα μπορούν να αποτελέσουν τουριστικό πόρο εφόσον ανταποκρίνονται σε μια αντίστοιχη ειδική ζήτηση» (Κοκκώσης κ.ά, 2011).

Η ιδέα της ανάπτυξης ΕΕΜΤ στη Σκιάθο ξεκίνησε όταν έγιναν αντιληπτά τα παρακάτω: α) ότι η υπάρχουσα τουριστική περίοδος δεν καλύπτει, πλέον, τις ανάγκες των κατοίκων του νησιού (η πλειοψηφία των οποίων δραστηριοποιείται σε τουριστικά επαγγέλματα) αφού είναι αρκετά σύντομη σε διάρκεια και αυστηρά προκαθορισμένη (περίπου τρεις μήνες, το καλοκαίρι) και β) ότι ο προορισμός για να μείνει βιώσιμος και ανταγωνιστικός πρέπει να προσαρμοστεί στις ανάγκες της σύγχρονης αγοράς, η οποία αναζητά νέες εμπειρίες και περισσότερο βιωματικές διακοπές. Το ενδεχόμενο της ανάπτυξης ΕΕΜΤ βρίσκει σύμφωνους όλους τους ερωτώμενους και όπως οι ίδιοι μετέφεραν είναι επιθυμία όλων στο νησί.

Οι προσπάθειες ανάπτυξης ΕΕΜΤ στο νησί έχουν ήδη ξεκινήσει, αλλά βρίσκονται ακόμη σε πολύ πρώιμο στάδιο. Η ανάπτυξη τους δεν γίνεται βάσει οργανωμένου σχεδιασμού αλλά είναι αποτέλεσμα ιδιωτικών, κυρίως, πρωτοβουλιών. Γι' αυτό το λόγο, οι ερωτώμενοι τις χαρακτήρισαν «μικρές», «αποσπασματικές» και «μη ουσιαστικές». Οι προσπάθειες αυτές αφορούν τον περιπατητικό, τον καταδυτικό, τον ποδηλατικό, τον ιστιοπλοϊκό, τον θρησκευτικό-προσκυνηματικό, τον γαστρονομικό και τον αλιευτικό τουρισμό. Ως αιτίες της περιορισμένης και αποσπασματικής τους ανάπτυξης αναφέρθηκαν: η έλλειψη στρατηγικού σχεδίου marketing, η απουσία συγκεκριμένης και συγκροτημένης πολιτικής επί του θέματος και το γεγονός ότι η τοπική κοινωνία δεν έχει εξοικειωθεί με τα προσφερόμενα προϊόντα που συνθέτουν αυτές τις μορφές τουρισμού (π.χ. δεν έχει ενδιαφερθεί να αποκτήσει προσωπική εμπειρία μέσω της ενεργής

συμμετοχής της στις προσφερόμενες δραστηριότητες) ώστε να τις προωθήσει ανάλογα στους ενδιαφερόμενους επισκέπτες-τουρίστες.

Ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη EEMT φάνηκε να αποτελεί και το ζήτημα των συνεργασιών. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των ερωτηθέντων, είναι κοινά αποδεκτό ότι κατά το παρελθόν υπήρχαν αρκετά προβλήματα και εντάσεις ως προς τον τρόπο λήψης αποφάσεων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών και το βαθμό επίτευξης των συνεργασιών. Ωστόσο, οι ίδιοι πρόσθεσαν, επίσης, ότι πλέον έχει γίνει κατανοητό πως για να υπάρξουν αποτελέσματα πρέπει να υπάρξει κοινό όραμα και συνεννόηση.

Ομόφωνα οι ερωτώμενοι υποστήριξαν ότι η Σκιάθος παρουσιάζει μεγάλες προοπτικές στο συγκεκριμένο τομέα αφού είναι ένα νησί πλούσιο σε φυσικούς, πολιτιστικούς και ανθρωπογενείς πόρους. Συνεπώς, μπορεί να ανταποκριθεί στις πολλές και διαφορετικές ανάγκες και επιθυμίες του εκάστοτε τουρίστα. Επιπλέον, η Σκιάθος παρουσιάζει πολλά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα σε σχέση με άλλα νησιά, γεγονός που αποτελεί θετικό παράγοντα όχι μόνο για την ανάπτυξη διαφόρων μορφών ειδικού/εναλλακτικού τουρισμού αλλά και για το άνοιγμα της τουριστικής περιόδου και σε άλλες εποχές του έτους. Συνοπτικά, οι ερωτώμενοι υποστήριξαν ότι δυνατότητες ανάπτυξης ή εξέλιξης παρουσιάζουν: ο περιπατητικός, ο καταδυτικός, ο θρησκευτικός, ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, ο γαστρονομικός, ο εκπαιδευτικός και ο συνεδριακός τουρισμός.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των συζητήσεων (για τις προσπάθειες και τις δυνατότητες ανάπτυξης EEMT) παρατηρήθηκε πως οι ερωτώμενοι είχαν την τάση να ταυτίζουν την ύπαρξη πόρων και υποδομών με αντίστοιχες μορφές τουρισμού (π.χ. συνέδεαν την ύπαρξη θρησκευτικών μνημείων με το θρησκευτικό τουρισμό ή την προσφορά τοπικών «πιάτων» με το γαστρονομικό τουρισμό) αγνοώντας ή παραλείποντας να αναφέρουν αν υπάρχουν τουρίστες με αντίστοιχα πρωταρχικά και τόσο εξειδικευμένα ενδιαφέροντα/κίνητρα.

Σαφέστατα, η ύπαρξη συγκεκριμένων ειδών πόρων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη κάποιων μορφών ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού αλλά όχι τη μοναδική. Αν ένας προορισμός παρουσιάζεται π.χ. ως «γαστρονομικός» πρέπει να περιλαμβάνει μια σειρά δραστηριοτήτων (μαθήματα μαγειρικής, σεμινάρια γευσιγνωσίας/οινογνωσίας, γαστρονομικά events κ.ά.) για τους τουρίστες γύρω από τη συγκεκριμένη θεματική και όχι απλά την ύπαρξη μερικών τοπικών παραδοσιακών εδεσμάτων. Το ίδιο, βεβαίως ισχύει και για τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού. Επομένως, διαπιστώνεται ότι ενώ ο προορισμός διαθέτει το υλικό απόθεμα για να

αναπτύξει ΕΕΜΤ, υστερεί ή δεν έχει δώσει την απαραίτητη προσοχή στις δραστηριότητες που θα το πλαισιώσουν και (ακολουθώς) θα κρατήσουν ζωντανό το ενδιαφέρον των τουριστών, οι οποίοι θα επιλέξουν να επισκεφτούν το νησί προκειμένου να εκπληρώσουν μια ιδιαίτερη ανάγκη ή επιθυμία τους. Οι δραστηριότητες αυτές μπορούν να διαμορφωθούν με την συμπερίληψη και την αξιοποίηση των «ξεχασμένων» φυσικών και πολιτιστικών πόρων που αναφέρθηκαν νωρίτερα και με την ενεργή συμμετοχή των ντόπιων στην όλη διαδικασία. Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται τις ΕΕΜΤ περισσότερο από την πλευρά της προσφοράς και λιγότερο από την πλευρά της ζήτησης.

Τελικά, αν και οι ερωτώμενοι γνωρίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό τη φιλοσοφία των ΕΕΜΤ (θεωρητική γνώση), υστερούν -κάπως- σε πρακτικό επίπεδο, δηλαδή στον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής αυτού του είδους τουρισμού.

Ένα, ακόμη, στοιχείο που αποκάλυψε η παρούσα έρευνα είναι ότι η πλειοψηφία των τουριστών που επισκέπτεται τη Σκιάθο παρακινείται από την επιθυμία της να συνδυάσει τις παθητικές (ξεκούραση, ήλιος, θάλασσα) με τις ενεργητικές (δραστηριότητες στη φύση) διακοπές. Ωστόσο, υπάρχει και ένα περιορισμένο, αριθμητικά, κοινό που καταφεύγει στο νησί με κάποιο ειδικότερο κίνητρο όπως π.χ. να κάνει πεζοπορία, ποδηλασία, καταδύσεις ή να εκπληρώσει τα θρησκευτικά του καθήκοντα (τάματα στη γιορτή της Παναγίας ή παρακολούθηση Ακολουθίας την περίοδο του Πάσχα). Η τοπική αυτοδιοίκηση από την πλευρά της αποκάλυψε ότι βασικός στόχος της δεν είναι να προσελκύσει τουρίστες με πολύ συγκεκριμένα ενδιαφέροντα αλλά τους λεγόμενους «πολυκινητρικούς» τουρίστες. Τουρίστες, δηλαδή, με περισσότερα του ενός ενδιαφέροντα ή χόμπι, που επιθυμούν να τα εξασκήσουν παράλληλα και πάντα σε συνδυασμό με τα 3S.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σχολιαστεί ότι το συγκεκριμένο είδος τουριστών μπορεί μεν να διευρύνει την τουριστική περίοδο (: εκπλήρωση ενός εκ των στόχων του νησιού) αλλά όχι για μεγάλο διάστημα. Αντίθετα, η στόχευση σε ομάδες τουριστών με λίγο πιο εξειδικευμένα ενδιαφέροντα και κίνητρα, ενδεχομένως, να κάλυπτε και τις λεγόμενες «μη τουριστικές περιόδους».

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων επιθυμεί να αναπτυχθεί κάθε δυνατή μορφή ειδικού ή εναλλακτικού τουρισμού (και μάλιστα με παράλληλο τρόπο), αρκεί αυτή να εναρμονίζεται με τη

φυσιογνωμία του νησιού και να μπορεί να υποστηριχτεί «έντιμα» από τους υπάρχοντες πόρους και υπηρεσίες του. Μέρος, ωστόσο, αυτής της ομάδας των ερωτώμενων εξέφρασε την άποψη ότι σε αυτή τη χρονική φάση καλό θα ήταν να δοθεί προτεραιότητα στις πιο ώριμες προς ανάπτυξη μορφές, δηλαδή: στον περιπατητικό, στον καταδυτικό, στο θρησκευτικό και στον πολιτιστικό τουρισμό.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι:

- Η Σκιάθος βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι όπου πρέπει να παραδειγματιστεί από τα λάθη του παρελθόντος και να οραματιστεί το μέλλον της και ειδικότερα το βιώσιμο μέλλον της.
- Η Σκιάθος παρουσιάζει μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού, τουλάχιστον από την πλευρά της προσφερόμενων πόρων.
- Οι ΕΕΜΤ στη συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την ενίσχυση της ταυτότητας του τόπου.

5.6.1. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Η ανάλυση SWOT, στην παρούσα εργασία, αποδίδει με ενιαίο και συγκριτικό τρόπο τους παράγοντες που διαμορφώνουν και τεκμηριώνουν το πλαίσιο της δυνητικής ανάπτυξης ΕΕΜΤ στο νησί της Σκιάθου. Μέσω της συγκεκριμένης μεθόδου μπορούν να προσδιοριστούν και να αναλυθούν τα δυνατά σημεία (Strengths), να αναδειχθούν οι αδυναμίες (Weaknesses), να εντοπιστούν και να αξιοποιηθούν οι ευκαιρίες (Opportunities) αλλά και να αποφευχθούν, ελαχιστοποιηθούν ή εξαιρεθούν (τυχόν) κίνδυνοι ή οι απειλές (Threats), που υπάρχουν στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της περίπτωσης μελέτης, στη δεδομένη χρονική φάση. Η συνθετική παρουσίαση των ευνοϊκών και δυσμενών παραγόντων, που ενδέχεται να επηρεάσουν τη διεξαγωγή ενός έργου (π.χ. την ανάπτυξη ΕΕΜΤ), βοηθάει στην επίτευξη στόχων, οι οποίοι αν αποδειχθούν σαφείς, οδηγούν στην εξασφάλιση ποιοτικών αποτελεσμάτων (Καρποδίνη-Δημητριάδη, 2013).

Ο πίνακας 10 αποτελεί μια συνοπτική συνολική εκτίμηση των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων, των ευκαιριών και των απειλών που παρουσιάζει η Σκιάθος σχετικά με την ανάπτυξη ΕΕΜΤ, όπως αυτά προέκυψαν μέσω της καταγραφής των υφιστάμενων και δυνητικών

τουριστικών της πόρων (κεφάλαιο 3) καθώς επίσης και μέσω των αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας (κεφάλαιο 5). Από τα παραπάνω απορρέουν τα εξής συμπεράσματα:

Δυνατά σημεία

Η Σκιάθος διαθέτει ένα πλούσιο πολιτιστικό-ιστορικό υπόβαθρο και συνάμα ένα εξαιρετικής ποιότητας φυσικό περιβάλλον, πάνω στα οποία μπορεί να στηρίξει είτε μεμονωμένα είτε με τη μορφή πλέγματος διάφορα είδη ειδικού ή/και εναλλακτικού τουρισμού. Παράλληλα, η εξαιρετική γεωγραφική της θέση (ανάμεσα σε τρία μεγάλα αστικά κέντρα και σε πολύ κοντινή απόσταση από την ηπειρωτική χώρα) αντισταθμίζει -κάπως- τις δυσκολίες που συνδέονται με το νησιωτικό της χαρακτήρα, προσφέροντας ένα αίσθημα ασφάλειας στους τουρίστες και ευνοώντας τη να αναπτύξει τουρισμό ειδικού ενδιαφέροντος σε όλες τις εποχές του έτους. Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η Σκιάθος είναι ένα νησί αναπτυγμένο τουριστικά με σύγχρονες και ασφαλείς υποδομές.

Ένα επιπλέον πλεονεκτήματα που έχει η Σκιάθος, είναι ο Παπαδιαμάντης και το έργο του. Πρόκειται για ένα μοναδικό και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τόπου το οποίο μπορεί να τονώσει την ταυτότητα του, να ενισχύσει την εικόνα του και να υποστηρίξει πολλές μορφές ειδικού ή εναλλακτικού τουρισμού ή ακόμα να λειτουργήσει και ως αυτόνομη μορφή τουρισμού.

Αδύναμα σημεία

Τα αδύναμα σημεία της Σκιάθου σχετικά με την ανάπτυξη ΕΕΜΤ οφείλονται, κυρίως, στη λανθασμένη διαχείριση του τουρισμού κατά το παρελθόν. Αυτά κρίνονται ως επίφοβα τόσο για τον υφιστάμενο, γενικού τύπου, τουρισμό της όσο και για το δυνητικό θεματικό τουρισμό της. Η αλλοίωση του τοπικού χαρακτήρα της περιοχής, η αλλαγή στην χρήση της γης και η έλλειψη πρωτογενούς τομέα στο νησί ενδέχεται να δυσκολέψουν ή να απορρίψουν την ανάπτυξη κάποιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως είναι π.χ. ο πολιτιστικός τουρισμός ή ο αγροτουρισμός.

Σημαντικό μειονέκτημα θα μπορούσε να θεωρηθεί, επίσης, η έλλειψη κάποιων τεχνικών χαρακτηριστικών (π.χ. χάραξη και σήμανση ορεινών ποδηλατικών διαδρομών, πλοiάρια διαμορφωμένα με ειδικές προδιαγραφές για την διεξαγωγή αλιευτικού τουρισμού, απουσία καταδυτικών πάρκων), απαραίτητων για την ασφαλή διεξαγωγή ορισμένων ΕΕΜΤ. Εξίσου σημαντική αδυναμία, θεωρείται και η έλλειψη σχεδιασμού-πολιτικής για την οργάνωση,

διαχείριση και διεξαγωγή ΕΕΜΤ στο νησί, πόσο μάλλον από τη στιγμή που ειπώθηκε ότι η επιθυμία ανάπτυξης αυτού του είδους τουρισμού είναι καθολική.

Τέλος, σημαντικό μειονέκτημα αποτελεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των πολιτιστικών/ιστορικών/φυσικών πόρων του νησιού είναι μερικώς ή καθόλου αξιοποιημένο τουριστικά.

Ευκαιρίες

Η ανάπτυξη ΕΕΜΤ στη Σκιάθο ευνοείται από τις γενικότερες τάσεις στην παγκόσμια αγορά, όπως τη στροφή των τουριστών σε δραστηριότητες που σχετίζονται με τη φύση και τον πολιτισμό, την αναζήτηση τρόπου σύνδεσης των διακοπών με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα/ασχολίες και την αυξημένη οικολογική συνείδηση της νέας (κυρίως) γενιάς. Η Σκιάθος μπορεί να εκμεταλλευτεί αυτή την αλλαγή που παρουσιάζεται στα κίνητρα των τουριστών, αξιοποιώντας όλους τους διαθέσιμους τουριστικούς της πόρους.

Παράλληλα, η αυξημένη ζήτηση για υγιεινά ή βιολογικά προϊόντων μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την προστασία και την αξιοποίηση της γεωργικής γης όπως επίσης και για τη δημιουργία μικρών αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Η εξέλιξη της τεχνολογίας θα μπορούσε να αποδειχθεί ωφέλιμη στην προσπάθεια αυτή. Επιπλέον, οι σύγχρονοι τρόποι επικοινωνίας και ενημέρωσης αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για την προβολή και προώθηση των ΕΕΜΤ με χαμηλό ή καθόλου κόστος.

Στις ευκαιρίες συγκαταλέγονται, επίσης, η δυνατότητα σύναψης συνεργασίας με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (και ειδικότερα με το *Εργαστήριο Τουριστικού Σχεδιασμού Έρευνας και Πολιτικής* που υπάγεται σε αυτό) αλλά και με το Δήμο Αλοννήσου για την επίτευξη εκπαιδευτικού καταδυτικού τουρισμού.

Απειλές

Ένα στοιχείο του εξωτερικού περιβάλλοντος που διακυβεύει την ανάπτυξη ΕΕΜΤ στη Σκιάθο, είναι ο ανταγωνισμός τόσο με άλλες παρόμοιες παραθαλάσσιες περιοχές ή νησιά, τα οποία έχουν αναπτύξει με αρτιότερο τρόπο κάποιες μορφές τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος όσο

και με τα γειτονικά της νησιά, το προφίλ των οποίων ταιριάζει καλύτερα με τη φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού.

Η ανεπάρκεια συγκοινωνιακής σύνδεσης του νησιού με την ηπειρωτική χώρα κατά τη μη τουριστική (*off season*) ή την ενδιάμεση τουριστική περίοδο (*shoulder season*) είναι, επίσης, μια σημαντική απειλή, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι τουρίστες ειδικού ενδιαφέροντος προτιμούν περιοχές και περιόδους που δεν υπάρχει συνωστισμός.

Η διόγκωση των τουριστικών ροών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες θεωρείται αντίθετη με τη φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού αλλά και των προτιμήσεων/απαιτήσεων των τουριστών αυτού του είδους.

Απειλή, επίσης, θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι προωθητικές διαφημιστικές ενέργειες που αφορούν τη Σκιάθο και δίνουν έμφαση στην ομορφιά των ακρογιαλιών της, στα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης που διαθέτει και γενικότερα στην προσφορά τουριστικών προϊόντων που συνδέονται (σχεδόν) αποκλειστικά με τις καλοκαιρινές διακοπές. Μια τέτοια τακτική θα ενίσχυε την αντίληψη ότι το νησί προσφέρεται μόνο για καλοκαιρινές εξορμήσεις και θα διακινδύνευε οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπτυξης διαφορετικών μορφών τουρισμού.

Η υποβάθμιση και ο κίνδυνος απώλειας της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και άυλης) απειλούν όχι μόνο την ανάπτυξη κάποιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο νησί όπως είναι π.χ. ο πολιτιστικός και τα παράγωγά του αλλά και τον γενικού τύπου τουρισμό. Η έλλειψη και η υποβάθμιση της πολιτισμικής ταυτότητας του τόπου θα στερήσουν από τον προορισμό τα στοιχεία που θα έδιναν στο προϊόν του προστιθέμενη αξία και θα το διαφοροποιούσαν από άλλα νησιά που ακολουθούν το πρότυπο των 3S και προσελκύουν τουρίστες γενικού ενδιαφέροντος.

Η επένδυση στις EEMT δεν θα είναι επιτυχημένη αν δεν αλλάξει και ο τρόπος ανάπτυξης των επιχειρήσεων στο νησί. Η συνεχής ανάπτυξη τουριστικών επιχειρήσεων με ίδιο ή παρεμφερές περιεχόμενο (καταλύματα, καταστήματα εστίασης-αναψυχής) δεν θα βοηθήσει ούτε στη διεύρυνση της τουριστικής περιόδου ούτε στην ανάπτυξη EEMT αλλά, αντίθετα, θα ενισχύσει την υπάρχουσα εικόνα του.

Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού (π.χ. managers, συντονιστές, ξεναγοί κ.ά.) που θα στελεχώσει τις υπηρεσίες που συνδέονται με διάφορες EEMT καθώς και η έλλειψη βιοματικών

δραστηριοτήτων μπορούν να δυσχεράνουν τις διαδικασίες και γενικότερα την ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού.

Τέλος, η ανάπτυξη ΕΕΜΤ στη Σκιάθο απειλείται από διάφορες περιβαλλοντικές απειλές-ατασθαλίες όπως είναι: η ανεξέλεγκτη αλιεία, ο μεγάλος όγκος απορριμμάτων, η ρύπανση (αέρος, ύδατος, ηχητική) και η ανεξέλεγκτη δόμηση.

Πίνακας 10 SWOT Analysis Σκιάθου (θεματικός άξονας: Ανάπτυξη ΕΕΜΤ)

<u>ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ (S)</u>	<u>ΑΔΥΝΑΜΑ ΣΗΜΕΙΑ (W)</u>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Γεωγραφική θέση ▪ Ήπιο κλίμα ▪ Ασφαλής προορισμός ▪ Ασφαλής, καθαρή θάλασσα ▪ Μικρή έκταση νησιού ▪ Εναλλαγές τοπίου ▪ Εγγύτητα με την ηπειρωτική χώρα ▪ Πολλές πύλες εισόδου ▪ Μοναδικά-ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (Αισθητικό Δάσος, Παπαδιαμάντης, 1^η ελληνική σημαία, 1^ο σήμα ναυσιπλοΐας, ενδημική χλωρίδα/πανίδα) ▪ Πλούσια πολιτιστική-ιστορική κληρονομιά ▪ Πλούσιοι φυσικοί πόροι ▪ Εύρος προσφερόμενων δραστηριοτήτων ▪ Επαρκής θεωρητική γνώση του τοπικού πληθυσμού σχετικά με τις ΕΕΜΤ ▪ Ύπαρξη δικτύου μονοπατιών ▪ Ύπαρξη σύγχρονης τουριστικής υποδομής (αεροδρόμιο, λιμάνι, ποσότητα - ποικιλία καταλυμάτων, υποδομές, εστίασης αναψυχής) ▪ Ύπαρξη αθλητικών events 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αναξιοποίητοι φυσικοί & πολιτιστικοί (υλικοί/άυλοι) πόροι ▪ Ανεπάρκεια υδατικών πόρων (κατά την καλοκαιρινή περίοδο) ▪ Ελλιπής εμπειρική γνώση του τοπικού πληθυσμού σχετικά με τις ΕΕΜΤ ▪ Απουσία πρωτογενή τομέα-πρωτογενών τοπικών αγροτικών/κτηνοτροφικών προϊόντων ▪ Αλλοίωση του τοπίου λόγω ανοικοδόμησης ▪ Αλλοίωση τοπικής ταυτότητας ▪ Υποβάθμιση παραδοσιακού χαρακτήρα οικισμού/τόπου ▪ Ανεπάρκεια συγκοινωνιών/τρόπος προσβασιμότητας στο νησί (ιδιαίτερα τις μη τουριστικές περιόδους) ▪ Έλλειψη τουριστικού σχεδιασμού ▪ Απουσία επίσημου φορέα οργάνωσης και διαχείρισης των ΕΕΜΤ ▪ Άναρχη και βίαιη τουριστική ανάπτυξη ▪ Μαζικός τουρισμός ▪ Υποβάθμιση ποιότητας τουριστικών υπηρεσιών - Δυσaréσκεια τουριστών ▪ Διόγκωση τουρισμού τους καλοκαιρινούς μήνες - Εποχικότητα ▪ Δυσκολίες στη συνεργασία ▪ Έλλειψη μελέτης για τη φέρουσα τουριστική ικανότητα του νησιού ▪ Έλλειψη συγκεκριμένης και συγκροτημένης πολιτικής για τις ΕΕΜΤ ▪ Ανεπαρκείς προωθητικές ενέργειες ΕΕΜΤ (λανθασμένοι χειρισμοί) ▪ Ανεπαρκείς εξειδικευμένες υποδομές (π.χ. έλλειψη τεχνητών ενάλιων αξιοθέατων, έλλειψη ειδικά σχεδιασμένων ορεινών ποδηλατικών διαδρομών) ▪ Έλλειψη προσφοράς ειδικών (βιοματικών) δραστηριοτήτων οι οποίες συνοδεύουν την προσφορά των τουριστικών πόρων

<u>ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Ο)</u>	<u>ΑΠΕΙΛΕΣ (Τ)</u>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αξιοποίηση ιστορικού παρελθόντος – πολιτιστικής κληρονομιάς ▪ Εκσυγχρονισμός ΜΜΜ (πλοία) ▪ Προστασία και αξιοποίηση γεωργικής γης ▪ Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και μέσων επικοινωνίας ▪ Χρήση νέων μεθόδων διαχείρισης υδατικών πόρων ▪ Αξιοποίηση ζήτησης προϊόντων με ονομασία προέλευσης ή βιολογικής καλλιέργειας ▪ Αξιοποίηση διεθνούς ζήτησης ΕΕΜΤ – προοπτικές ανάπτυξης νέων ΕΕΜΤ ▪ Πιστοποιήσεις “<i>bike & hiking friendly</i>” ▪ Παπαδιαμάντης, ως ευκαιρία ανάπτυξης μιας μοναδικής και καινοτόμας μορφής τουρισμού ▪ Υποθαλάσσιο μουσείο Αλοννήσου, ως ευκαιρία ανάπτυξης εκπαιδευτικού καταδυτικού τουρισμού ▪ Παρθένος καταδυτικός προορισμός ▪ Επισκεψιμότητα από Χριστιανούς Ορθόδοξους τουρίστες, ως ευκαιρία ανάπτυξης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού ▪ Ύπαρξη 5* Ξενοδοχείων, ως ευκαιρία ανάπτυξης τουρισμού ΜΙCΕ ▪ Ανάδειξη γαστρονομικής κληρονομιάς ▪ Ύπαρξη αθλητικών events, ως ευκαιρία διεύρυνσης της τουριστικής αγοράς αλλά και της εικόνας του τόπου ▪ Ανάπτυξη συνεργασιών με το Εργαστήριο Τουριστικού Σχεδιασμού Έρευνας και Πολιτικής (ΤΜΧΠΠΑ⁵⁵) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανταγωνισμός με άλλες νησιωτικές ή παραθαλάσσιες περιοχές με παρόμοια χαρακτηριστικά που έχουν αναπτύξει αρτιότερα κάποιες ΕΕΜΤ (π.χ. καταδυτικά πάρκα, τεχνητά ναυάγια) ▪ Ανταγωνισμός με τα γειτονικά νησιά λόγω του ότι συνάδουν καλύτερα με τη φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού ▪ Έλλειψη/ανεπάρκεια αεροπορικών δρομολογίων τις μη ή τις ενδιάμεσες τουριστικές περιόδους από και προς το εξωτερικό ▪ Διόγκωση τουρισμού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες – Εποχικότητα ▪ Ταύτιση νησιού με προσφορά 3S ▪ Υποβάθμιση / Απώλεια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ▪ Συστηματική ανάπτυξη επιχειρήσεων με το ίδιο περιεχόμενο (καταστήματα εστίασης, αναψυκτήρια) ▪ Έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού που θα στελεχώσει τις ΕΕΜΤ (συντονιστές, managers, ξεναγοί) ▪ Μικρό (αριθμητικά) δείγμα τουριστών με ειδικά κίνητρα ▪ Φυσικές και περιβαλλοντικές απειλές

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

⁵⁵ Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα νησιά -ιδιαίτέρως τα μικρά σε έκταση- αποτελούν ειδική περίπτωση τόπων λόγω των εγγενών χαρακτηριστικών τους. Χαρακτηρίζονται από μια (σχετική) απομόνωση, διαθέτουν λιγιστούς φυσικούς πόρους και επομένως περιορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης. Για το λόγο αυτό, η στροφή στην τουριστική δραστηριότητα είναι αναπόφευκτη. Από εκεί και πέρα, ο βαθμός της τουριστικής τους ανάπτυξης εξαρτάται από τη γεωγραφική τους θέση, τη μορφολογία, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τα προσφερόμενα προϊόντα τους αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αποφασίζουν να διαχειριστούν τα τουριστικά τους ζητήματα. Σε αρκετές περιπτώσεις, νησιωτικοί προορισμοί που πληρούσαν τα παραπάνω κριτήρια παραγκώνισαν, με αργούς ή πιο γρήγορους ρυθμούς, τον πρωτογενή τους τομέα με αποτέλεσμα ο τουρισμός να αποτελεί μονοκαλλιέργεια γι' αυτούς. Η τάση εξειδίκευσης των νησιωτικών προορισμών έχει απασχολήσει πολύ τη βιβλιογραφία του τουρισμού καθώς εκτός από πολλά πλεονεκτήματα (οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη) κρύβει εξίσου και πολλά μειονεκτήματα (περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις) (Κοκκώσης, Τσάρτας, 2001). Το νησί της Σκιάθου αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα.

Η Σκιάθος είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς νησιωτικούς τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα. Η τουριστική της δραστηριότητα ξεκίνησε στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και όπως πρόσταζαν οι ανάγκες της εποχής υιοθέτησε το ηλιοκεντρικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης (3S). Η στρατηγική γεωγραφική της θέση, οι αμμόδεις παραλίες με τα ρηχά νερά, το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και ο «διαφημιστής» της, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, την ανέδειξαν γρήγορα σε δημοφιλή θερινό προορισμό. Σήμερα, πλέον, λόγω της πολύχρονης και μεγάλης εμπειρίας της στον τομέα θεωρείται ένας ώριμος τουριστικά προορισμός ο οποίος καλείται να αντιμετωπίσει διάφορες προκλήσεις, δύο εκ των οποίων είναι: η αλλαγή των τάσεων στην τουριστική ζήτηση και η εποχικότητα. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, νησιά όπως η Σκιάθος προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις προαναφερθείσες δυσκολίες, υιοθετούν νέα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.

Από τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας προέκυψε ότι η Σκιάθος ως προορισμός έχει επηρεαστεί έντονα τόσο από τις μαζικές ροές των τουριστών όσο και από την κακή διαχείριση του τουρισμού. Όπως αποδεικνύουν τα πρωτογενή και δευτερογενή δεδομένα της έρευνας, το

τουριστικό προϊόν του νησιού δεν έχει ακόμα παρουσιάσει κορεσμό καθώς οι αφίξεις των τουριστών, ημεδαπών και αλλοδαπών, κάθε χρόνο παρουσιάζουν μικρές αλλά αυξητικές τάσεις.

Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών φαίνεται να ελκύεται από τον ήλιο και τις παραλίες, συνεπώς πρόκειται για τουρίστες που επισκέπτονται το νησί με σκοπό την ξεκούραση και τη διασκέδαση. Συχνά, συνδυάζουν τα παραπάνω με διάφορες προσφερόμενες υπηρεσίες/δραστηριότητες όπως: παράκτια αθλήματα, καταδύσεις, περιηγήσεις με σκάφη αναψυχής κ.ά. Τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Σκιάθος έχει αρχίσει να απομακρύνεται από το πρότυπο των 3S και κατευθύνεται προς εκείνο των 4E (Environment, Education, Entertainment, Event). Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό τα ενδιαφέροντα και οι επιθυμίες των τουριστών διευρύνονται με συνέπεια να αναζητούνται νέες προσλαμβάνουσες σχετικές με το περιβάλλον, την γνώση/μάθηση, την ψυχαγωγία και τη συμμετοχή σε ειδικά γεγονότα (Βαρβαρέσος, 2009). Υπό αυτή την έννοια, η Σκιάθος βρίσκεται πολύ κοντά στο στόχο της, δηλαδή στην προσέλκυση τουριστών που θέλουν να συνδυάσουν τις διακοπές παραλίας με άλλες εμπειρίες.

Ωστόσο, οι παραπάνω δραστηριότητες είναι δύσκολο να χαρακτηριστούν ως EEMT αφού λείπει το ειδικό κίνητρο από την πλευρά των τουριστών ή τουλάχιστον εκείνο έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Συνεπώς, αυτές θα μπορούσαν να εκληφθούν ως δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου στα πλαίσια του τουρισμού γενικού ενδιαφέροντος. Οι υπεύθυνοι και οι ασχολούμενοι με τον τουρισμό στη Σκιάθο προσπαθούν να αναπτύξουν ένα μεικτό μοντέλο τουρισμού (3S+4E) καθώς πιστεύουν ότι δεν είναι εύκολο να επενδύσουν σε τουρίστες με ένα συγκεκριμένο ισχυρό ειδικό κίνητρο (π.χ. για να κάνουν καταδύσεις), αφού αυτοί θα απογοητευτούν από το περιορισμένο εύρος επιλογών που μπορεί να έχει ένα προσφερόμενο προϊόν. Κάτι τέτοιο δεν είναι απόλυτο να συμβεί αν ο προορισμός αναπτύξει στρατηγικά σχέδια μάρκετινγκ γύρω από τις πιο δημοφιλείς ειδικές/εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο νησί και συνοδεύσει την ύπαρξη των τουριστικών πόρων με σχετικές ειδικές δραστηριότητες (ξεναγήσεις, βιωματικά σεμινάρια, ειδικές εκδηλώσεις κ.ά.). Επιπλέον, προκειμένου να μην απογοητευτεί ο τουρίστας καλό θα ήταν:

να αποφεύγεται ο κατακερματισμός των εννοιολογικών οριοθετήσεων στο ζήτημα των EEMT, ο οποίος οδηγεί συχνά στο να θεωρείται ως EEMT κάθε δραστηριότητα (σχετική με τον τουρισμό ή τον ελεύθερο χρόνο) με ειδικό χαρακτήρα, όπως ο “ποδηλατικός” ή “περιπατητικός” τουρισμός, η οποία αντίθετα πρέπει να θεωρείται τμήμα ενός ευρύτερου ειδικού προϊόντος με βάση το ισχυρό ειδικό κίνητρο των

τουριστών (π.χ. του οικοτουρισμού ή του αθλητικού τουρισμού ή του τουρισμού ευεξίας) (Κοκκώσης κ.ά., 2011, 111).

Από την άλλη πλευρά μια στόχευση σε ομάδες τουριστών με συγκεκριμένα κίνητρα (μη συμπεριλαμβανομένων των 3S), ίσως, να βοηθούσε περισσότερο όχι μόνο στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου (δηλαδή ένας μήνας πριν και ένας μήνας μετά από αυτή) αλλά και στην δημιουργία μικρότερων τουριστικών περιόδων κατά τη διάρκεια του έτους. Μια τέτοια κίνηση θα οδηγούσε το νησί ένα βήμα πιο κοντά στη βιωσιμότητα καθώς θα συντελούσε στην αποσυμφόρηση της θερινής τουριστικής περιόδου ενώ ταυτόχρονα θα δημιουργούσε μικρότερη εξάρτηση των κατοίκων από αυτή.

Οι ΕΕΜΤ, συνήθως, αναπτύσσονται σε νησιωτικούς προορισμούς που είναι απομακρυσμένοι από τα αστικά κέντρα, άρα δεν έχουν μεγάλη επισκεψιμότητα ή δεν διαθέτουν εκείνους τους πόρους που είναι κατάλληλοι για να προσελκύσουν το τυπικό κοινό των 3S. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία όταν ένας νησιωτικός προορισμός προσελκύει Μ.Τ. είναι πιο εύκολο να αναπτύξει ειδικές μορφές τουρισμού (θαλάσσιος τουρισμός, αθλητικός τουρισμός, τουρισμός εκδηλώσεων κ.ά.) παρά εναλλακτικές (οικοτουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός και τα παράγωγά τους). Με βάση τα παραπάνω η Σκιάθος θα μπορούσε να επενδύσει σε συγκεκριμένες μορφές ειδικού τουριστικού ενδιαφέροντος (καταδυτικός τουρισμός, τουρισμός κρουαζιέρας, τουρισμός ειδικών γεγονότων) το καλοκαίρι, ενώ τις υπόλοιπες εποχές του έτους, δηλαδή τους μήνες της άνοιξης και του φθινοπώρου, να στραφεί στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (πεζοπορικός, πολιτιστικός, θρησκευτικός τουρισμός).

Η εμπειρική έρευνα έδειξε, επίσης, ότι η Σκιάθος έχει μπει ήδη σε μια διαδικασία ανάπτυξης ΕΕΜΤ προκειμένου να διατηρήσει τη βιωσιμότητά της. Σε γενικές γραμμές, το νησί πληροί αρκετές από τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού, όπως: επάρκεια τουριστικών υποδομών και ύπαρξη πολιτιστικών, ιστορικών και φυσικών πόρων. Η ίδια, ωστόσο, έρευνα ανέδειξε και πολλά μελανά σημεία. Πολλοί από τους προαναφερθέντες τουριστικούς πόρους δεν έχουν εκτιμηθεί σωστά με αποτέλεσμα να μην έχουν αξιοποιηθεί τουριστικά. Έλλειψη, επίσης, παρατηρήθηκε και στην προσφορά ειδικών δραστηριοτήτων (ξεναγήσεις, βιωματικά σεμινάρια, εκδηλώσεις). Τέτοιου είδους παραλείψεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και διαμόρφωση ΕΕΜΤ, αφού ουσιαστικά αποτελούν τα θεμελιακά στοιχεία αυτών. Άλλες σημαντικές ελλείψεις που αποκάλυψε η έρευνα είναι η απουσία

σχεδιασμού, οργάνωσης και συντονισμού σε ό,τι αφορά το συγκεκριμένο τομέα. Ειδικότερα, οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν στην απουσία στρατηγικού σχεδίου μάρκετινγκ για τον γενικό τουρισμό αλλά και για τις ΕΕΜΤ, στην απουσία ανάλογου διαχειριστικού-συντονιστικού επίσημου φορέα, στο λανθασμένο τρόπο προώθησής/διαφήμισης των ΕΕΜΤ και στην απουσία συγκροτημένης πολιτικής επί του θέματος. Η τελευταία επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι οι προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι στιγμής είναι, κυρίως, ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Τέλος, σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες στην όλη διαδικασία θεωρούνται η έλλειψη σύμπνοιας και κοινού οράματος, τα οποία με τη σειρά τους δυσκολεύουν την επίτευξη συνεργασιών.

Η διαδικασία των συνεντεύξεων αποκάλυψε, επίσης, ότι οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες έχουν (μεν) μια ικανοποιητική θεωρητική γνώση για τη φιλοσοφία των ΕΕΜΤ καθώς και για τα οφέλη που προκύπτουν από την ανάπτυξη του εν λόγω προτύπου, ωστόσο η γνώση αυτή δεν παύει να είναι επιφανειακή. Για παράδειγμα, πολλοί λίγοι από τους ερωτώμενους αναφέρθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων σε ειδικά κίνητρα τουριστών ή στην τουριστική ζήτηση, ενώ οι περισσότεροι από του συμμετέχοντες συνέχισαν την ύπαρξη συγκεκριμένου φυσικού-πολιτιστικού αποθέματος ή γενικότερα τουριστικών προϊόντων με αντίστοιχες μορφές ειδικού ή/και εναλλακτικού τουρισμού (λ.χ. ύπαρξη πληθώρας εκκλησιαστικών μνημείων: «θρησκευτικός τουρισμός», ύπαρξη τοπικής γαστρονομίας: «γαστρονομικός τουρισμός» κ.ο.κ.).

Οι ΕΕΜΤ που μπορούν να αναπτυχθούν στο νησί είναι ο περιπατητικός, ο θρησκευτικός, ο πολιτιστικός, ο ορεινός ποδηλατικός, ο συνεδριακός, ο καταδυτικός τουρισμός και γενικότερα ο θαλάσσιος τουρισμός.

Αναφορικά με τον περιπατητικό τουρισμό, αξίζει να ειπωθεί ότι το διάστημα που μεσολάβησε από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων μέχρι την συγγραφή των συμπερασμάτων της συνολικής έρευνας, η τοπική αυτοδιοίκηση της Σκιάθου ανακοίνωσε και επίσημα τη συνεργασία της με την *Paths of Greece*. Η συνεργασία αυτή συνάφθηκε με σκοπό την καλύτερη οργάνωση του υπάρχοντος αλλά υπερεκτεταμένου δικτύου μονοπατιών, το οποίο συν τοις άλλοις ήταν και δύσκολο να συντηρηθεί. Η αναδημιουργία των περιπατητικών μονοπατιών περιλαμβάνει τη μείωση των διαδρομών από 25 σε 15 (με συνολικό μήκος άνω των 100χλμ.). Το μήκος των διαδρομών θα κυμαίνεται από 0,7-11 χλμ. ενώ ο χρόνος πεζοπορίας από 15' λεπτά έως 5 ώρες. Η εταιρεία, μεταξύ άλλων, θα προβεί και σε αλλαγές στην σηματοδότηση των μονοπατιών και στην τοποθέτηση χαρτών και επεξηγηματικών πινακίδων πληροφόρησης. Σημαντική καινοτομία, για

την ελληνική πραγματικότητα, θεωρείται η δημιουργία διαδρομής προσβάσιμης σε ΑΜΕΑ (είναι η πρώτη φορά που μια τέτοια διαδρομή ενσωματώνεται επίσημα σε ένα δίκτυο μονοπατιών). Η ειδική αυτή διαδρομή θα υλοποιηθεί εντός των ορίων του βιότοπου των Κουκουναριών. Σύμφωνα με τον προγραμματισμό της εταιρείας το ανανεωμένο δίκτυο μονοπατιών θα είναι έτοιμο εντός του 2021⁵⁶.

Εν κατακλείδι, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η Σκιάθος είναι ένας προορισμός που, θεωρητικά τουλάχιστον, μπορεί εκτός από τον μαζικού τύπου τουρισμό να αναπτύξει και εξειδικευμένα τουριστικά πακέτα τα οποία θα είναι ανεξάρτητα από τις διακοπές παραλίας. Άρα, μπορεί να ανταπεξέλθει στις νέες τάσεις της τουριστικής ζήτησης.

Σχετικά με την διεύρυνση της τουριστικής περιόδου, τα δεδομένα έδειξαν ότι στην παρούσα φάση, η επέκτασή της δεν είναι δυνατή λόγω της αδύναμης ακτοπλοϊκής και αεροπορικής σύνδεσης κατά τους μη τουριστικούς μήνες. Ένας επιπλέον λόγος που καθιστά αδύνατη τη διεύρυνση της τουριστικής περιόδου είναι ότι ο προορισμός δεν έχει στοχεύσει σε ειδικές ομάδες τουριστών, τον οποίων τα κίνητρα δεν συμπεριλαμβάνουν τα 3S.

6.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΕΜΤ

Με βάση τα όσα ειπώθηκαν στο θεωρητικό και στο ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας και με γνώμονα ότι η ανάπτυξη ΕΕΜΤ είναι επιθυμητή στη Σκιάθο, παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις που θα φέρουν το νησί πιο κοντά στους στόχους του, δηλαδή θα το βοηθήσουν να αναπτύξει τουρισμό ειδικού ενδιαφέροντος, να ενισχύσει την ταυτότητά του και να οδηγηθεί στη διεύρυνση της τουριστικής του περιόδου.

✓ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

- Ανάπτυξη Λογοτεχνικού Τουρισμού. Πρόκειται για μια μορφή θεματικού τουρισμού που εντάσσεται στον φάσμα του πολιτιστικού τουρισμού. Ο λογοτεχνικός τουρισμός είναι ένας σημαντικός και αναπτυσσόμενος τομέας της τουριστικής βιομηχανίας. Λαμβάνει χώρα, όταν συγγραφείς ή το λογοτεχνικό τους έργο γίνονται ή είναι τόσο δημοφιλείς με αποτέλεσμα το κοινό να επιθυμεί να ταξιδέψει σε τόπους που σχετίζονται άμεσα με αυτούς (τόπος γέννησης, ταφής, δράσης, προσωπική κατοικία) ή και τα έργα τους (τόπος που διαδραματίζεται η ιστορία ή μια σημαντική σκηνή ενός

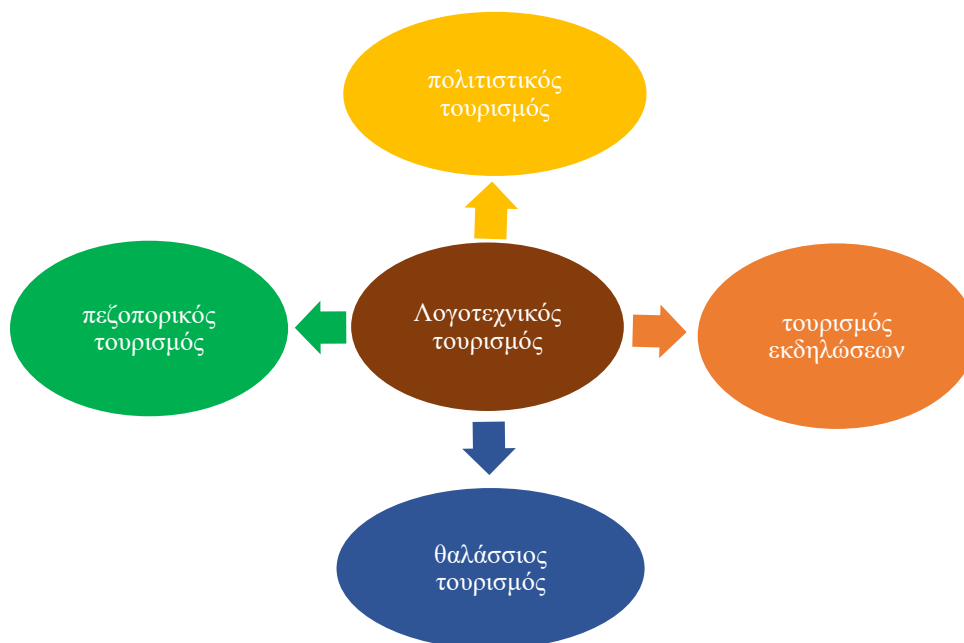
---

⁵⁶ www.thenewspaper.gr

έργου τους). Η επίσκεψη σε αυτά τα μέρη επιτρέπει στο κοινό να αλληλοεπιδράσει με τον συγγραφέα που θαυμάζει αφού μπορεί να δει ή να αγγίξει (στο μέτρο του δυνατού) τα προσωπικά του αντικείμενα (Busby & Klug, 2001).

Η Σκιάθος πληροί όλα τα παραπάνω κριτήρια αναφορικά με τον Παπαδιαμάντη. Στα πλαίσια του λογοτεχνικού τουρισμού προτείνεται να δημιουργηθούν ανάλογα φεστιβάλ και εκδηλώσεις (συνέδρια, ξεναγήσεις, σεμινάρια λογοτεχνίας-θεάτρου) και λογοτεχνικοί περίπατοι/πεζοπορίες, βασισμένοι στα τοπωνύμια ή και στα μνημεία φύσης–πολιτισμού, που αναφέρει ο Παπαδιαμάντης στα διηγήματά του. Ο λογοτεχνικός τουρισμός μπορεί να συνδυαστεί με πολλές άλλες ΕΕΜΤ (Διάγραμμα 3), καθώς ο διηγηματογράφος μέσα από τα έργα του «φωτογράφιζε» όχι μόνο το σκιαθίτικο τοπίο (ύπαιθρος, μνημεία πολιτισμού και φύσης), αλλά και στιγμιότυπα της καθημερινής ζωής της εποχής του (ήχους, γεγονότα, προσωπικότητες, ακόμη και φαγητά), υλικό δηλαδή που μπορεί να εμπνεύσει και να στηρίξει πολλές μορφές τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος. Ο λογοτεχνικός τουρισμός είναι μια ήπια μορφή τουρισμού, η οποία μπορεί να ενισχύσει την τοπική ανάπτυξη αλλά και την ταυτότητα του τόπου.

Διάγραμμα 4 Προτεινόμενο πλέγμα δραστηριοτήτων ΕΕΜΤ για τη Σκιάθο

Πηγή: Μιτζέλου Αικ., 2021, Ιδία επεξεργασία

- Εκσυγχρονισμός μουσείων, αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών ώστε να κάνουν την εμπειρία του επισκέπτη πιο βιωματική (π.χ. ηχογραφημένα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, βίντεο ή ηχογραφημένες διηγήσεις που αφορούν τη ναυτική παράδοση του νησιού ή και την καθημερινότητα παλαιότερων εποχών). Για να επιτευχθεί, βεβαίως, κάτι τέτοιο απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ανάπτυξη της «προφορικής ιστορίας» του νησιού.
- Ανάπτυξη ειδικών τουριστικών δραστηριοτήτων που θα παρέχουν ευκαιρίες γνωριμίας με τους ντόπιους (ξεναγήσεις, σεμινάρια γαστρονομίας/μαγειρικής, ενθάρρυνση συμμετοχής τουριστών σε τοπικές εκδηλώσεις/έθιμα, περιβαλλοντικές δράσεις).
- Δημιουργία πολιτιστικών περιπατητικών διαδρομών με θέμα τα «καντηλάκια» ή «σταυρούς», εντός ή εκτός του χωριού και σε συνδυασμό. Η δημιουργία μιας τέτοιας διαδρομής προϋποθέτει την αναλυτική καταγραφή των προαναφερθέντων καθώς και τη χαρτογράφησή τους. Προτείνεται, επίσης, να δημιουργηθεί ειδική εφαρμογή (Application) για έξυπνα κινητά τηλέφωνα (smartphones). Τέλος, προτείνεται σε μελλοντικό χρόνο η διαδρομή αυτή να ενταχθεί στο επίσημο Δίκτυο Μονοπατιών του νησιού.
- Διεξαγωγή ετήσιων πολιτιστικών events και φεστιβάλ λίγο πριν την έναρξη της τουριστικής περιόδου ή λίγο μετά τη λήξη της. Συγκεκριμένα προτείνονται:

A) η δημιουργία Φεστιβάλ θεάτρου, λογοτεχνίας και ποίησης με αναφορές στους δύο λογοτέχνες που γέννησε το νησί. Το συγκεκριμένο φεστιβάλ καλό θα ήταν να διεξάγεται σε ημερομηνίες κοντινές και όχι ίδιες με το *Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών της Σκοπέλου «Διαμαντής Παλαιολόγος»*, ώστε οι τουρίστες να ενθαρρύνονται να παρακολουθήσουν και τις δύο εκδηλώσεις (σε όλο τους το φάσμα), ενώ ταυτόχρονα να επωφελούνται και τα δύο νησιά από αυτές. Κάτι τέτοιο βέβαια προϋποθέτει καλή συνεργασία μεταξύ των δύο νησιών και -ίσως- μια κοινή πολιτική προώθησης.

B) η διεξαγωγή Φεστιβάλ κοκτέιλ (cocktail festival) και οίνου (Bartending event). Πρόκειται για μια πιο εμπορική εκδοχή φεστιβάλ η οποία μπορεί λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος μεταξύ της παλιάς εικόνας του νησιού (δημοφιλής τόπος διακοπών με έμφαση στη νυχτερινή διασκέδαση) και της νέας (προώθηση της Σκιάθου ως

προορισμού θεματικού τουρισμού). Στο συγκεκριμένο φεστιβάλ καλό θα ήταν να προβάλλονται οι τοπικοί οίνοι. Παράλληλα, θα μπορούσε να υπάρξει και μια συνεργασία με παραγωγούς τσίπουρου της Θεσσαλίας. Με τη διεξαγωγή του συγκεκριμένου φεστιβάλ επιδιώκεται η διεύρυνση της τουριστικής περιόδου και η τοπική ανάπτυξη.

✓ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ/ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

- Συνεχής ανανέωση και εκσυγχρονισμός των υποδομών (χαρτογράφηση και σήμανση μονοπατιών για την διεξαγωγή ασφαλούς ορεινής ποδηλασίας, δημιουργία καταδυτικών πάρκων)
- Αναδιαμόρφωση επίσημης ιστοσελίδας νησιού (συνεχής συστηματική και έγκυρη ενημέρωση-ανατροφοδότηση για τις EEMT που προσφέρονται στο νησί καθώς και για τα προϊόντα τους)
- Δημιουργία καταδυτικών πάρκων μικρής έκτασης περιφερειακά του νησιού ή/και των γειτονικών ακατοίκητων νησιών και συνακόλουθη δημιουργία τεχνητών ναυαγίων μέσα σε αυτά.
- Αξιοποίηση των γειτονικών ακατοίκητων νησιών της Σκιάθου (Μεγάλος και Μικρός Τσουγκριάς, Άρκος) με σκοπό την ανάπτυξη αθλητικού τουρισμού. Συγκεκριμένα, προτείνεται η δημιουργία υπαίθριου θεματικού πάρκου άθλησης και αναψυχής. Οι επισκέπτες του πάρκου θα έχουν την ευκαιρία να συνδυάσουν την άθληση στη φύση με την ψυχαγωγία και την αναψυχή. Το πάρκο αυτό, θα περιλαμβάνει ελαφρές και απόλυτα συμβατές με το περιβάλλον εγκαταστάσεις / κατασκευές (από υλικά όπως ξύλο, σχοινί, караβόπανα, δίχτυα και άλλα σχετικά) και θα απευθύνεται σε τουρίστες, οι οποίοι αγαπούν την περιπέτεια, τον ανταγωνισμό και κυρίως την άθληση στη φύση. Η αθλητική δραστηριότητα θα έχει τη μορφή παιχνιδιού και θα βασίζεται στη συνεργασία και στον ανταγωνισμό ομάδων. Ο αγωνιστικός χώρος θα προσφέρει στους επισκέπτες τη δυνατότητα να αναμετρηθούν με τις προσωπικές τους δυνάμεις και αλλά και τις δυνάμεις των αντιπάλων τους, σε παιχνίδια/δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με τη σωματική δύναμη, την ταχύτητα, την ευελιξία, την αντοχή και άλλες δεξιότητες. Ενδεικτικά, προτείνεται τα παιχνίδια να έχουν ως βάση τους δραστηριότητες σχετικές με την αναρρίχηση/καταρρίχηση, το parkour, τη κολύμβηση κ.ά. Τέλος, προτείνεται το πάρκο να

λειτουργεί μόνο κατά τις ενδιάμεσες τουριστικές περιόδους: πρώτον, για να μην προκαλούνται φθορές στο φυσικό περιβάλλον από τα σμήνη των δυνητικών επισκεπτών και δεύτερον, γιατί σκοπός της δημιουργίας του πάρκου δεν είναι η προσφορά μιας επιπλέον δραστηριότητας στο νησί αλλά η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε αυτό.

✓ ΠΡΟΒΟΛΗ-ΠΡΟΩΘΗΣΗ

- Προτείνεται η Σκιάθος να χρησιμοποιεί γενικευμένες περιγραφές για τις ΕΕΜΤ που προσφέρει και όχι υποκατηγορίες αυτών (π.χ. καλό είναι να μην χρησιμοποιείται ο όρος «γαστρονομικός τουρισμός» αλλά πολιτιστικός ή αντί για «καταδυτικός τουρισμός» να χρησιμοποιείται ο όρος θαλάσσιος, μιας και αυτές οι έννοιες μπορούν συμπεριλάβουν πολύ περισσότερα προϊόντα και να θεωρηθούν, ταυτόχρονα, πιο αντιπροσωπευτικές για τις δυνατότητες του νησιού), ώστε ο τουρίστας να μην έχει πολλές πιθανότητες απογοητευτεί.
- Προώθηση ορισμένων ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε ειδικές ομάδες τουριστών όπως ΚΑΠΗ (Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων), ενορίες/εκκλησιαστικούς συλλόγους, φοιτητές, μαθητές (στα πλαίσια των ετήσιων σχολικών τριήμερων εκδρομών τους), περιπατητικούς και πολιτιστικούς συλλόγους κ.ά.
- Δημιουργία κέντρου/περιπτέρου πληροφόρησης για την προσφορά ΕΕΜΤ σε κομβικό σημείο του νησιού π.χ. πλησίον του λιμανιού ή εντός του αεροδρομίου.
- Ανατύπωση και επανέκδοση των έντυπων τουριστικών χαρτών του νησιού με έμφαση στις προσφερόμενες -εναλλακτικού τύπου- δραστηριότητες του νησιού, στην ιστορία, στα μνημεία και στα έθιμά του, και όχι στις διαφημίσεις καταστημάτων και στην προβολή χορηγών.
- Μεγαλύτερη προώθηση των υφιστάμενων αθλητικών γεγονότων με σκοπό την ανάπτυξη και την εδραίωση αθλητικού τουρισμού.
- Αλλαγή της προωθητικής/διαφημιστικής πολιτικής του νησιού: μεγαλύτερη προβολή της άγνωστης πολιτιστικής του κληρονομιάς και των φυσικών πόρων της ενδοχώρας και λιγότερη προβολή των όμορφων παραλιών του και κατ' επέκταση του τουρισμού των 3S

- Προώθηση ΕΕΜΤ μέσα από διεθνείς και εγχώριες εκθέσεις εναλλακτικού/ θεματικού τουρισμού (όχι μόνο γενικού τουρισμού)

✓ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

- Ανάπτυξη συνεργασιών του προορισμού με το Εργαστήριο Τουριστικού Σχεδιασμού Έρευνας και Πολιτικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Συνεργασία με άλλους προορισμούς που έχουν αναπτύξει με επιτυχημένο τρόπο κάποια ή κάποιες ΕΕΜΤ, με σκοπό την ανταλλαγή ιδεών και απόψεων επί του θέματος
- Σύναψη συνεργασιών με εγχώριες και διεθνείς ιστοσελίδες και τουριστικά γραφεία που προωθούν θεματικά είδη τουρισμού
- Σύναψη συνεργασιών με πολυεθνικές εταιρείες με σκοπό τη διεξαγωγή συνεδρίων στο νησί αλλά την ανάπτυξη τουρισμού κινήτρων
- Σύναψη συνεργασιών με δημοσιογράφους και εκδότες του ταξιδιωτικού τύπου και παροχή ταξιδιών εξοικίωσης (*familiarisation trips*)
- Συνεργασία Δήμου με την Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών και άλλες λογοτεχνικές λέσχες

✓ ΤΟΠΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Ενίσχυση επιχειρήσεων που προσανατολίζονται σε δραστηριότητες σχετικές με τις ΕΕΜΤ

✓ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

- Ενθάρρυνση ενασχόλησης των κατοίκων με τον πρωτογενή τομέα
- Ενθάρρυνση των τοπικών επιχειρηματιών να χρησιμοποιούν στα τουριστικά τους καταλύματα και στα καταστήματα εστίασης προϊόντα τοπικής παραγωγής (κρασί, μέλι, τοπικά γλυκά, λικέρ, γαλακτοκομικά προϊόντα όπως π.χ. τυρί, λαχανικά-φρούτα)
- Αξιοποίηση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων του τόπου (π.χ. Παπαδιαμάντης, τοπική ιστορία, τοπική πολιτιστική κληρονομιά)
- Ανάπτυξη λογοτεχνικού τουρισμού
- Αξιοποίηση και αναβίωσης της τοπικής γαστρονομίας όπως παρουσιάζεται στα έργα του Παπαδιαμάντη

Οι παραπάνω είναι μόνο κάποιες, ενδεικτικές, προτάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αποτελεσματική ανάπτυξη ΕΕΜΤ στο νησί και στην επέκταση της τουριστικής του περιόδου. Για να επιτευχθούν, όμως, κρίνεται αναγκαίο να διευθετηθεί -πρωτίστως- το ζήτημα της προσβασιμότητας στο νησί (κατά τους μη ή λιγότερο τουριστικούς μήνες), η ανάπτυξη ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδίου μάρκετινγκ για τον γενικό τουρισμό αλλά και για τις ΕΕΜΤ και η σύσταση επίσημου φορέα ο οποίος θα διαχειρίζεται, θα οργανώνει και θα συντονίζει θέματα που αφορούν τις ΕΕΜΤ αλλά και όσους εργάζονται σε αυτές.

6.3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Από την πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα που διεξάχθηκε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, αναδύθηκαν νέα θέματα και πεδία για μελέτη ή/και περαιτέρω έρευνα. Αν και από πλευράς προορισμού, η Σκιάθος καλύπτει σε ικανοποιητικό βαθμό τις προϋποθέσεις για να αναπτύξει ΕΕΜΤ πρέπει να μελετηθεί και η άποψη των κατοίκων αλλά και των τουριστών. Μια πρόταση, λοιπόν, θα ήταν η διεξαγωγή μιας ποσοτικής έρευνας, η οποία θα εξετάζει τις αντιλήψεις (κίνητρα, βαθμός ικανοποίησης, προτιμήσεις κ.ά.) των τουριστών για τις ΕΕΜΤ που προσφέρονται στο νησί. Χρήσιμο θα ήταν μέσα από αυτές τις έρευνες, να γινόταν και μια διερεύνηση των χόμπι και δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου που ακολουθούν οι τουρίστες στον τόπο κατοικίας τους. Μια τέτοιου είδους έρευνα, θα μπορούσε να γίνει είτε για κάθε μορφή ειδικού/εναλλακτικού τουρισμού ξεχωριστά είτε για το σύνολό τους.

Μια άλλη προτεινόμενη ιδέα για έρευνα, η οποία θα συντελούσε στην επιτυχή ανάπτυξη ΕΕΜΤ, θα ήταν η διερεύνηση και ο προσδιορισμός της φέρουσας τουριστικής ικανότητας του νησιού, γνώση απαραίτητη για τη πραγματοποίηση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης βασισμένου στις αρχές της βιωσιμότητας.

Τέλος, συστήνεται οι προαναφερθείσες μελέτες να γίνουν όσο το δυνατό συντομότερα, ώστε να υλοποιηθούν γρηγορότερα οι στόχοι του προορισμού αλλά και να υπάρχει μικρή απόκλιση μεταξύ των νέων δεδομένων και των αποτελεσμάτων της παρούσας εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**Ελληνική**

Απόφαση 23071/2016 (ΦΕΚ 93/ ΑΑΠ/ 26-05-2016): «Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων των λιθόστρωτων των οδών (καλντεριμιών) Φιλοκλέους Γεωργιάδη, Γεωργίου Μωραΐτη, Αγίας Τριάδας και Αλέξανδρου Μωραϊτίδη που βρίσκονται στον οικισμό Σκιάθου του Δήμου Σκιάθου (νομού Μαγνησίας) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών αποκατάστασης αυτών»

Βαρβαρέσος Σ. (2009), «Η εφαρμογή του μοντέλου του Ford στο διεθνή τουρισμό», *Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών*, 16, 93-112 [διαδίκτυο (online)] Διαθέσιμο στο URL: <http://cris.teiep.gr/jspui/handle/123456789/1242>

Γαλάνης Π. (2018α), «Μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα», *Archives of Hellenic Medicine/Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 35 (2), 268-277

Γαλάνης Π., (2018β), «Ανάλυση δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. Θεματική ανάλυση», *Archives of Hellenic Medicine/Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 35 (3), 416-421

ΙΚΠΙ (Ινστιτούτο Κοινωνικής και Προληπτικής Ιατρικής) (2019), *Η ανάπτυξη του τουρισμού τρίτης ηλικίας στην Ελλάδα και η Συμβολή του τουρισμού υγείας*, ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ – Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης

Ίσαρη Φ., Πουρκός Μ. (2015), *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και την εκπαίδευση*, Αθήνα, ΣΕΑΒ (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών) [διαδίκτυο (online)] Διαθέσιμο στο URL: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KOY.pdf [πρόσβαση: 01/09/2020]

Καρποδίνη-Δημητριάδη Ε. (2013), *Δια βίου μάθηση και πολιτισμός. Η συνέργεια της πολιτιστικής διαχείρισης*, Αθήνα, Νήσος

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., Γκρίμπα Ε. (2011), *Ειδικές και Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων*, Αθήνα, Κριτική

- Κουτσοβασίλη Ι. (2015), *Προστασία και ανάδειξη του μεσογειακού τοπίου για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου: το παράδειγμα της Σκιάθου*, Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Λαγός Δ., (2005), *Τουριστική οικονομική*, Αθήνα, Κριτική
- Lickorish L., Jenkins C. (2004), *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Αθήνα, Κριτική
- Μαντζούκας Σ. (2007), «Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση», *Νοσηλευτική*, 46 (1), 88-98
- Μητροπάνου Α. (2018), *Αλλοίωση πολιτιστικής ταυτότητας λόγω τουρισμού. Μελέτη περίπτωσης Σκιάθος*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Νόμος 4582/ 2018 (ΦΕΚ/ Α/ 4582/ 11.12.2018): «Θεματικός τουρισμός. Ειδικές μορφές τουρισμού. Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του Θεσμικού πλαισίου στον τομέα του τουρισμού και της τουριστικής εκπαίδευσης. Στήριξη επιχειρηματικότητας και άλλες διατάξεις»
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια Ε.-Α. (2020), «Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας: συνεντεύξεις και συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου», *Ανοιχτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοιχτή και εξ' Αποστάσεως Εκπαίδευση και τη Εκπαιδευτική τεχνολογία*, 15 (2), 24-37, doi: <https://doi.org/10.12681/jode.20634>
- Π.Δ. (Προεδρικό Διάταγμα) (ΦΕΚ/ΑΑΠ/2012): «Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και την ανάδειξη των μικρών παραθαλάσσιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν»
- Ρήγας Γ. (1970), «Σκιάθου Λαϊκός Πολιτισμός», *Ελληνικά. Περιοδικόν Σύγγραμμα Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών*, Τεύχος Δ', Θεσσαλονίκη
- Σαμαρά Φ. (2016), *Αειφορικό χωρικό πρότυπο ανάπτυξης σε νησιωτικές περιοχές: Η περίπτωση της Σκιάθου*, Διδακτορική Διατριβή, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σβορώνου Ε., Συμβουλίδου Μ., «Μέθοδοι και εργαλεία σχεδιασμού των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού» στο Σωτηριάδης Μ., Φαρσάρη Μ. (επ.) *Εναλλακτικές και Ειδικές μορφές τουρισμού. Σχεδιασμός, Management και Marketing*, Interbooks, σελ. 81-105

Σπιλάνης Γ., Κίζος Θ., Καράμπελα Σ. (επ.) (2015), *Νησιωτικότητα και Βιωσιμότητα: Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου*, Μυτιλήνη, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τρικοίλη Α. (2017), *Η συμβολή του εναλλακτικού τουρισμού στην ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών. Η περίπτωση του αναρριχητικού τουρισμού στην Κάλυμνο*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Χίος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ΥΑ 3988/21-9-1965 - ΦΕΚ 644/Β/2-10-1965: Περί κηρύξεως ως ιστορικών διατηρητέων μνημείων της νήσου Σκιάθου

ΥΑ ΥΠΠΕ/63497/17-3-1983 - ΦΕΚ 237/Β/29-4-1983: «Χαρακτηρισμός ως τοπίου ιδιαίτερου φυσικού κάλλους της νησίδας Μπούρτζι της Σκιάθου και ως έργου τέχνης του Δημοτικού Σχολείου Σκιάθου»

ΦΕΚ 357/9-10-2013:Κήρυξης του νοτίου τμήματος του κοιμητηρίου ως 'Ιστορικός Τόπος'

Ξενόγλωσση

Agarwal S., Busby G., Huang R. (Eds.) (2018), *Special Interest Tourism: Concepts, Context and cases*, Oxfordshire, CABI

Alén E., Domínguez T., Losada N. (2012), "New opportunities for the tourism market: Senior tourism & Accessible tourism" in Kasimoğlu (ed.), *Visions for Global Tourism Industry - Creating & Sustaining Competitive Strategies*, Croatia, InTech, 139-166

Alonso A.D. (2009), "Wine, tourism and experience in the Canary Islands' context", *Tourism*, 57 (1), 7-22

Altobelli, D. R., Kirstges, T. (2008), "Mass tourism" in Lück M. (ed.) *The Encyclopedia of Tourism and Recreation in Marine Environments*, Wallingford-UK, CABI, p. 306-307

- Baldacchino G. (2006), “Islands, Island Studies, Island Studies Journal”, *Island Studies Journal*, Vol.1, No.1, 3-18
- Baum T., Hagen L. (1999), “Responses to seasonality: the experiences of peripheral destinations”, *International Journal of Tourism Research*, 1, 299-312
- Briguglio L. (2009), “Sustainable tourism in the island of Gozo”, *The Gozo Observer*, 20, 3-14
- Brotherton B., Himmetoğlu B. (1997), “Beyond destinations – Special Interest Tourism”, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 8 (3), 11-30
- Bull C. & Weed M. (1999), “Niche markets and small island tourism: the development of sports tourism in Malta”, *Managing Leisure*, 4 (3), 142-155
- Busby G. & Klug J. (2001), “Movie-induced tourism: The challenge of measurement and other issues”, *Journal of Vacation Marketing*, 7 (4), 316-332
- Butler R.W. (1989), “Alternative tourism: Pious Hope or Trojan Horse?”, *World Leisure and Recreation*, 31 (4): 9-17
- Cameron C.M., Gatewood J.B. (2008), “Beyond sun, sand and sea: The emergent tourism product in the Turks and Caicos Islands”, *Journal of Heritage Tourism*, 3 (1), 55-73
- Camilleri A. (2019), “Adventure tourism in Gozo”, *The Gozo observer*, 39 (Winter), 3-11
- Cleaver M., Muller T.E., Ruys H.F.M., Wei S. (1999), “Tourism product development for the senior market, based on travel motive research”, *Tourism Recreation Research*, 24 (1), 5-11
- Coccosis H. (2001), Sustainable development and tourism in small islands: Some lessons from Greece, *Anatolia*, 12 (1), 53-58
- Cohen E. (1987), “Alternative tourism – A critique”, *Tourism Recreation Research*, 12 (2): 13-18
- Confederation of Tourism & Hospitality (2011), *Special Interest Tourism: Study Guide*, London: BPP Learning Media

- Dernoi L. (1981), “Alternative tourism. Towards a new style in North-South relations”, *International Journal of Tourism Management*, 2 (4), p.253-264
- Derrett R. (2001), “Special interest tourism: starting with the individual” in Douglas N., Douglas N. & Derrett R. (Eds.), *Special Interest Tourism*, Brisbane: Wiley, p. 1-28
- ESPON (2013). *The development of the islands – European Islands and Cohesion Policy (Euroislands)*. Inception report, European Union
- Fleischer A., Pizam A. (1997), “Rural tourism in Israel”, *Tourism Management*, 18 (6), 367-372
- Iakovidou O. (1997), “Agritourism in Greece: The case of women agro-tourism co-operatives of Ambelakia”, *Medit*, 1 (97), 44-47
- Jang S.C., Bai B., Hu C., Wu C.M.E. (2009), “Affect, travel motivation & travel intention: A senior market”, *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 33 (1), 51-73
- Jones A. (1992), “Is there ‘alternative’ tourism?”. Introduction, *Tourism Management*, 13 (1), 102-103
- Lieux E.M., Weaver P.A., McCleary K.W. (1994), “Lodging preferences of the senior tourism market”, *Annals of Tourism Research*, 21 (4), 712-728
- Liu Z., “Sustainable tourism Development: A critique”, *Journal of Sustainable tourism*, 11 (6), 459-475
- Macleod D. (2005), “Alternative tourism: a comparative analysis of meaning and impact” in Theobald W. (ed.), *Global Tourism*, Butterworth-Heinemann, 3rd edition, p.123-139
- Markwick M. (1999), “Malta’s tourism industry since 1985: Diversification, cultural tourism and sustainability”, *Scottish Geographical Journal*, 115 (3), 1999
- Metaxas T. (2009), “Place marketing, strategic planning and competitiveness: The case of Malta”, *European Planning Studies*, 17 (9), 1357-1378

- Möller C., Weiermair K., Wintersberger E., (2007), “The changing travel behaviour of Austria’s ageing population and its impact on tourism”, *Tourism Review*, Vol.62 (3+4), 15-20
- Mundet L., Ribera L. (2001), “Characteristics of divers at a Spanish resort”, *Tourism Management*, Vol.22 (5), 501-510M
- Phillip S., Hunter C., Blackstock K. (2010), “A typology for defining agrotourism”, *Tourism Management*, 31, 754-758
- Poon A. (1994), “The ‘new’ tourism revolution”, *Tourism Management*, 15 (2), 91-92
- Qu Q. S., Dumay J. (2011), “The qualitative research interview”, *Qualitative research in Accounting and Management*, 8 (3), 238-264
- Royale S.A. (1989), “A human geography of islands”, *Journal of the Geographical Association*, 74 (2), 106-116
- Sánchez-Cañizares, S.M. & López-Guzmán T. (2012). “Gastronomy as a tourism resource: profile of the culinary tourist”, *Current Issues in Tourism*, Vol. 15, No 3, pp. 229-245
- Schofield, J. and George, J.J. (1997), *Why study islands?* In Irving, R.A., Schofield, A.J. and Webster, C.J. (eds) *Island Studies. Fifty Years of the Lundy Field Society*. (pp. 5-14). Bideford: The Lundy Field Society διαθέσιμο στο http://lfs-resources.s3.amazonaws.com/is/LFS_Island_Studies_Schofield_George-Why.pdf
- Sharpley R. (2012), “Island tourism or tourism on islands?”, *Tourism Recreation Research*, 37 (2), 167-172
- Sheldon P.J. (2005), “The Challenges to Sustainability in Island Tourism”, *Occasional Paper*, School of Travel Industry Management, University of Hawai‘i, 1-12
- Song H., Li G., Witt S.F., Fei B. (2010), “Tourism demand modelling and forecasting: How should demand be measured?”, *Tourism Economics*, 16 (1), 63-81
- Spilanis I., Vayanni H. (2003), “Sustainable tourism: Utopia or Necessity? The role of new forms of tourism in the Aegean Islands”, *Journal of Sustainable tourism*, 00 (0), 1-23

- Swarbrook J. & Horner S. (1999), *Consumer behaviour in tourism*, Oxford: Butterworth and Heinemann
- in Trauer B. (2006), “Conceptualizing special interest tourism. Frameworks for analysis”, *Tourism Management*, 27 (2), 183-200
- Tiago M.T.P.M., de Almeida Couto J.P., Tiago F.G.B., Dias Faria S.M.C., (2016), “Baby boomers turning grey: European profiles”, *Tourism Management*, 54, 13-22
- Twining-Ward L., Baum T. (1998), “Dilemmas facing mature island destinations: Cases from the Baltic”, *Progress in tourism and Hospitality Research*, 4, 131-140
- Vojvodic K. (2015), “Understanding the senior travel market: A review”, *3rd International Scientific Conference Tourism in Southern and Eastern Europe*, Vol.3, 479-488
- Weaver D. (1991), “Alternative to mass tourism in Dominica”, *Annals of Tourism Research*, 18 (3), 414-432
- Weaver D. (1993), “Ecotourism in the Small Island Caribbean”, *GeoJournal*, 31 (4), 457-465
- Weaver D. (1995), “Alternative tourism in Montserrat”, *Tourism Management*, 16 (8), 593-604
- Widmann O. (2013), “Skiathos-Hiking in the Aegean Paradise”, Athens, ANAVASI editions
- Wilkinson PF. (1989), “Strategies for tourism in island microstates”, *Annals of tourism research*, 16 (2), 153-177

Πηγές από το Διαδίκτυο

- Αβουκάτος Ν. (2019), «Στη Σκιάθο ο μοναδικός βιότοπος κουκουναριάς που συναντάται σε νησί στη Μεσόγειο», <https://greenagenda.gr/> διαθέσιμο στο: <https://greenagenda.gr/στη-σκιάθο-ο-μοναδικός-βιότοπος-κουκο/>
- Διαρκής κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος, ανακτήθηκε από: http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=15770
- Επτακοίλη Τ. (2019), «Κάλυμνος: Εποχή για αναρρίχηση», www.kathimerini.gr, δημοσίευση στις 24/10/2019, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/k/travel/1048441/kalymnos-epochi-gia-anarrichisi/>

- ΙΝΣΕΤΕ (2019), «Περιφέρεια Θεσσαλίας. Ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής στον τομέα του τουρισμού για το έτος 2018», www.insete.gr, διαθέσιμο στο: <https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/04/%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82.pdf>
- Κατσαδωράκης Γ., Παραγκαμιάν Κ. (2006), «Οι υγρότοποι του Αιγαίου», WWF-Ελλάς, Αθήνα. 28 σελίδες, διαθέσιμο στο: http://www.wwf.gr/images/pdfs/Ygrotopoi_Aigaiou.pdf
- Κιτσικόπουλος Π. (2018), «Κάλυμνος: το νησί των ορειβατών», gr.euronews.com, δημοσίευση 2/9/2018, διαθέσιμο στο: <https://gr.euronews.com/2018/09/02/kalymnos-to-nisi-ton-oreivatou>
- Μαυραντζά Σ. (2019), «Σκιάθος: Από τον “αλυπιακό οίνο”, στη σκιά του Άθω - Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε», ανάρτηση www.cnn.gr, δημοσίευση 17/9/2019, διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/taksidi/protaseis/story/190906/skiathos-apo-ton-alypiako-oino-sti-skia-toy-atho-ola-osa-prepei-na-gnorizete>
- Παπαδημητρίου Κ. (2019), «Περιήγηση στα αισθητικά δάση της Σκιάθου», <http://paki.webpages.auth.gr>, δημοσίευση 18/10/2010, διαθέσιμο στο: <http://paki.webpages.auth.gr/GISapp/?paged=7>
- Σανιδάς Γ. (2016), «Η χλωρίδα της Σκιάθου», <https://skiathoslife.gr/>, δημοσίευση 21/10/2016, διαθέσιμο στο: <https://skiathoslife.gr/h-%CF%87%CE%BB%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%B4%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%83%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CF%81%CE%AC%CF%86%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82/>
- Σανιδάς Γ. (2019), «Ο πύργος στην Κρασά (Τουρκόβιγλα)», <https://skiathoslife.gr/>, δημοσίευση 17/9/2019, διαθέσιμο στο: <https://skiathoslife.gr/%CE%BF-%CF%80%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%83-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B1-%>

[%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CE%B3%CE%BB%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85/](https://skiathoslife.gr/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CE%B3%CE%BB%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85/)

- Σανιδάς Γ. (2019), «Τα καντηλάκια της Σκιάθου», δημοσίευση 3/10/2019, <https://skiathoslife.gr>, διαθέσιμο στο: <https://skiathoslife.gr/%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%83-%CF%83%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%85/>
- Τασσοπούλου Κ.(2020), «Σε οριακό επίπεδο και χωρίς μελέτες το δίκτυο ύδρευσης της Σκιάθου», δημοσίευση 4/6/2020, <https://e-thessalia.gr>, διαθέσιμο στο: <https://e-thessalia.gr/se-oriako-epipedo-kai-choris-meletes-to-diktyo-ydreysis-tis-skiathoy/>
- <https://discoverdominica.com/en>
- <https://www.visitmalta.com/en/home>
- <http://www.kalymnos-guide.gr/node/82?language=el>
- <https://climbingfestival.kalymnos-isl.gr/>
- <https://www.rodiki.gr/article/423004/xekinaei-thn-paraskeyh-to-diethnes-festibal-anarrixshs-ths-kalymnoy> «Ξεκινάει την Παρασκευή το διεθνές φεστιβάλ αναρρίχησης της Καλύμνου»
- <https://www.youtube.com/watch?v=ZnL73TVNwuE> «Η Άνδρος στους κορυφαίους προορισμούς της Ευρώπης για πεζοπορία», δημοσίευση: CNN Greece, 11/7/2020
- <https://andros-guide.gr>
- <https://www.era-ewv-ferp.org/lqt/> European Ramblers Association
- <https://www.androsroutes.gr/el/andros-route/>
- www.androsfootfestival.gr
- <https://www.youtube.com/watch?v=VmprjcanT5g> «Πώς ξεκίνησαν οι Ολλανδοί να καθαρίζουν τα μονοπάτια της Άνδρου», ανάρτηση: Loukisas E., 2/4/2019
- https://www.taxydromos.gr/m/m_article.php?id=234069 «Διατηρητέα τα καλντερίμια της Σκιάθου», 20/8/2016
- www.destinationskiathos.com Πληροφορίες και τουριστικοί οδηγοί για τη Σκιάθο

- <http://skiathosport.gr/kentriko-limani-skiathou/> Επίσημη ιστοσελίδα Δημοτικού Λιμεναρχείου Σκιάθου
- www.ypa.gr (ΥΠΑ) Επίσημη ιστοσελίδα Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας
- www.deyaskiathos.gr (ΔΕΥΑΣ) Επίσημη ιστοσελίδα Δημοτικής επιχείρησης Σκιάθου
- www.σκιαθος.net Διαδικτυακός ταξιδιωτικός οδηγός Σκιάθου
- <http://filotis.itia.ntua.gr/> ΦΙΛΟΤΗΣ. Βάση Δεδομένων για την Ελληνική Φύση
- <http://www.skiathorama.com/>
- www.oikoskopio.gr/ygrotopio/general/report.php?id=785&param=themeleiwdn&lang=el [G](#) [R](#) Διαδικτυακή πύλη για την ενημέρωση και διάχυση της περιβαλλοντικής πληροφορίας για τους νησιωτικούς υγροτόπους
- <https://skiathos-driades.com/ellinika/>
- www.kastra.eu Διαδικτυακός τόπος για τα ελληνικά Κάστρα και Φρούρια της Ελλάδας
- http://filoitoukastrou.blogspot.com/p/blog-page_7187.html Επίσημο ιστολόγιο (blog) του Πολιτιστικού Σωματείου «Φίλοι του Κάστρου» Σκιάθου
- www.significantceteries.org Association of Significant Ceteries in Europe (ASCE). “Cemetery of Skiathos island, Greece” available in: <http://www.significantceteries.org/2014/12/cemetery-of-skiathos-skiathos-island.html>
- www.skiathos.gr
- <https://www.archaiologia.gr/blog/photo/μουσειο-ναυτικης-και-πολιτιστικης-πα/> Μουσείο Ναυτικής και Πολιτιστικής Παράδοσης Σκιάθου
- <https://skiathitikospiti.gr/> Επίσημη ιστοσελίδα για το μουσειακό χώρο «Σκιαθίτικο σπίτι»
- <http://monievaggelistrias.gr> Επίσημη ιστοσελίδα Ι.Μ. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου Σκιάθου
- <http://www.pkins.gr> Επίσημη ιστοσελίδα Πνευματικού Κέντρου Ενοριών Σκιάθου
- <https://imchiou.gr/index.php/agiografika-keimena/agiologika/9829-> Ιερός Μητροπολιτικός Ναός Τριών Ιεραρχών Σκιάθου
- www.skiathosrun.gr Επίσημη ιστοσελίδα της αθλητικής διοργάνωσης Skiathos Trail Run
- https://www.youtube.com/watch?v=ViUF7ZaHea4&list=PLKkaY3vr_WDkCQCQCYaxWs_QTQNZ4Th06C&index=15&t=0s&app=desktop «Με επιτυχία ολοκληρώθηκε το Skiathos Trail Run Marathon 2018», ανάρτηση: www.skiathoslife.gr , 25/10/2018
- <http://www.hmrt.gr/> Επίσημη ιστοσελίδα Hellenic Match Racing Tour

- <https://www.sailorsforthesea.org/> Επίσημη ιστοσελίδα Sailors for the Sea
- <http://www.ncs.gr/> Επίσημη ιστοσελίδα Ναυτικού Ομίλου Σκιάθου
- <https://volos.ert.gr/blog/2018/01/04/timitiki-ekdilosi-gia-ton-papadiamanti-sti-skiatho/> «Τιμητική εκδήλωση για τον Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο», ανάρτηση: <https://volos.ert.gr>
- <https://e-thessalia.gr/timitiki-ekdilosi-gia-ta-104-chronia-apo-thanato-tou-alex-papadiamanti/> «Τιμητική εκδήλωση για τα 104 χρόνια από το θάνατο του Αλεξ. Παπαδιαμάντη», ανάρτηση: <https://e-thessalia.gr> , δημοσίευση:7/1/2015
- <http://papadiamantis.net/> Επίσημη ιστοσελίδα Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών
- <http://archive.divernet.com/wrecks/p320632-views-of-the-volos.html> available in: Divernet. The Biggest Online Resource for Scuba Divers, appeared in DIVER: September 2017
- <https://parallaximag.gr/life/volos-agnosti-istoria-tou-farou-ston-yfalo-lefteri> «Βόλος: Η άγνωστη ιστορία του Φάρου στον ύφαλο “Λευτέρη”», ανάρτηση: <https://parallaximag.gr>, δημοσίευση 20/10/2019
- <https://www.skiathos-rooms.gr/> Επίσημη ιστοσελίδα Σωματείου Ιδιοκτητών τουριστικών Καταλυμάτων Σκιάθου.
- <http://enjoythessaly.com/> “Planespotting and impressive landings in Skiathos”
- <https://edition.cnn.com/> “World’s 10 most scenic airport landings for 2020” available in: <https://edition.cnn.com/travel/article/scenic-airport-landings-2020/index.html>, published: 16-9-2020
- <https://www.thenewspaper.gr/2020/12/03/ta-monopatia-tis-skiathoy-mpainoyn-se-m/> «Τα μονοπάτια της Σκιάθου μπαίνουν σε μια νέα εποχή! », ανάρτηση www.thenewspaper.gr, δημοσίευση 30/12/2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ****ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ****ΔΜΠΣ: «ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ»**

Το ερωτηματολόγιο πραγματοποιείται στα πλαίσια της Διπλωματικής Μεταπτυχιακής Εργασίας με θέμα: «Δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη Σκιάθο».

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθεί αν υπάρχουν ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο νησί και σε τι βαθμό είναι αναπτυγμένες. Παρακαλώ, απαντήστε με ειλικρίνεια.

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς-ερευνητικούς σκοπούς ενώ θα διατηρηθεί και η ανωνυμία των συμμετεχόντων.

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

- 1) Ποια είναι τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Σκιάθου σε σχέση με τις άλλες Σποράδες και τα υπόλοιπα νησιά;
- 2) Πιστεύετε ότι στη Σκιάθο υπάρχουν πόροι (φυσικοί, πολιτιστικοί: υλικοί και άυλοι, ανθρωπογενείς κτλ.) που δεν έχουν αξιοποιηθεί όσο θα έπρεπε ή δεν έχουν αξιοποιηθεί καθόλου, ακόμα;
- 3) Ποια είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα του τουρισμού στη Σκιάθο;
- 4) Πώς αντιλαμβάνεστε το όρο «ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού» και πώς τον όρο «ανάπτυξη ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού»;
- 5) Γνωρίζετε αν έχουν γίνει προσπάθειες ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού στη Σκιάθο; Αν ναι, ποιες μορφές αφορούν; Με ποιο τρόπο αναπτύχθηκαν;
- 6) Υπάρχουν συνεργασίες μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης, των επιχειρηματιών, των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και των συλλόγων σχετικά με την ανάπτυξη και το σχεδιασμό ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού;
- 7) Πιστεύετε ότι θα ήταν καλύτερο να αναπτυχθεί στη Σκιάθο ένα εύρος/μια ποικιλία ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ή ένας περιορισμένος αριθμός αυτών; Ποιες θα προτεινάτε;

Για απορίες ή διευκρινήσεις σχετικά με το ερωτηματολόγιο ή την έρευνα:

Μιτζέλου Κατερίνα

Τηλέφωνο επικοινωνίας: .....

E-mail: .....

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ!